

10114

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İNCESU'DAKİ TÜRK DEVRİ YAPILARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa DENKTAŞ
No. : 87089

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

DANIŞMAN
Doç. Dr. Haşim KARPUZ

KONYA - 1989

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	
I-GİRİŞ.....	
A-Konunun Tanımı.....	1
B-Konu ile İlgili Araştırmalar ve Çalışmalar.....	1 - 3
C-Coğrafi Çevre.....	3
D-Tarihi Çevre.....	4 - 6
E-Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın Hayatı ve Şahsiyeti.....	6 - 7
II-İNCESE'DAKİ TÜRK DEVRİ YAPILAR KATALOGU	
A-Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi.....	8 -34
1-Kervansaray.....	9 -17
2-Arasta.....	17-21
3-Cami.....	21-25
4-Medrese.....	26-28
5-Sıbyan Mektebi.....	28-29
6-Tabhane.....	29-30
7-Dükkanlar.....	30-31
8-Hamam.....	31-34
B-Bulgurcu Camii.....	34-35
C-Karakoyunlu Camii.....	35-37
D-İncesu Evleri.....	37-40
1-Kadir Tasacı Evi.....	38-39
2-Mustafa Orçun Bağ Evi.(Evcik).....	40
E-Osmanoğlu Çeşmesi.....	40-41
III-KARŞILAŞTIRMA.....	42-51
IV-SONUÇ.....	52-53
BİBLİYOGRAFYA.....	54-55
EKİ:M.Kara Mustafa Paşa'nın (H.1089) Tarihli Vakfiyesinden Konuyla İlgili Olan Bölümü.....	56-57
Planların Listesi/Planlar.....	58-80
Fotoğrafların Listesi/Fotoğraflar.....	81-153

ÖNSÖZ

Selçuklular ve Osmanlılar döneminde önemli bir yerleşim merkezi olan Kayseri, siyâsi ve kültürel bakımdan olduğu kadar tarihi eserler açısından da büyük öneme sahiptir.

Kayseri'ye bağlı olan ve XVII.yüzyıl sonlarında önemli bir yerleşim merkezi haline gelen İncesu da tarihi eserleri bakımından ehemmiyet arz etmektedir. Bu eserler için çok az çalışma yapılmıştır. Halbuki İncesu gibi yerleşmelerin tarihi eserlerini araştırmak, mimari özelliklerini belirlemek milli kültürümüz ve sanat tarihimiz bakımından elzemdir.

Ben de bu düşüncelerden hareketle İncesu'daki Merzifan'lı Kara Mustafa Paşa Külliyesi başta olmak üzere, diğer önemli yapılar olan Karakoyunlu Camii, Bulgurcu Camii ve Osmanoğlu Çeşmesi ile tipik bir İncesu evi ve küçük bir bağ evini kendime çalışma konusu olarak seçtim. Çalışmış olduğum bu monografinin ana hedefi; o zengin kültür mirasından günümüze ulaşan yapıları mimari yönden araştırıp incelemek ve o dönemde içinde değerlendirmesini yapmaktır.

Bu vesile ile konuyu seçmemde bana yardımcı olan ve çalışmamı yöneten hocam Doç.Dr.Haşim Karpuz'a şükranlarımı sunarım. Ayrıca çalışmam esnasında benden yardımlarını esirgemeyen hocalarım Prof.Dr.Yılmaz Önge'ye, Doç.Dr.Harun Güngör'e kitabelerin okunmasında yardımcı olan Dr.Ahmet Gül Bey'e; Plânların çıkartılmasında katkıları büyük olan mimar Dilek Kıvançlı ve Nilay Ersoy ile çalışmamda yardımlarını esirgemeyen tüm arkadaşlara teşekkürü bir borç bilirim.

Ekim 1989

MUSTAFA DENKTAŞ

I-GİRİŞ

A-KONUNUN TANIMI

Bu tezin konusu İncesu'daki Türk devri yapılarıdır.Önemli bir yol kavşağı üzerinde kurulan İncesu,Kayseri'ye 30 km. uzaklıktadır.Çalışmanın ağırlık noktasını burada Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın yaptırdığı menzil külliyesi teşkil etmektedir.Ayrıca Osmanlı döneminde yapılan iki cami ile bazı sivil mimarlık örnekleri araştırmaya dahil edilmiştir.

Klasik Osmanlı mimarisinin önemli yapılarından birisi külliyelerdir.Bir menzil noktası olan İncesu M.Kara Mustafa Paşa'nın yaptırdığı külliye ile önemli bir yerleşme yeri haline gelmiştir.

İncesu'daki külliye XVII.yüzyılda yapı faaliyetlerinin azaldığı duraklama döneminde inşa ettirilmiş çok fonksiyonlu bir yapılar topluluğudur.Külliye'nin en önemli yapısı kervansaraydır.Bunu arasta,tek kubbeli cami,medrese,sibyan mektebi,tabhane,dükkanlar ve hanamdan oluşan yapılar tamamlar.

Araştırmada İncesu külliyesinin ayrıntılı tanımı yapılmış ve mimari özelliklerinin belirlenmesine çalışılmıştır.Ayrıca diğer Osmanlı menzil külliyeleeri mukayese edilerek onlar arasındaki yeri ve önemi ortaya konmuştur.

B-KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR VE ÇALIŞMA BİÇİMİ

İncesu'daki Türk-İslâm Devri Eserleri daha önce toplu olarak incelenmemiştir.Bu konuyu tez olarak seçmemin sebebi bu eksikliği tamamlamak ve buradaki yapıların özelliklerini topluca ortaya koymaktır.

İncesu hakkında yaptığımız literatür çalışmasında detaylı bir malûmat bulamadım.A.Gabriel'in "Monuments Turcs d'Anatolia" adlı eserinde sadece Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın (H.1081-M.1670) tarihinde yaptırdığı külliyenin kervansarayından bahsetmektedir.Kısaca: Kervansaray'ın üç tarafı revaklarla çevrili bir avlusunun olduğunu,bu avlunun kuzeyinde üç sahna ayrılmış kışlık kısmının bulunduğunu ve bu yapıların tamamının kesme taştan yapıldığından

bahsetmiştir(1). Bunun dışında A.Kuran Vakıflar Dergisi'nin IX.sayısında yayınladığı makalesinde, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın yaptırdığı bu külliye hakkında bilgi vermektedir(2). P.Tuğlacı'nın yayınladığı "Osmanlı Şehirleri" adlı kitapta, İncesu'daki eserler hakkında kısaca bilgi verilmektedir(3). Z.Nayır'ın yayınladığı "Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmed Külliyesi ve Sonrası (1609-1690)" adlı eserde külliye hakkında kısaca bilgi verilmiştir(4). Bu kaynakların dışında yayınlanan diğer eserlerde külliye hakkında kısa ve genel bilgiler verilmiştir. Ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesinin sadece Kervansarayının revaklı avlu plânı ile, 1834 de İncesu'da yapılan Karakoyunlu Camisinin plânı vardır. Kayseri Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nden Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesinin 1678 tarihli sekiz sayfalık vakfiyesini temin ettim. Vakfiyenin konuyla ilgili bölümünün transkripsiyonunu yaparak çalışmama dahil ettim.

İncesu Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesinin Camisi, Kervansaray (kışlık kısmı), arasta, helalar, hamam, medrese, dükkanlar, 1776 tarihli Bulgurcu Camii ile Kadir Tasacı evi ve Mustafa Orçan'ın bağ evlerinin ölçekli plânlarını hazırladım. Medresenin restitüsyon plânını çizdim. Medreseye bitişik yapılan Sibyan Mektebi ile tabhanenin ölçülerini ise sadece dış cephelerinden almak mümkün olabildi. Çünkü bu mekanların bir kısmının içleri dolu olup içlerine girilemiyordu bir kısmı da şahıslara geçtiği için, kapıların kilitli olmasından dolayı ölçüleri alınamadı. Tabhanenin ise büyük bölümü tahrip olduğu için ölçüsü sağlıklı bir şekilde alınamamıştır.

-
- 1) Albert Gabriel, Monuments Turcs d'Anatolia, Paris 1931-34 s.100
 - 2) Aptullah Kuran, "Orta Anadolu'da Klasik Osmanlı Mimarisi Çağının Sonlarında Yapılan İki Külliye" Vakıflar Dergisi Sayı IX. (Ankara 1971), s.239-240
 - 3) Pars Tuğlacı, Osmanlı Şehirleri, İstanbul 1985, s.147
 - 4) Zeynep Nayır, Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmed Külliyesi ve Sonrası (1609-1690), İstanbul 1975, s.227.

İncesu'daki Türk-İslâm eserlerinde yer alan yedi adet kitabenin transkripsiyonlarını yaptım. Kitabe ve eserlerin detaylı fotoğraflarını çektim. İncesu'daki Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesini XVI. ve XVII. yüzyılda inşa edilen diğer Osmanlı menzil külliyesi ile mukayesesini yaptım.

C-COĞRAFI DURUM

İncesu İç Anadolu Bölgesi'nin Orta Kızılırmak Bölümünde, Kayseri iline bağlı bir ilçedir. İlçenin orta kesimlerinde kuzey-güney doğrultusunda İncesu Ovası uzanır. Yüksekliği ortalama 1075 m. olan ova, güneye doğru hafifçe yükselir. 15 köyü bulunan ve iki bucaktan teşekkül etmiş olan ilçenin yüzölçümü 920 km² dir.

İlçenin topraklarını doğu ve kuzeydoğuda aynı ilin merkez ilçesi, güneyde Yeşilhisar, batıda Nevşehir ili ile Ürgüp ve Avanos ilçeleri çevirir. 1985 sayımına göre nüfus yoğunluğu 25 olan ilçenin merkez nüfusu 7716, köyleriyle birlikte ise 22496 dır(5).

İncesu Kasabası, Sivri Dağı ve Tekke Dağı kütleleri arasında, İncesu Vadisi'nin ovaya açıldığı kesimde sarp bir vadi içindedir. İç Anadolu'nun en önemli yollarından olan Kayseri-Ulukışla demiryolu İncesu'dan geçer.

Engelibeli bir bölgede kurulan kasabanın üç tarafı dağlarla çevrilmiştir. Dağların üzeri çıplak olup, tortulaşmış taş ve aşınarak oyulmuş konilerle doludur. Leylek Dağı, Sivri Kayalar, Tekke adlı dağlar çevrenin başlıca yükseltileridir. İncesu Ovası'nın batı kesiminde ise Hodul Dağı'nın kuzey uçları vardır(6).

Bulunduğu kesim itibariyle kara iklimi hakim olan ilçenin geçimi tarım, hayvancılık ve bağcılığa dayanır(7).

5) Muhsin, İlyas Subaşı, Dünden Bugüne Kayseri, 1986, s.111

6) Kayseri 1973 İl Yıllığı, Kayseri, 1974, s.51-52

7) "İncesu" Maddesi, Yeni Türk Ansiklopedisi, C. IV, (İstanbul 1985), s.1439

D-TARİHİ ÇEVRE

İncesu, Orta Anadolu'da Kayseri İli'nin 35. km. batısında Ürgüb ve Develi ilçeleri arasında küçük bir vadi meydana getiren karşılıklı iki yamaç üzerine kurulmuş olan bir ilçedir. İçinden geçmekte olan derenin adına nisbeten kendisine bu ad verilmiştir(8).

Tarihi devirlerde Asur, Hitit, Pers, İskender, Roma ve Bizans imparatorluklarının hakimiyetine giren bölgeye Türkler, 1071 Malazgirt zaferinden sonra hakim olmuştur(9). Önceden kervanlar için bir menzil yeri olan ve ilçenin merkezini teşkil eden İncesu'nun kuruluşu ise (H.1081-M.1670) tarihlerine tesadüf eder. Başlangıçta köy olarak kurulan bu yer Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından 1670'de inşaa ettirilen kervansaray, hamam ve camiden sonra kasaba halini almağa başlamıştır. Yol üzerinde bir konak mahalli ve ticarete yakınlığı sayesinde hızla gelişmiş kasabaya yerleşen Karakoyunlu Obası, (Karakoyunlu Mahallesi) ve civar köylerden gelen halk, nüfusun daha çok artmasına vesile olmuştur. Kasaba XIX. yüzyılın başında bucak merkezi, XIV. yüzyılın sonlarında Ankara Vilayetinin, Kayseri sancağına bağlı kaza durumuna, 1933'de Boğazköprü-Ulukışla demiryolunun tamamlanmasını müteakib 7730 nüfuslu bir ilçe haline gelmiştir.

Günümüzde de Kayseri'ye bağlı bir ilçe merkezi olan İncesu'da Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi dışında XVIII. yüzyılda inşaa edilmiş olan Karakoyunlu Camii ile beraber vadedeki kayalıklara oyulmuş bir çok mağara ve bir kaç yapı kalıntısı mevcuttur (10).

Kasabanın kuruluşuna dair kasabalılarca anlatılan sözlü rivayetler mevcuttur.

Bir rivayete göre: Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tahsil için Bağdat'a giderken, Paşa'nın bulunduğu kervan akşam vak-

8) Kâzım Özdoğan, Kayseri Tarihi, Kayseri 1948, s.51

9) "İncesu" maddesi, Yeni Türk Ansiklopedisi, C. IV, (İstanbul 1985), s.1939-1940.

10) Pars Tuğlacı, A.g.e., s.147

ti İncesu'da konaklar Merzifonlu, Damardı olarak bilinen ve halen ilçe mezarlığı olarak kullanılan mevkiide bir rüya görür: Rüyasında omuzlarında yıldızlar, boğazında ise hilâl şeklinde bir ay takılıdır. Mustafa Paşa gördüğü rüyayı zabıt aracılığıyla bir hocaya anlatır, yorumlamasını ister. Hoca Paşa'nın omuzlarındaki yıldızların büyük bir devlet adamı olacağına, boğazındaki hilâlin ise öldürüleceğine delalet olduğunu söyler. Hocanın da tavsiyesiyle zabıt rüyanın sadece müsbet kısmını Paşa'ya anlatır. Bunun üzerine Paşa "Eğer ben söylendiği gibi büyük bir devlet adamı olursam, bu mutlu rüyayı gördüğüm yerde beni yaşatacak binalar yapacağım" diye vaade bulunur.

Doğru olma ihtimali daha kuvvetli olan bir diğer rivayete göre: Anadolu'da Abaza Hasan Paşa Osmanlı Devletine karşı isyan etmiş, isyanın bastırılması için de o zaman kaymakam olan Kara Mustafa Paşa vazifelendirilmiştir. Emrine verilen büyük bir ordu ile İstanbul'dan Anadolu'ya doğru hareket eden Mustafa Paşa, İncesu ilçesinin doğu kısmında konaklamıştır. Önünün kışa rastlaması ve isyan hareketinin genişlemesi sebebiyle, isyanın kısa sürede bastırmak imkansız olduğundan, ordunun kışlaması için bir kışlaya ihtiyaç olduğu kanaatine varan, Kara Mustafa Paşa, çevresi kayalık ve ön kısmı dar bir geçit halinde olan İncesu'da yerleşmeyi düşünmüştür. Çevre bir kaleyi andırdığı için burada gereken tesislerin yapımına, ordudan faydalanılarak derhal başlanmıştır. İlk etapta han inşaa edilmek üzere, ilerde yerleşme merkezi de olabileceği düşüncesiyle bir yerleşim yeri için gerekli olan cami, hamam, medrese, arasta, tabhane gibi yapılar da inşaa edilmiştir (11).

Bir diğer rivayete göre: Sefere giden Paşa, İncesu'dan geçtikleri sırada yağmura tutulur. Orduyu barındıracak yer olmamasından dolayı perişan olunur. Bunun üzerine Merzifonlu "Ben bu seferden dönersen buraya binalar inşaa ettireceğim" diye vaade bulunur.

11) K.Günay, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi; (Ankara 1970), s.11, A.Ü.D.T.C.F.Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Lisans Tezi.

İncesu'nun tarihçesi hakkında bilgi veren bir yayına göre ise: "İncesu 1660'da Karatay kazasına bağlı bir köy olarak kurulmuştur" (12).

Tarihi kayıtlara göre anlatılan bir husus da: IV. Murad'ın Revan seferine giderken 29 Zilkade salı günü saat 5'de İncesu menzilinde konakladığıdır (13).

Mir'at-ı Kayseriyye'de ise İncesu'nun kuruluşu ve külliye'nin yapılışından şöyle bahsedilir" (H.1081-M.1670) tarihinde Anadolu müfettişi Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Kayseri'ye gelerek İncesu'da bir hayli hayrat ve meberrat tesis ve ihya eylemişti. Bu tarihe kadar İncesu Kasabası, şimdiki kasabanın doğu yönünde "Viranşehir" denilen mevkiide bulunuyordu. Şu andaki kasabanın yeri münhâni bir dere den ibaret olarak Ketta-ı Tarîk'in Tahassungâhı (Kutlu yola gidenlerin sığınacağı yer; kale Şapımı için tahkimli, sarp yer manasındadır) bir halde bulunmasından dolayı yolcuların güvenliğinin temini için adı geçen Mustafa Paşa tarafından buraya bir kasaba tesisine teşebbüs edilmiş, bir metin sur (sağlam, dayanıklı sur manasında) ile tahkim ve yolculara mahsus, muntazam ve kargir büyük bir han ile hamam ve cami-i şerif inşaa edilerek ihya ve tezmim edilmiştir (14).

İncesu'nun kuruluşu hakkında şu ana kadar elimizde kesin bir belge olmadığı için, bu rivayetlerden şu veya bu doğrudur gibi bir şey söylemek çok zor. Kanaatımız Mustafa Paşa'nın M.1670 yılında yaptırdığı külliye'den sonra İncesu'nun bir yerleşim alanı olduğudur.

E-MERZİFONLU KARA MUSTAFA PAŞA'NIN HAYATI VE ŞAHSİYETİ

Türk Devlet adamı ve sadrazamı Mustafa Paşa (1634-1683)

12) Kâzım Özdoğan, Kayseri Tarihi Kültür ve Sanat Eserleri
C. I, Kayseri 1948, s. 41

13) Nezih Aykut, "IV. Murad'ın Revan Seferi Menzilnamesi", İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, S. 34, İstanbul 1984,
s. 211-212

14) Ahmed Nazif, Mir'at-ı Kayseriyye, Haz. Prof. Dr. Mehmet Palamutoğlu, Kayseri 1987, s. 139

Merzifon'un Marınca Köyü'nde doğdu. Tımarlı sipahilerden (Sipahi subayı) Oruç Bey'in oğludur (15). Küçük yaşta babasını kaybettiği için Köprülü Mehmed ve Fazıl Paşa'lar tarafından yetiştirildi. 24 yaşında sancakbeyi, 25 yaşında beylerbeyi 26 yaşında iken de vezir rütbelerini aldı. Kaptan-ı Der-yâlık, Rikâb-ı Hümayun kaymakamlığı gibi görevlerde de bulunan Kara Mustafa Paşa, Fazıl Ahmed Paşa'nın ölümü ile sadrazamlığı yükseldi (1676) 7 yıl bu görevi başarı ile sürdüren Paşa'nın kaybettiği II. Viyana Muhasarası kendinin de sonu oldu. IV. Mehmed, Paşa'nın düşmanlarının Mustafa Paşa için yapmış olduğu menfi telkinlere inanarak Paşa'nın idam fer-manını imzaladı (1683) (16).

Müneccinbaşı (Ahmed Dede) Türk Tarihçiliğinin âbidesi olan Cami'u'd Düvel'ini Mustafa Paşa adına yazıp kendisine sunmuştur (17).

Tarihi kaynaklar Merzifonlu'nun zeki, azim sahibi, işten anlayan, değerli bir devlet adamı olduğunu kaydetmekle beraber, haşin tabiatlı, inatçı, garazkar, kibir ve gururlu, zenginliğe fazla düşkün olduğundan da bahseder (18).

Hâırsever ve sanata düşkün bir insan olarak da bilinen Merzifonlu, muhtelif yerlerde pek çok hayır eseri bırakmıştır. İstanbul'da Irgat Pazarı'nda, medrese, mescit, kütüphane, türbe ve sebilden oluşan eserleri vardır. Hocapaşa civarında bir mescit ile han, Galata'da bir cami, Merzifon 'da cami, çarşı, Cidde'de cami ve Kayseri-İncesu'da da kendi adı ile anılan büyük bir külliye yaptırmıştır (19).

15) "Merzifonlu Kara Mustafa Paşa", Yeni Türk Ansiklopedisi, C. VII (İstanbul 1985), s. 2519-2520.

16) M. Aktepe, "Kara Mustafa Paşa" İslâm Ansiklopedisi, C. VIII (İstanbul 1957), s. 736-737.

17) "Müneccimbaşı Ahmed Dede" Yeni Türk Ansiklopedisi, C. VII, (İstanbul 1985), s. 2536-2537

18) İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C. III, Kısım I, Ankara 1988), s. 429

19) Yılmaz Öztuna, Büyük Türkiye Tarihi, İstanbul 1970, s. 195

II-İNCESU'DAKİ TÜRK DEVRİ KAPILARI KATALOĞU

A-MERZİFONLU KARA MUSTAFA PAŞA KÜLLİYESİ

PLAN:1

FOTOĞRAF: 1-2

İncesu'dak Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından (H.1081-M.1670) tarihinde yaptırılan ve geniş bir alana yayılan külliye, kervansaray, arasta, cami, medrese, sıbyan mektebi tabhane, dükkanlar ve hamamdan müteşekkildir (Fot.1).

Külliye de yer alan yapılardan cami, kervansarayın kışlık kısmı ile hamamın giriş kapıları üzerinde bulunan kitabelerde külliyenin (H.1081-M.1670) tarihinde M.Kara Mustafa Paşa tarafından yaptırıldığı yazılıdır. Fakat külliye yi inşa eden mimar hakkında bilgiye rastlanmamıştır.

İncesu Deresi yanında az engebeli bir alan üzerinde kurulan külliye, esas olarak iki büyük avlu çevresinde şekillenmiştir. Karşılıklı dükkanlardan oluşan arasta iki avlu arasında birleştirici bir fonksiyona sahiptir (20).

Kuzeydoğuda yola paralel olarak tertiplenmiş kervansarayın avlusu üç yönde revaklarla çevrilmiş avlusunun kuzey ucuna kervansarayın kışlık kısmı yerleştirilmiştir. Bir yanı kervansarayın güneybatı duvarına dayalı, diğer yanı cami avlusunun bir kenarını kuşatan arastada aynı yönlü koruma muştur. Araştanın güney ucunda fırın ve aşhane yer almaktadır.

Güneybatıdaki ikinci avluda cami kible yönünden güneye doğru döndürülmüş külliyenin batı sınırını meydana getiren medrese ile sıbyan mektebi ve tabhane binaları caminin uzunlama eksenini esas alınarak yerleştirilmiştir. Bu yüzden cami avlusu, dikdörtgen biçiminde olmayıp, güney duvarı kırık, asimetrik bir düzen gösterir. Caminin güneyindeki avlu içerisinde bugün mevcut olmayan hazire kısmı yer almaktaydı. Fakat hazire kısmı yakın bir tarihte kaldırılmıştır. (Fot.2).

Hamam geleneğe uygun olarak ana kompozisyonun dışında, ayrı bir yapı olarak düşünülmüştür (21).

Külliyenin dört giriş kapısı vardır: doğuda kervansaray, güneyde arastaya, kuzeyde cami avlusuna, batı kapısından da cami avlusuna girilmektedir. Arastanın kuzey ucunda kapısı olmayıp açıktır. Ayrıca arastadan açılan iki kapı ile cami ve kervansaray arasında iç bağlandı sağlanmıştır. Külliye içine alan çevre duvarı ile külliyenin bütünlüğü sağlamlaştırılmış.

Külliyede ilk restorasyon çalışması (H.1277-M.1860) yılında Sultan Abdülmecid (1839-1861) zamanında yapılmıştır. Sultan Abdülmecit zamanında camide, caminin avlu duvarında restorasyon çalışması yapılmıştır. Tabhane ve dükkanların üzerinde yer alan muhtes Sıbyan Mektebi de bu dönemde inşa edilmiştir (22). Cami 1953-1954 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir (23). Hamam 1956 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü denetiminde belediyece onarılmıştır. Kervansarayın kışlık kısmının restorasyon çalışmasına ise Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1959'da başlanmış, 1965 yılında tamamlanmıştır. Kervansarayın revaklı avlusunun restorasyonu da yine Vakıflar Müdürlüğüne 1972-1975 yılları arasında yapılmıştır.

Külliyenin en büyük yapısı olması bakımından ve külliye ticari fonksiyonu ön plana çıkarılmış olmasından dolayı anlatım sıramızda ilk yapı olarak kervansarayı ele aldık. Müteakibinde sıra ile arasta, cami, medrese, sıbyan mektebi, tabhane, dükkanlar ve hamamı anlattık.

I-KERVANSARAY

PLAN: 2-5

FOTOĞRAF: 3-36

Külliyenin ana yapısını kervansaray teşkil eder. Üç yan revakla çevrili hafi. f. yamuk avlunun kuzeyinde kışlık

21) A. Kuran A.g.m., s. 239-240

22) Dükkanların kemeri üzerinde, caminin yer aldığı avlunun kuzey portali üzerinde, camiye giriş sağlayan basık kemerli kapının üzerinde yer alan kitabelerden (H.1277) tarihinde tamir yapıldığını anlatmaktadır.

23) A. Kuran, A.g.m., 242

kısmı bulunan kervansarayın kuzeydoğu yönünde yola yaklaşık paralel olarak düzenlenmiştir (Fot.3). Güneydoğu yönünde (İlçeye adını veren İncesu Deresi üstünde) dıştan payandalarla desteklenmiş olarak inşa edilmiştir (Fot.4). Güneybatı yönünde ise bir yanı kervansaraya, diğer yanı cami avlusuna bir duvarına dayalı arasta ile çevrelenmiştir (Fot.5). Kuzeybatı yönünde ise kışlık kısmı yer almaktadır. Kervansarayın üç yanını revakla çevreleyen avlusunun iç ölçüleri, yola bakan kuzeydoğu yönünde 55.50 m., mukabilinde arastaya bitişik cephede 49.80 m., İncesu Deresine paralel olan cephesinde ise 50.80 m.dir.

Kervansarayda kullanılan ana malzeme kesme taştır. Moloztaşlar da yer yer kullanılmıştır. Ayakları birbirine ve duvarlara bağlayan gergilerde ahşap malzeme kullanılmıştır. Kervansarayda bulunan kapılar günümüze ulaşamadığı için ahşap mı demir mi olduğu hakkında bir kanaate sahip olmak güçtür.

Kervansarayın kuzeydoğu cephesinde bulunan giriş kapısı hafif güneye doğru kaymış olup, basık kemer şeklinde düzenlenmiştir (Fot.6). Kervansarayın revaklı avlusuna geçit veren basık kemerli dış portalin bulunduğu mekân, beden duvarlarından 82 cm. dışa doğru hafif çıkıntılı ve yanlardaki tonoz örtülü kırimlerden daha yüksek tutulmuştur (Fot.7). Bu girişin cephesinde sağ ve solda simetrik olarak düzenlenmiş sivri kemerli birer adet niş bulunmaktadır. Bugün yerinde olmayan kapının direklerinin girdiği taş yuvalar, iç tarafta kapının sağ ve sol üst köşelerinde ve alt kısımlarında yer almakta idi (Fot.8). Basık kemerli kapıdan 2.30x4.20 cm. ebatlarında bir hole geçilir. Bu holüm üst örtüsü girişe uygun olarak beşik tonoz ile örtülmüştür. Bu holden sonra 3.72 cm. ebadında basık kemerli bir kapı ile revaklı avluya geçilmektedir. Revaklı avluya geçişi sağlayan içteki kapının sağ ve solunda 184 cm. genişliğinde, simetrik olarak düzenlenmiş iki adet niş bulunmaktadır (Fot.9). Bu nişlerin önlerine rastlayan mekanlar revaklı avludaki üzerleri çapraz tonozla örtülü diğer mekanlardan daha küçük kapılmış olup bunların üzeri de çapraz tonozla örtülmüştür.

Giriş cephesinin yer aldığı avlunun kuzeydoğu yönüne

rastlayan revakların her bölümü ayrı çapraz tonozla örtülmüştür, oniki kemer açıklığından müteşekkildir (Fot.10). Anlatmış olduğumuz zeytinin orjinal olan bölümü kuzeydoğu cephe ile, güneydoğu cephenin birleştiği mekandır (Fot.11). Bu mekanın güneydoğu kısmında basık kemerli bir kapı ile yapı kompleksinin dışına taşan küçük bir dehlizi andıran kapalı bir mekana geçilmektedir. Dehliz olduğunu düşündüğümüz bu mekan bir mazgal pencere ile aydınlatılmaktadır. Orjinalinde bu dehlizde üst kata ve sura çıkılan bir merdiven yer almamıştı. 1972'den sonraki sel baskınında surların yıkılmasından dolayı üst kata çıkılan merdiven iptal edilerek bugünkü haline getirilmiştir (Fot.12). Kuzeydoğu cephede ayakları birbirine bağlayan sivri kemerler, dikdörtgen tablalarla dikdörtgen ayaklara oturmaktadır. Bu tablalar üzerinde kemer açıklıklarının birbirine ve karşı duvara bağlayan beton gergiler bulunmaktadır (Fot.13). Orjinalinde bu gergilerin ahşap olması lâzımdı. Fakat şimdi bağlantıyı sağlayan gergiler beton olarak sonradan inşa edilmiştir. Yaklaşık olarak 95 cm. genişlikteki ocaklar, kemer açıklığının ortasına rastlayacak şekilde düzenlenmiş olup basık kemerlidir. Ocakları örten kemerler taş konsollara oturmakta olup beden duvarlarından öne doğru çıkıntı yapmaktadır. Kemer üzerinde devam ettirilen ocak duvarının üst kısmı, beden duvarında sıfırlanan orantılı üçgenle son bulmaktadır. Ocağın sağında ve solunda yaklaşık olarak 70 cm. yüksekliğinde 45 cm. genişliğinde, 36 cm. derinliğinde birer adet niş bulunmaktadır (Fot.14). Bu nişlerin üzeri kemerli olarak yapılmıştır. Üst örtüde ocakların üzerine gelen kısımlarda baralar yükselmiştir. Bu bölümün kuzeydoğu ve güneydoğu yönünün kesiştiği köşede ocağın başlangıç (taban) seviyesine kadar yükselen sekiler mevcuttur. Ancak diğer bölümlerde bu sekiler sökülmüş günümüze ulaşamamıştır. Arka tarafında İncesu Deresi bulunan avlunun güneydoğu yönündeki sekiz gözlü revak boydan boya beşik tonozlarla örtülüdür (Fot.15). Diğer cephede olduğu gibi, ayakları birbirine bağlayan sivri kemerler, dikdörtgen tablalarla dirdörtgen ayaklara oturmaktadır. Kemerler birbirine beton gergilerle, duvarlara ise ahşap gergilerle bağlanmıştır (Fot.16). Ocak sistemi diğer cephelerle benzerlik

göstermekle birlikte ocağın üst tarafında yer alan üçgenler, bu cephedeki ocakların üzerinde bulunmamaktadır. Bu cepheye ayakları birbirine bağlayan kemerlerin üzerinde iki adet kuş evi yer almaktadır. Bu yöndeki revaklı kısım arka yönde payandalarla desteklenmiştir (Fot.17). Şöyleki: Ayakların hizasına gelen yerlerde çatı seviyesine kadar beş, beden duvarının ortasına kadar üç payanda ile destek verilmiştir.

Külliye'nin suyunu sağlayan ve ilçeye adını veren İncesu Deresi'nin üstünde üç gözlü olarak inşa edilen su kemeri aracılığı ile de bu cephe desteklenmiş, fakat bu köprü günümüze gelememiştir (24). İncesu'nun ileri gelenlerinden Hasan Tasacı Beyefendi ile yaptığımız sohbetde, İncesu Deresi üzerinde üç kemerli bir su kemeri olduğunu, ortadaki kemerin yanlardakinden daha geniş olduğunu öğrendik. Hasan Bey 1974 yılındaki belediye başkanının, su kemerinin darlığını bahane ederek yıktırmaya teşebbüs ettiğini, kanunlar müsaade etmediği için bunda muvaffak olmadığını fakat aynı yılda meydana gelen sel felaketinin, Belediye Başkanının düşüncesini uygulamasında yardımcı olduğunu, bu vesile ile köprünün dinamitle uçurulduğunu anlatmaktadır (25). Uçurulan köprü taşlarının bir gün içinde yok edilmiş olduğu da Hasan Bey'in anlattıkları arasındadır.

Güneybatı yöndeki revaklı cephenin güney köşesinde yer alan iki mekânla, kuzeybatı köşesindeki tek mekan çapraz tonozla, diğer mekanlar beşik tonozla örtülmüştür (Fot.18). Güneybatı doğrultusundaki VI.kemer açıklığı kervansaraydan arastaya girişi sağlamaktadır (Fot.19). Bu kemer açıklığı diğer açıklıklardan daha geniş tutulmuştur. Bu cephedeki kemer ayak üst örtü sistemi ile ocak ve nişler diğer cepheler ile benzerlik göstermektedir.

Kervansaraydan arastaya geçişi sağlayan basık kemerli geçişin sağındaki kapı açıklığı ile, solundaki pencere açık-

24) Pars Tuğlacı, A.g.e., s.147

25) Hasan Tasacı, 15 Haziran 1989'da yapılan görüşmeden

lığı yapılan tamirat sırasında ocak ve nişlerin kapatılması suretiyle muhtes hale getirilmiştir (Fot.20).

Avluyu üç yönden çevreleyen revakların tonoz örtülerinin üzeri kırma çatılı olup, taş kaplamadır (Fot.21). Revaklı avluda dikkati çeken husus çapraz tonozların durumudur. Kemerlerle oluşturulan çapraz tonozların mekana uygun olarak oturtulmamasından dolayı yer yer yamultulduğu, değişik biçimler aldığı görülmektedir (Fot.22).

Avlunun revaklı olan kısımları ile, orta kısmı çok miktarda toprakla doldurulmuştur. Avlunun ve revakların toprakla dolması sebebiyle genelde revaklar basık bir görünüşe sahiptir.

Revaklı avlunun güneybatı köşesinde artan yer ise helâlar ile onların gerisinde bulunan üç hacimli bir kısımla doldurulmuştur (26). Hela olarak kullanılan mekân, kışlık bölümün güneybatı köşesiyle, batı revakının kuzey köşesi arasında yer alan duvarın üzerine açılan basık kemerli bir kapıdan girilmektedir (Fot.23). Fakat bu kapı bugün moloztaşlarla doldurulmuştur. Basık kemerli bu kapıdan, hafif çarpık olarak düzenlenmiş 11.90 cm x 575 cm. ölçülerinde dikdörtgen bir avluya geçilmektedir. Avlunun solunda yer alan üzerleri beşik tonozla örtülü dört mekân yaklaşık olarak aynı ölçülerde inşa edilmişlerdir. Basık kemerli bir kapıdan girilen bu odalar yaklaşık olarak 335 cm x 195 cm. ölçülerinde olup, kapının sağında yer alan duvarın güneybatı uçlarında 60 cm. derinliğinde, 145 cm. genişliğinde derin nişler yer almaktadır. Helâ olarak düşündüğümüz bu mekânların tabanları bugün beton ile kapatılmıştır. Çatıları ise taş ile kaplanmıştır.

Helâların gerisinde bulunan ve bugün sokak tarafından bir hol ile girişi sağlanan mekanlar yakın bir zamana kadar helâ olarak kullanılmıştır. Fakat bu mekânların fonksiyonunu tam olarak tesbit edemedik. Bu mekanlara giriş beşik tonoz ile örtülmüş 1.50 cm. genişliğindeki bir hol ile sağ-

lanmıştır (Fot.24).Bu holün sağında üzeri beşik tonozla örtülmüş uç oda yer almaktadır (Fot.25).Bu odalara basık kemerli bir kapıdan girilmekte olup,195 cm x288 cm. ölçülerinde,kuzey duvarlarının batısına gelecek şekilde birer niş açılmıştır.Bu holüm 555 cm. ilerisinde güneydoğu istikâmetine dik açı yapan üzeri beşik tonozla örtülü 323 cmx323 cm. ölçülerinde kare bir mekan yer almaktadır.Bu mekânın doğu duvarının tam ortasına açılan basık kemerli bir kapı Kervansarayın kışlık kısmı ile dışarı arasında bağlantı sağlamıştır.Burada bahsetmiş olduğumuz yapıların fonksiyonu hakkında kesin olarak bir şey söylemek çok zordur.Fakat bu hususta A.Kuran'ın görüşüne katılmak mümkündür.A.Kuran: bu kısmın aslında tuvalet olmayıp hem sokakla hem kışlık kısımla bağlantılı bir daire şeklinde düşünüldüğünü ifade etmiştir (27).Kanaatimizce de bu küçük mekânlar böyle bir fonksiyon için düzenlenmiştir.

Kervansarayın kışlık kısmı revaklarla çevrili avlunun kuzey cephesinde yer almaktadır (Fot.26).Revaklı avludan daha yüksek olarak inşaa edilmiş olan kışlık kısım avlunun kuzeybatısından kuzeye doğru çekilmiş ve avlu duvarı hizasından hafifçe taşırılarak yol tarafında ayrıca belirtilmiştir.Dikdörtgen biçimli kışlık bölüme güney cephesinin ortasında 537 cmx479 cm. ölçülerinde beşik tonozlu,ön hacimli (eyvan görünümlü),basık kemerli bir kapıdan girilmektedir (Fot.27).Bizim kanaatimizce kışlık kısma girişi sağlayan bu mekân orjinal değildir.Kışlık kısma girişi sağlayan basık kemerli kapı normal beden duvarlarından bir metre öne doğru çıkıntı yapmış,daha sonraki bir tarihte,bu gün öne doğru çıkıntı yapan mekan inşa edilmiştir.Buradaki dilatasyon,içerideki beşik tonozlu mekanın iç ve dışarıdaki duvar ile bağlantısında da belli olmaktadır.

Beşik tonozlu mekanın sağında ve solunda 69 cm. derinliğinde,285 cm. genişliğinde sivri kemerli bærer adet niş bulunmaktadır (Fot.28).Sivri kemerli bu nişlerin üzerlerinde daireler içine alınmış altıgen yıldız motifler yer almaktadır.Kışlık kısma girişi sağlayan basık kemerli kapının

üzeri kırmızı ve bej renkli taşlarla sıralı olarak örülmüş-
tür. Burada bulunan kırmızı ve bej renkli taşların rengi or-
jinal olmayıp, boyadır. Basık kemerli kapının kilit taşının
üzerinde içerisi geometrik motiflerle süslenmiş rozet ve
kartuş yer almaktadır.

Kervansarayın dört satırlık kitabesi caminin kitabesi
ile aynı ifadeyi taşır H.1081 tarihini vermektedir (Fot.29).

Server-i âsâfân-ı kubbe-nicîn
Dâver-i dehr Mustafa Paşa
Âsâf-ı mülk-i Süleymânî
Yani kayim-i makam-ı mülk ârâ
Hayrû'l-cârisi irdi İncesu'ya
Han hamam camii itdi binâ
Eseri kaldı tâ ebed bâkî
Kabbe'l-Allahu hayrânî ebedâ
Sâniyâ geldi sâl-i târîhi
Oldu bir camii ile han peydâ
Sene: 1081

"Vezirler topluluğunun başkanı, devrin Sadrazamı Mustafa
Paşa, Süleyman mülkünün veziri, yani mülk makamının kaymakamı,
bütün hayırları İncesu'ya ulaştı, han hamam cami yaptı, eser-
leri tâ ebediyete kadar bâkî kaldı, Allah daima onun hayrını
kabul etsin, ey Sâni tarih düşme zamanı geldi (ğinde) bir cami
ile han meydana geldi." Sene: 1081

Kervansarayın kışlık kısmının iç ölçüleri, 49.98 cmX
25.60 cm olup iki sıra halinde taştan örülmüş altışar ayak-
la enlemesine üç sahına ayrılmıştır. Örtü 21 adet çapraz to-
nozla sağlanmış. Kışlık kısmı iç duvarları boyunca dört
yönde 2.60 cm. genişliğinde 100 cm. yüksekliğinde bir seki-
ye sahiptir.

Bu kısmın doğusunda altı, batısında beş, kuzeyinde onüç,
güneyinde on iki olmak üzere otuzaltı adet ocak bulunmakta-
dır. Ocaklar üst örtüde bacalarla devam ettirilmiştir. Bu o-
cakların sağında ve solunda birer adet niş yer almaktadır.
Kervansarayın revaklı avlusundaki ocak ve niş sistemi kış-

lık kısmındaki ile aynıdır. Kışlık kısmının batı duvarının ortasında basık kemerli bir kapı ile bu mekanın dışarı ile bağlantısı sağlanmıştır. Kervansarayın kışlık kısmı güney ve kuzey yönde altı, doğu ve batıda üçer adet olmak üzere toplam on sekiz mazgal pencere ile bir nebze aydınlatılmaya çalışılmıştır (Fot.30). Fakat bu aydınlanma yapı için yeterli değildir. Kışlık kısımda üst örtüyü taşıyan ayakların dört köşesinde hayvanları bağlamak amacıyla açılmış deliklerden bir kısmı günümüze gelebilmiş, bir kısmı da kırılmıştır.

Kışlık kısmı örten 21 adet çapraz tonozun üzeri kırma çatı ile kapatılmış olup kesme taş malzeme ile çatının üzeri kaplanmıştır. Kırma çatının eteklerinde stilize edilmiş arslan başı şeklinde çörtlenler yer almaktadır (Fot.31-32).

Kervansarayın doğu cephesi, külliye'nin yer aldığı boğazın kuzey ve güneyinde bulunan kayalıklara yüksek ve geniş bir duvarla birleştirilmiş olup, ilçe bu şekilde doğudan kale gibi tahkim edilmiştir (28). Kışlık kısmın kuzeydoğu duvarı üzerinde yer alan duvar kalıntısı, bugün yapıdan 150 m. kuzeyde kalan kayalıklara uzanan sur duvarının kalıntısıdır. Bu sur duvarı üzerinde, büyük kemerli saray kapısının bulunduğunu, akşamları bu kapının kapatıldığını İncesu'lu yaşlılar nakletmektedir. Ancak bu duvarlar bu gün her iki tarafa da yıkılarak sadece güneyde çok az bir bölüm kalmıştır (29) (Fot.33-34). İncesu'da 1914-1917 yılları arasında kaymakamlık yapan Sait Bey bu kapıyı yıktırmıştır (30). Güneyde yer alan sur duvarı ve su kemeri ise 1974 yılındaki belediye başkanı tarafından imha edilmiştir. Ancak bu duvarlar bu gün her iki tarafta da yıkılarak sadece güneyde çok az bir bölüm kalmıştır (Fot.35-36).

Kervansaray oldukça sade olarak yapılmıştır. Kervansarayın revaklı avlusuna girişi sağlayan doğu cephesindeki por-

28) Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Vakıf Kütüphaneleri ve Matbah Emini Hacı Halil Efendi Kütüphanesi" Vakıflar Dergisi, C.XX. (Ankara 1988), s.272

29) Mehmet Çayırdağ, A.g.m., s.272

30) Fevzi Yücel 87 yaşında

talın kemeri siyah ve kırmızı renkli taşlarla geçme tekniğiyle örülmüştür. Portal kemerinin üzerine iki adet top yapılmıştır. Fakat bunlardan bir tanesi kırılmış diğeri sağlamdır. Bu iki topun ortasında bir ejder motifi bulunmaktaymış; fakat bugün ejderin başı mevcut olmayıp, sadece gövde kısmı kalmıştır. Bunların dışında süs unsuru olarak kervansarayın kışlık kısmındaki stilize arslan şeklindeki çörtentler ile güney ve kuzey yöndeki kuş evleri dikkatimizi çekmektedir.

2-ARASTA

PLAN:6

FOTOĞRAF:37-48

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından yaptırılan külliye'nin arastası üstü açık arastalardandır. Cami avlu duvarı ile kervansaray arasına düz bir çizgi halinde yerleştirilmiştir. Sokağın güney başında bir kapı vardır, kuzey başı açıktır. Ayrıca yanlarda karşılıklı olmamak üzere cami ve kervansaray avlularına açılan birer kapı bulunmaktadır(31).

Yaklaşık 11.50 m. enindeki sokağın iki tarafına yerleştirilmiş sıra dükkanlardan teşekkül eden ve Kervansarayın batısında bulunan arasta 77.00 m. uzunluğundadır (Fot.37). Arastanın batısında yer alan dükkanların arkasının tamamı moloztaşlarla örülmüş, bunun dışında tüm arastada kesme taş malzeme kullanılmıştır (Fot.38).

"...Adı geçen cami yakınında yeniden bina buyurdukları çeşitli evleri şamil hanı ve adı geçen cami, han arasında bulunan yerde bina eyledikleri 32 bab kemer ve kargir dükkanları ve bu dükkanlara bitişik 1 bab ekmekçi fırınıını..." şeklinde elimize geçek (1089) tarihli vakfiyesinden de anladığımız kadarıyla külliye kapılırken arastaya 32 dükkan inşa edilmiş fakat günümüze 31 tanesi sağlam olarak kalabilmiştir.

Arastanın esas kısmını doğu ve batı cepheleri teşkil eder. Doğuda kervansaray avlusuna, batıda camii avlusuna açı-

31) Mustafa Cezar, Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klâsik Dönem İmar Sistemi, İstanbul 1985, s.201

lan diğer iki kapı külliye binaları arasındaki iç bağlantıyı sağlar(32).

Arastanın doğu cephesi orjinal biçimini hemen hemen aynen muhafaza etmektedir.Büyük çoğunluğu ahşab çerçevelerle kapatılmış olan bu cephedeki dükkanların derinliği 487 cm - 500 cm. kemer açıklıkları 280 cm-303 cm. arasında değişmektedir (Fot.39).

Doğu cephesinde başlangıcı teşkil eden ve eni diğerlerine nazaran daha dar tutulmuş iki dükkanla birlikte revaklı avluya geçit veren eyvanlı mekana kadar on iki dükkan,müteakibinde kervansarayaya geçit veren beşik tonozlu mekan,kapısı bu mekanın içine açılmış ve bugün,kahvehane olarak kullanılan ilginç mekân ile bişişliğinde yan yana sıralanmış üç dükkan yer almaktadır.Bu dükkanların güney ucunda ise A.Kuran'ın aşhane olduğunu iddia ettiği mekânın ayakta kalan kısmı yer almaktadır (33).

Doğu kanadında revaklı avluya geçit veren beşik tonozlu mekana kadar olan dükkanların kemer açıklıkları ahşab çerçevelerle,beşik tonozlu mekân üzerinde yer alan kahvehane-nin bitişiğindeki üç dükkanın kemer açıklığı ise moloztaşlarla örtülmüştür(Fot.40).Bu mekanlar içeriden muhtes kapılarla birbirine bağlanarak günümüzde ahır olarak kullanılmaktadır (Doğu kanadında orjinalitesini kaybetmiş olan kısım bu mekanlardır).

Arastanın doğu cephesinin duvarı ile kervansarayın revaklı avlusunun duvarı ortak olarak kullanılmış,ancak kervansarayın revaklı avlusunun duvarı karastadan yaklaşık 100 cm. daha yüksek tutulmuştur.Bu cephede kuzey baştan itibaren dördüncü ve altıncı dükkanların üzerine (Fot.41) muhtes ikinci bir kat daha inşa edilmiştir.

Kervansaraydan arastaya geçiş basık kemerli bir kapıdan sağlanmıştır.Basık kemerli kapıdan sonra 150 cm genişliğinde tonoz ile örtülü bir mekâna,bunu müteakib ikinci

32) A.Kuran, A.g.m., s.240

33) A.Kuran, A.g.m., s.240

basık kemerli kapı ile eyvan şeklinde düzenlenmiş bir diğer mekana geçilmektedir. Bu mekânın üst kısmında kapı ve menteşe yerleri hâlâ belirgin vaziyettedir. Sağ ve solundaki simetrik nişlerden müteşekkil olan ve eyvan şeklinde düzenlenen beşik tonozlu mekan 394 cm x 380 cm. ebatlarındadır. Mekânın sağ uç kısmında yer alan sivri kemerli niş 40 cm. derinliğinde, 150 cm. genişliğindedir. Mekânın solunda yer alan simetrik niş ise orjinalliğini kaybetmiş ve yerine bugün bir kapı açılmıştır. Günümüzde kahvehane olarak kullanılan bu mekan dükkanlardan daha geniş (500 cm x 430 cm) ve girişi orjinal değildir (Fot. 42). Arastadaki dükkanların üzeri yaklaşık olarak güney-kuzey istikametine atılmış kemerli tonozlarla örtülürken, bu mekânın üzeri farklı olarak doğu-batı istikâmetinde atılan kemerli tonozlarla örtülmüştür (Fot. 43). Bu mekânda yer alan pencere ve kapı muhtestir, ocak ise orjinaldir. Bu mekan büyük ihtimalle kapıcı odası olabilir.

Batı cephesinde kuzey başta ise, arastadan camiye geçit veren mekâna kadar sekiz dükkan, bu geçitten sonra yedi dükkan, en dipte ise yakın zaman da yapılmış beton bina yer almaktadır. Burda dikkati çeken bir husus batı cephesi kargir dükkanlarının doğu cephesine nazaran daha geniş tutulmuş olmasıdır. Bu cephede dükkanların genişliği 290 cm, 320 cm. (diğerinde 303 cm. idi) derinliği ise 480 cm-500 cm. arasındadır. Bu cephedeki dükkanların kemer açıklıkları ahşap çerçeveler ile kapatılmıştır.

Arastadan camiye geçit veren üzeri tonozla örtülü mekân 265 cm. genişliğinde, 435 cm. uzunluğundadır. Bu mekânın sağ ve solunda simetrik olarak düzenlenmiş ikişer adet niş yer almaktadır. Arastadan camiye geçişte simetrik olarak düzenlenmiş ilk nişler, 37 cm. genişliğinde, 110 cm. uzunluğundadır (Fot. 44). Camiye geçit veren bu mekânın batı duvarının arkasında yer alacak şekilde arka arkaya düzenlenmiş iki basık kemerli kapıdan ilki 90 cm. genişliğinde olup bu kapıdan 110 cm. genişliğinde ikinci bir mekâna, bu mekândan da basık kemerli bir kapıdan cami avlusuna geçit verilmiştir (Fot. 45).

Bugün arastanın güneybatı ucunda yer alan beton yapı-

nın yerinde, orjinalinde üç tane daha dükkan yer almaktaydı. Fakat zamanla yıkılan bu dükkanların yerinde bugün ambar olarak kullanılan ve belediyece inşa edilmiş olan beton yapı yer almaktadır. İncesu'nun ileri gelenlerinden Hasan Metstav Beyefendi ile yaptığımız sohbette: 1939 yılında arastanın kuzeybatı ucunda yer alan dükkanda bakkallık yaptığını, daha sonra hamam ile cami arasındaki yolun genişletilmesi için oturduğu arastanın kuzeybatı ucundaki dükkanın yıkıldığını öğrendik (34). Böylece bu cephede arastadan camiye geçit veren mekâna kadar dükkan sayısı dokuz, geçitten sonra ise bugün ayakta kalan yedi, beton yapının olduğu yerde yer alan üç dükkan ile bu cephede dükkan sayısı on dokuzdur.

Vakfiyesinden anladığımızı göre arastadaki dükkânlara bitişik bir fırından bahsedilmektedir. Hasan Mestav Bey, arastanın güneydoğu ucundaki mekanların 1944 yılına kadar fırın olarak kullanıldığını daha sonra burada yer alan fırının yeni bir binaya taşındığını anlatmıştır (35). Kanaatimizce vakfiyede geçen fırın bu mekândır.

Arastanın güneydoğu ucunda dükkanlara bitişik olarak yapılan mekânların bir kısmı maalesef günümüze kadar sağlam olarak gelememiştir. İçinde büyük bir ocak bulunan ana mekânın çapraz kemerleri ortadaki tek ayağa binen kaburgalı tonozla örtülüdür (36). A.Kuran 1968 yılında orjinal halinin planını çizmiştir. Fakat daha sonra 1972-74 yıllarında belediye tarafından yola doğru çıkıntı yapan mekânlar ile bu mekânlara bitişik kemerli kapısı imha edilmiştir (Fot.46).

Bu gün bu mekanlardan üzerleri çapraz tonozla örtülü iki mekan harab bir vaziyette ayakta kalma mücadelesi vermektedir (Fot.47). Bu mekânlardan güneyde olan mekânın batı duvarının ortasında bir ocak yer almaktadır. Fakat ocağın kemer açıklığına kadar içi dolmuş bu mekânlar, çöplük olarak kullanılmaktadır (Fot.48).

Arastanın güney ucu bir kapı ile kapatılmıştır. Fakat kuzey cephesindeki 11.50 m.lik yolun kapalı mı yoksa açık mı

-
- 34) Hasan Mestav, 87 yaşında 25 Temmuz 1989'da yapılan görüşme
 35) Hasan Mestav, 87 yaşında 25 Temmuz 1989'da yapılan görüşme.
 36) A.Kuran, A.g.m., s.240.

olduğu hakkında kesin olarak bir şey söylemek zordur. Ama bu cephenin de bir kapı ile kapatılması ihtimal dahilinde değildir.

Arasta da çok sade olarak yapılmış olup hiç bir süs unsuru yer almamaktadır.

3-CAMİ

FLAN:7

RESİM:49-75

Cami, geniş bir avlu içinde yer alır ve külliyeinin önemli bir bölümünü teşkil eder. Doğusunda arasta, batısında medrese ve sıbyan mektebi, kuzeyinde şadırvanlı avlu ve hamam yer alır (Fot.49).

Cami dışarıdan yaklaşık olarak 21.93 x 16.88 cm. ölçülerinde dikdörtgen bir alana inşa edilmiştir (Fot.50). Caminin kuzey cephesinde üç bölümlü son cemaat mahalli ile bu cephenin batı köşesinde bir minaresi bulunmaktadır. Harimin üstü tek, son cemaat mahallinde üç küçük kubbe ile örtülmüştür (Fot.51).

Cami tamamen kesme taştan inşa edilmiştir. Camide ahşap malzeme ise kapı ve alt pencere kanatlarında kullanılmıştır. Caminin kasnak pencereleri ile üst pencerelerinin şebekelerinde alçı kullanılmıştır. Demir malzeme ise caminin alt pencerelerinin dış cephelerinde parmaklık olarak kullanılmıştır.

Caminin üç gözlü son cemaat mahallindeki dört ayak sekizgen gövdeli ve taştan yapılmıştır (Fot.52). Bu ayaklar yekpare taştan yapılmış olan sekizgen biçimli kaidelere oturtulmuştur. Günümüzde ayakları taşıyan güneydoğu uçtaki kaidenin büyük bir kısmı erimiş durumdadır. Ayakları birbirine bağlayan kemerler bej ve kahverengi taştandır. Son cemaat mahallinde yer alan üç adet kubbe pandantifler tarafından taşınır (Fot.53). Bu kubbeler tamamen kesme taştan örülmüştür. Daha sonraki yapılan onarımlarda pandantiflerden başlayarak kubbelerin içi çok çirkin bir şekilde beton ile sıvanmıştır (Fot.54). Ortadaki kubbenin yan kubbelerden daha küçük olduğu dikkati çekmektedir. Son cemaat mahalli kubbe

eteklerinde kademeli ve dışa doğru çıkıntı yapan silmelerle üç yönde çevrelenmiştir. Son cemaat mahallinin doğusunda yer alan kubbenin üzerinde taştan âlem yer almaktadır (Fot. 55). Ortada ve onun batısındaki âlemlerin üstü kırılmış olup kaideleri yerinde durmaktadır.

Harime girişi sağlayan kapının sağında ve solunda dikdörtgen iki adet alt pencere bu pencerelerin ve portalin üzerinde sivri kemerli birer pencere yer almaktadır (Fot. 56). Batıdaki üst pencerenin önüne taş konsollara oturan mükebbire konulmuştur (Fot. 57). Son cemaat mahallindeki pencerelerin sivri kemer kısımları kahverengi ve siyah taşların alması olarak kullanılmasıyla oluşturulmuştur. Son cemaat yerinin mihrabiyeleri ön pencerelerin dış taraflarında bulunmaktadır. Mihrabiyeler sade olarak yapılmıştır. Ayakları birbirine ve duvara bağlayan sivri kemerler de kahverengi ve siyah taştan sıralı olarak yapılmıştır.

Harime girişi sağlayan kapı duvar yüzeyinden hafif çıkıntı ile belirtilmiştir. Kapının basık kemeri kahverengi ve siyah taşlarla sıralı olarak yapılmıştır (Fot. 58). Bunun üzerinde dikdörtgen biçiminde üç bölümlü kitabesi yer almaktadır. Cami kitabesinin en üst kısmının üzerinde 1277 tarihinde tamir edildiğini gösteren kelime-i tevhid müsenna olarak "Ya hâfız kâdir kayyüm" ve Tarih-i tamir sene 1277" ibaresi yazılıdır. Aynı ibareli tamir kitabesi caminin bahçe kapısı üzerinde de vardır (37). Bu tamiratla ilgili kitabenin altındaki satırda caminin orjinal kitabesi yer almaktadır (Fot. 59). Caminin orjinal kitabesi kervansarayın kışlık kısmında yer alan kitabe ile aynı ifadeleri ve tarihi taşımaktadır. Bu sebeble yeniden burada yazılmamıştır.

Son cemaat mahallinden 140 cm. genişliğindeki kapıdan harime geçilmektedir. Harim 12.80 cmx 12.80 cm ölçülerinde kare plânlıdır (Fot. 60). Harimin üzeri 12.80 cm. çapındaki

kubbe ile örülmüş ve üzeri taş malzeme ile kaplanmıştır(38). (Fot.61).Kubbe sekizgen ve yüksek bir kasnağa sahiptir. Kubbenin köşelerine sivri kubbeli,sekizgen ağırlık kuleleri yerleştirilmiştir (Fot.62).Kubbenin 195 cm. kalınlığındaki enli duvara geçişi tromplarla sağlanmış,tromp kemerlerinin içi,uçları köşelerde konsollara oturan kavisli üçgen satırlarla yapılmıştır(39).Caminin beden duvarı üzerinde kubbenin başladığı noktada,yuvarlak,silme çıkıntılı olarak kubbenin etrafını dolaşmaktadır (Fot.63).Caminin beden duvarlarının üzerinde,güney ve kuzeyde alt sırada ikişer,üst sırada üçer,doğu ve batı duvarlarında ise altlı ve üstlü üçer tane olmak üzere 22 pencere bulunmaktadır (Fot.64).Dört pencere de kasnağın dört yanına konulmuştur.Böylece cami 26 pencere ile aydınlatılmıştır.Camide yer alan alt pencereler ahşap kanatlı,üst sıradaki pencerelerle kasnak pencereleri sivri kemerli ve alçı şebekelidir.Caminin doğu,batı ve güney üst pencereleri renkli camlarla,güney cephede yer alan üst pencerelerdeki renkli camlar üzerinde yazılar yer almaktadır (Fot.65).Pencere lentoları üzerine lentoya gelecek duvar basıncını azaltmak için kemer atılmıştır.Fakat kemer ile kemer arasındaki boşluklar kesme taşlarla örülerek doldurulmuştur.

38) A.Kuran,A.g.m.,s.241,"Külliyenin bütün binalarında Osmanlı Klasik Mimarisinde görmediğimiz bir yeniliğe,çatı örtüsünün kurşun ya da kiremitle kaplanmayarak,taş yapının açık olarak bırakıldığına şahit oluyoruz.Kayseri bölgesinin bir özelliği olan bu husus XVII.yüzyıl sonlarında klâsik mimarinin bölge şartlarına uymaya başladığını göstermektedir.Aslında Sinan Devrinde dahi mahalli özelliklerin klasik mimariyi etkilemesi olağanüstü bir olay değildir.Mesela XVII.yüzyılda Erzurum'da inşa edilen Lâla Mustafa Paşa Camisinin minaresi iki renkli halkalar halinde mahalli taş ile örülmüştür.Aynı şekilde Eski Van'da bulunan Hüsrev Paşa Camiinde mahalli mimari karakteri yansıtan özellikler vardır.Öte yandan Kayseri ve civarındaki Klasik çağ eserlerinde ana ilkelere ayrıldığı vâki değildir.Bu bakımdan K.M.Paşa Külliyesine ait binaların kurşunsuz çatıları dikkatimizi çekmektedir" demektedir.

39) A.Kuran,A.g.m.,s.240

Caminin mihrabı dışta çıkıntı yapmayan tepesi beş dilimli, yarım kubbe biçiminde beş köşeli bir niştir(40).Mihrab sade tek sıra bir bordürle çevrilmiştir.Mihrabın üzerinde yer alan üçgen biçimli tepelik üzerinde kabartma olarak onüç adet yaprak motifi işlenmiştir (Fot.66).

Caminin mimberi mihrabın hemen batısında beden duvarına bitişik olarak başlamakta ve harimin ortasına doğru 90 x 4.45 cm. ebadında uzanmaktadır.Mimber kesme blok taşlardan sade olarak yapılmıştır (Fot.67).Caminin kürsüsü doğu duvarının tam ortasına gelecek şekilde taş konsollara oturtulmuştur.Buraya giriş kürsünün solundaki pencereden duvar içerisine gizlenmiş beş basamaklı merdivenle sağlanmıştır.Kürsü taştan ve sadedir.Kürsünün arka kısmı ise sivri kemerli derin niş şeklindedir(68).

Caminin mahfili sekizgen gövdeli dört adet taş sütun üzerine ahşaptan yapılmıştır(Fot.69).Mahfile çıkış girişin sağında yer alan duvara açılmış dikdörtgen biçimli dehlizden,helezonik biçimli merdivenle sağlanmıştır.Batı duvarında orta pencerenin solunda dikdörtgen bir dolap yer almaktadır.Bu dolabın üzeri oyuk sivri kemerli kavis şeklinde düzenlenmiş bir niştir.Aynı şekilde düzenlenmiş bir başka dolap da girişin hemen solunda yer almaktadır.

Harimin batı duvarının üst kısmında Azrâil,doğu duvarının üst kısmında Isrâfil,güney duvarında mihrabın üzerinde sağda Cebrail,solda Mikâil olmak üzere dört büyük meleğin isimleri beden duvarı üzerine kabartma olarak yazılmıştır.Caminin kumbesi içten çirkin bir şekilde beton sıva ile sıvanmıştır (Fot.70).Kesme taştan yapılan harim kısmında herhangi bir süsleme mevcut değildir.Mimari unsurların ahenkli bir şekilde kullanılışı aynı zamanda süs unsuru olarak da düşünülebilir.

Caminin minaresi harim ile son cemaat mahallinin birleştiği kuzeybatı yönde kare bir kaide üzerine tek şerefeli ve kesme taştan inşa edilmiştir (Fot.71).Son cemaat yerine açılan minarenin kapısı basık kemerlidir.Minarenin kaide

kısmı caminin beden duvarlarının üst kısmından yaklaşık olarak 1 m. aşağısına kadar devam etmektedir. Minare kaidesinin kuzeybatı köşesinde ve güneydoğu köşesinde kaide boyunca iki silme yer almaktadır. Üçgenlerin ters ve düz yerleştirilmesiyle kaideden çokgen gövdeye geçilmiştir. Gövde ile papuç kısmı arasında kaval silme ile bilezik oluşturulmuştur (Fot.72). Şerefe altında da kaval silme bir bilezik görülmektedir. Şerefe ve şerefe altında hiç bir süs unsuru görülmez. Sadece korkuluğun alt kısmında kazıma şeridi vardır. Petek kısmı da gövde ile aynıdır. Çokgen cephelerin her birinde sivri kemerli körnişler yer almaktadır. Külâh kısmı da çokgen tiptedir. Sivri külahlıdır ve bir alemle son bulmaktadır (Fot.73).

Caminin kubbesini taşıyan sekizgen kasnağın üzerinde her yönde ikişer adet olmak üzere stilize edilmiş sekiz adet çörten yer almaktadır (Fot.74). Ayrıca caminin beden duvarları üzerindeki silmeler de her yönde ikişer adet olmak üzere sekiz adet künk şeklindeki çörtenler bulunmaktadır.

Caminin kuzeyinde avlu içerisinde baldaken tarzında örtülü bir su haznesi bulunmaktadır. Dört sütüncüyü birbirine bağlayan yuvarlak kemerlerin üzeri düz örtülüdür. Kemer içlerinde kırmızı ve siyah taşlar sıralı olarak kullanılmıştır (Fot.75).

Caminin güneyinde bulunan hazire kısmı da yakın bir tarihte kaldırılmıştır.

Caminin harım kısmı çok sade tutulmuştur. Harimde süsleme olarak, beden duvarlarına kabartma olarak yazılmış dört, büyük meleğin adları, mihrabın taç kısmına yapılan bitkisel motifler ile harimin güney cephesindeki vitraylardan bahsedilebilir. Bunların dışında harim çok sade tutulmuştur. Caminin dış cephelerinde son cemaat mahalli revaklarındaki kemerlerle harime girişi sağlayan basık kemerli kapı üzerinde geçme tekniği ile örülmüş kırmızı ve bej renkli taşlarla hareketlilik sağlanmaya çalışılmıştır. Bunların dışında çörtenlerde yapılan stilize arslan motifleri, silmeler, ağırlık kuleleri ile camide sade fakat uyumlu bir süslemenin varlığı göze çarpmaktadır.

4-MEDRESE

PLAN:8-9

FOTOĞRAF:76-86

Külliyenin güneybatısını işgal eden (caminin batısına paralel uzanan) medresenin, talebe hücrelerinin arkaları, külliye'nin batı duvarına dayalı şekilde sıra halinde tertiplenmiştir. Yapı tamamen kesme taştan yapılmıştır. Fakat yapının batı duvarı sonradan yapılan tamiratlar neticesinde moloz taşla inşa edilmiştir. Önünde iki gözlü revak bulunan 5 m. çapındaki kubbeli dersane yedi dersane hücresinin kuzey ucuna konmuştur (Fot.76). Dersane hücresinin revaklarının kuzey tarafı şu anda kapatılmıştır. Orjinalde buranın açık olduğu kanaatindeyiz. Çünkü orjinal kemer açıklığının altı sonradan moloz taşlarla duvar şeklinde kapatılmıştır. Revakın üzeri orjinalde kubbe ile örtülü iken (kemerlerin birleştikleri yerdeki pandandiflerden dolayı), günümüzde beton ile kaplanmıştır (Fot.77). Kesme taşlardan dikdörtgen şeklinde yapılmış üç ayak revakın sivri kemerleriyle birbirine bağlanmıştır. Orjinalde ortadaki ve kuzeydeki kemerler, batı yönünde atılan birer kemerle dershaneye bağlanmış iken, günümüzde bu kemerler ortadan kaldırılmıştır. Kemerlerin ayaklara oturmasını sağlayan tablalarda ayakları birbirine bağlayan hatıl izleri mevcuttur (Fot.78).

Dershaneye girişi sağlayan kapı, Bursa kemeri şeklinde düzenlenmiş olup sağında ve solunda dikdörtgen iki adet pencere yer almaktadır (Fot.79). Yaklaşık kare biçimli dersane hücresinin taş kubbesine geçiş, duvarlara yerleştirilmiş pandandiflerle sağlanmıştır. Revaklara bakan iki pencereden başka güney ve kuzeyden iki adet pencere bulunmaktadır (Fot.80). Bu pencerelerden güneydeki dikdörtgen şeklinde olup, üzeri düz lento ile kapatılmıştır. Dershanenin kuzey penceresi dikdörtgen biçimli olup, üzeri yuvarlak kemerle kapatılmıştır. Ancak bu pencere bugün moloz taşla örülerek iptal edilmiştir. Kubbeli dershanenin güneybatısında sıralanan yedi adet öğrenci hücresinin üzeri beşik tonozlarla örtülmüş olup, tonozların üzeri düz toprak damla kapatılmıştır (Fot.81). Bu hücrelerin Bursa Kemeri şeklinde düzenlenmiş girişi ve girişin

sağında dikdörtgen şeklinde düzenlenmiş pencereleri mevcuttur (Fot.82). Ancak diğerlerinden farklı bir düzenlemeye sahip olan kuzey uçtaki hücrenin güneyinde pencere, pencerenin kuzeyinde Bursa Kemerli giriş kapısı yapılmıştır. Hücrelerden en güney uçta olan hücrenin, ön cephesi ve üstü yıkılmıştır. Sadece kemer iskeleti ayakta (Fot.83). Hücrelerin içerisinde tam ortaya gelecek şekilde bir ocak ve ocağın iki yanında dikdörtgen şeklinde iki niş yer almaktadır (Fot.84). Bu hücrelerin tabanları taş döşelidir. Medresenin cezaevi olarak kullanıldığı tarihlerde hücreler arasında bağlantıyı sağlamak amacıyla hücrelerin duvarlarının doğu köşelerine gelecek şekilde zeminden 110 cm. yüksekliğinde dikdörtgen kapılar açılmıştır. Bazı hücrelerin zemin kısmı toprakla doldurulmuştur. Medrese dershanesinin güney duvarının doğu köşesi ile, hücrelerin doğu duvarlarında bulunan kemer ayakları ve bu ayaklardaki hatıl izlerine dayanarak, medrese hücreleri önünün revaklı olduğu kanaatindeyiz (Fot.85-86). Fakat iki kemer arasındaki ölçüler, bu mekânların kubbe ile örtülme ihtimalini zayıf kılmakta, kanaatimizce revakların üzeri güney-kuzey doğrultuda tonozlarla örtülmüştür.

Günümüze dershane ile birlikte yedi hücre gelmesine rağmen, külliye'nin inşasından sekiz yıl sonra (H.1089, tarihli) yazılan vakfiyesinde: "...meezii mezburda talebe-i ulûm sakinin olmak için on baş bab hücre ve bir tedrishane-yi müstemile, bir medrese-i müessese bina ve ihya buyurdular ki halen talebe-i ulûm-ı hücrelerde sakinler olup ifade ve istifade etmektedirler ve medrese-i mezbûre kırıbünde sibyan-ı ehl-i islâm zevil abâ ve eytema..." şeklinde geçmektedir. Bugünkü yedi adet olan öğrenci hücresi orjinalde on beş adet idi. Bu gün yok olan sekiz hücre, kanaatimizce şimdiki yedi hücrenin tam bitişiğinde, avlunun güney duvarı boyunca sıralanmıştı.

İncesu'da cezaevi olarak kullanılan medresenin zemini 1971 ve 1974 yıllarındaki sel baskınlarında dolmuştur. Bu durum aslında yapının orjinal durumu hakkındaki tahminlerimizi zorlaştırmaktadır. Medresede yapılacak ilmi bir kazının bazı gerçekleri ortaya çıkartacağı kanaatindeyiz.

Külliye'nin vakfiyesinde, Kara Mustafa Paşa'nın külliye-ye bir kütüphane de tahvil ettirmiş olduğuna dair bilgi bu-

lanmamaktadır... Ancak Raşit Efendi Kütüphanesinde bulunan kitablardaki havi kayıtda kitapların (sene 1081) yılında medrese'de kullanılması şartı ile bağışlandığı yazılıdır. Bu ifadeden anladığımıza göre Paşa külliye ile birlikte kütüphaneyi de aynı tarihte hizmete açmıştır. Bu gün Kayseri'deki tek yazma eserler kütüphanesi olan Raşid Efendi Kütüphanesi'nde bulunan 1486/3,4,6,7,8,9,10 ve 1489 numaralarında kayıtlı olup, buraya İncesu'dan (H.1341-M.1925) yılında getirilmiş sekiz cilt kitaptaki vakıf kaydından Paşa'nın külliyesine kitap da vakfettiği anlaşılmaktadır (41). Bu kitaplar medresenin dershanesinde bulunan kitaplıktan Raşid Efendi Kütüphanesine götürülmüştür.

Kitapların İncesu'da inşa ettirdiği medresede kullanılması şartını havi kayıt şöyledir: "Kad vekafe haze'l kitabe'l-münire Kaim-i makam Mustafa Paşa el-vezir hasbeten lillahi'l-aleyyi'l kadir bişart-ı enyüsta'meletü medreseti'llehi benaha fi mevzi-i İncesu femes bedde helu ba'dema semlahu feinnema ismihu al'l-lezine yebeddilunehu elaye fi sene 1081" (42).

Kitapların önündeki Osmanlıca metnin açıklaması: "Bu aydınlatıcı kitabın, kaymakam Mustafa Paşa Allah rızası için İncesu'da yaptırdığı medresede kullanılması şartıyla vakfetti (bağışladı). Kim bu vaziyeti duyduktan sonra onu değiştirirse günahı değiştirenlere aittir (H.1081)" denilmektedir.

Medrese çok sade olarak inşa edilmiş olup hiç bir süs unsuru yer almamaktadır.

5-SIBYAN MEKTEBİ

PLAN:8-9

FOTOĞRAF:87-91

Medresenin kuzey bitişiğinde bulunan külliyenin batısında orjinal durumu değişmiş ve bazı kısımları yıkılmış olan yapıdır (43). Yapı tamamen kesme taştan inşa edilmiştir.

41) M.Çayırdağ, A.g.m., s.273

42) M.Çayırdağ, A.g.m., s.273

43) A.Kuran, A.g.m., s.242

Geçitin hemen kuzeyinde bulunan mekân (H.1089-1678) tarihli vakfiyesinde de: "... medrese-i mezbûre kerbünde sibyanı ehli İslâm zevil âbâ ve eytama..." tabirinden anlaşıldığına göre sibyan mektebi burasıdır.Yapının önündeki iki gözlü revakın ayakları taştan örülmüş ve sivri kemerlerle birbirine bağlanmıştır (Fot.87).Bu mekânların üzeri küçük kubbelere örtülmüştür.Fakat maalesef bu kitabeler günümüze ulaşamamış,sadece kubbelere geçişi sağlayan pandandifler yerinde kalmıştır.Kemerleri birbirine ve duvarlara bağlayan hatılların izleri mevcuttur (Fot.88).Revakların üst duvarlarında iki adet emzik şeklinde çörtten yer almaktadır (Fot.89).Revakın arkasında bulunan kapalı mekanlara Bursa Kemerli şeklinde düzenlenmiş kapılardan girilmektedir.Bu kapıların sağında ise dikdörtgen şeklinde düzenlenmiş pencereler yer almaktadır(90).Bu mekanların üzerleri içeride güney-Kuzey istikametinde atılmış takviye kemerli tonozlarla örtülmüştür.Girişin tam karşısındaki duvarın ortasında bir ocak ve ocağın iki yanında birer adet dikdörtgen niş yer almaktadır.

Sibyan mektebinde de hiç bir süs unsuru bulunmayıp sade olarak yapılmıştır.

Bu iki mekanın üzerine XIX.yüzyılda ikinci bir kat inşa edilmiştir (Fot.91).

6-TABHANE

PLAN:8-9

FOTOĞRAF:92-95

Sibyan mektebine bitişik olarak külliyeinin kuzeybatı sınırının nihayetine yapılmış olan yapının önünde yer alan revaklı avlusu tamamen yakılmıştır (Fot.92).Revakların izleri duvar yüzeyinde hala mevcuttur.Burada yer alan üç mekanın duvarlara oturtulan kemerlerinin tabanları mevcuttur.Bu gün burada tek katlı bir ekmeği fırını yer almaktadır.Diğer iki mekanın dış duvarları kalmakla birlikte içten(güneyde yer alan birinci mekâna kadar) yapılan düzenlemelerle fırın dahil edilmiştir (Fot.93).Bu bölümdeki kapalı mekanlar hakkında en güney uçta sağlam kalabilen mekân fikir vermek-

tedir(Fot.94).Güneyde yer alan mekâna,Bursa kemeri şeklinde düzenlenmiş bir kapıdan girilmektedir.Bu kapının solunda dikdörtgen bir pencere yer almaktadır(Fot.95).Bursa kemerli kapıdan girilen mekânın üzeri güney-kuzey istikametinde atılmış takviye kemerli tonozla örtülmüştür.Kapının karşısındaki duvarın ortasında bir ocak ve ocağın sağında ve solunda dikdörtgen nişler yer almaktadır.

Üzeri tonozla örtülmüş bu mekânların fonksiyonları hakkında kesin bir şey söylemek mümkün değildir.A.Kuran'ın adı geçen makalesinde şüpheli olarak "Tabhane" diye belirttiği bina kendisinin de tahmin ettiği gibi tabhane olmalıdır(44). Tabhane de sade olarak inşa edilmiştir.

7-DÜKKANLAR

PLAN:8-9

FOTOĞRAF:96-98

Tabhanenin batı yönünde,yola bakan cephede,yan yana sıralanmış üç adet dükkan yer almaktadır(Fot.96).Dükkanlar tamamen kesme taştan yapılmıştır.Bu dükkanların üzeri güney-kuzey istikametinde üç sıra halinde kemerli tonozlarla örtülmüştür.Bu dükkanlar 3.40 cm genişliğinde 5.40 cm. derinliğindedir.Dükkanların kemer açıklıkları ahşap ve demir çerçevelerle örtülerek,bu gün vatandaşlar tarafından değişik amaçlarla kullanılmaktadır.Bu dükkanların güney ucunda,yuvarlak kemerli bir kapıdan XIX. yüzyılda yapıldığı anlaşılan ikinci kata çıkılmaktadır.Üst katla yer alan hacimlerin hangi maksada hizmet için yapıldığını tahmin etmek güçtür (Fot.97).

Burada yer alan ikinci dükkanın kemeri üzerinde (H.1277) tarihli bir kitabe yer almaktadır(Fot.98).İki satırlık kitabe şu şekildedir:

Barekellah diyeler kim ta'lim-i Sibyan Mektebi
Bunda tahsil eylediler ser-i şerifi mezhebi
Kim ki dahil olur laffı rızası rahmete,
Vâsıl-ı Hakk olmak için camlesine....

Sene 1277

Kitabeden anladığımızı göre (H.1277-M.1860) yılında külliye büyük bir onarım geçirmiştir. Bu onarım sırasında dükkanların ve sibyan mektebinin üzerinde yer alan ikinci kat inşa edilmiştir. Büyük bir ihtimalle de bu kat sibyan mektebi olarak kullanılmıştır (Fot.98).

8-HAMAM

PLAN:10

FOTOĞRAF:99-110

Hamam, tek kubbeli soyunma bölümü, soğukluk, sıcaklık, ve külhan bölümlerinden meydana gelmektedir. Yol seviyesinin yükseltilmesiyle 150 cm. toprağa gömülmüş olması dışında orjinal biçimini korur(45). Hamam geleneğe uygun olarak yapı kompleksinin dışında ayrı bir yapı olarak düşünülmüştür(46). Cami avlusunun dışında(kuzeyde) güney-kuzey istikâmetinde tamamen kesme taştan inşa edilmiştir(Fot.99). Batı cephesinin güney ucunda, dört basamaklı bir merdivenle inilen 218 cm x 215 cm ölçülerinde ve üzeri doğu-batı istikâmetinde beşik tonozla örtülü olan ön hacimli bir mekâna geçilmektedir (Fot.100). Buradan yuvarlak kemerli kapı vasıtasıyla hamamın soyunmalık kısmına girilmektedir. Soyunmalık kısmına girişi sağlayan kapı, kırmızı ve siyah renkli taşlardan yapılmış bir yuvarlak kemerle örtülüdür. Bu kemerin üzerinde kesmetaş üzerine kabartma olarak yazılmış kitabe mevcuttur(Fot.101). Ancak kitabenin bütünü okunamamış olup, okunan kısımları aşağıdadır:

Sadr-ı Âdil vezir-i melik DÂFÂ

Yani kaimmakam-ı Gerh Makam

Han binasıyla yaptı hamam

İkisi.....oldu hamam

Hân-ı kaimmakam-ı.....hamam.

Sene:1081 (M.1670)

45) Pars Tuğlacı, A.g.e., s.147.

46) A.Kuran, A.g.m., s.242

Kitabenin okuyabildiğimiz kısımları: "Vezir-i âzâm Melik dârâ'nın veziri, yani yüce makamın kaynakamı han binasıyla beraber hamam, yaptı./ikisi oldu tamam, Hân-ı kaim-makam-ıhamam." Sene: 1081

778 cm x 778 cm. ebadında kare bir mekan olan soyunmalık kısmı kubbeye örtülüdür (Fot.102). Pandandiflere oturan kubbe dışta çok yüksek sekizgen bir kasnakla çevrilmiş, iç hacim kasnağa açılmış dört adet pencereyle aydınlatılmıştır (Fot.103). Soyunmalık kısmında her biri 104 cm. genişliğinde ve 50 cm. derinliğinde beş adet niş bulunmaktadır (Fot.104). Dikdörtgen olan bu nişlerin birisi girişin hemen sağında, diğer dördü de ikişer adet olmak üzere güney ve doğuyöndedirler. Girişin hemen sağ ve solundan başlayarak soğukluk kısmının girişine kadar 50 cm yüksekliğinde 170 cm genişliğinde şekillerle soyunmalık kısmı çevrelenmiş olup, bu şekiller üzerinde yakın tarihte yapıldığını tahmin ettiğimiz yedi adet ahşap hücre bulunmaktadır. Hamamın soyunmalık kısmının kubbesi hariç bütün mekanların tamamı beton sıva ile sıvanmış, kireçle badana edilmiştir. Soyunmalık kısmının üstünde yer alan yüksek kasnağın üzerinde her yönde ikişer adet olmak üzere toplam sekiz adet çörten yer almaktadır.

Soyunmalık kısmının kuzey duvarının tam ortasına açılan 88 cm. genişliğindeki sivri kemerli bir kapıyla soğukluk kısmına geçilmektedir. Soğukluk kısmı 755 cm x 315 cm. ölçülerinde olup, doğu ve batı yöne yerleştirilen iki yarım kubbeye beslenen ortada altıgen kasnaklı küçük bir kubbeye örtülmüştür (Fot.105). Bu mekân doğu ve batı yöne yerleştirilen yarım kubbeler üzerinde birer, orta kubbe üzerine açılan on dört adet küçük yuvarlak ışıklıkla aydınlatılmıştır. Soğukluk kısmında dört adet seki ve bu sekilerin ortasında iki adet kurna bulunmaktadır. Bu mekanın güneydoğu kısmına açılan sivri kemerli bir kapı ile dikdörtgen bir mekana geçilmektedir. Bu mekanın üzeri beşik tonozla örtülü olup, tonoz üzerine açılan bir adet ışıklık ile bir nebze olsun aydınlatılmaya çalışılmıştır. Bu dikdörtgen mekânın kuzeyine açılan sivri kemerli bir kapı ile doğu-batı yönünde üzeri beşik tonozla örtülü dikdörtgen bir mekan olan helâya geçilmektedir. Bu mekân da bir önceki mekânda olduğu gibi tonoz üzerine açılmış bir tepe penceresiyle aydınlatılmıştır.

Sıcaklık kısmına, soğukluk kısmının kuzey duvarının ortasına açılan sivri kemerli bir kapıdan girilmektedir (Fot. 106). Sıcaklık bölümü dört kollu muntazam bir haç biçiminde olup her kol bir eyvan halinde düzenlenmiştir. Kubbe altıgen kasnaklı olup, haçın kolları ise yarım kubbelerle örtülmüştür (Fot. 107). Ortadaki kubbeye geçiş pandandiflerle sağlanmıştır. Sıcaklık kısmında giriş eyvanında bir, diğerlerinde ikişer adet kurna bulunur. Sıcaklık kısmındaki, orta kubbenin tam altında göbek taşı bulunmaktadır (Fot. 108). Sıcaklık kısmının doğu, batı ve kuzey kısmının üzerini örten yarım kubbelerde birer, orta kubbe üzerinde yirmi üç adet olmak üzere toplam yirmi altı adet ışıklıkla aydınlatılmıştır. Sıcaklık kısmının kuzey duvarının ortasında külhana açılan bir açıklık bulunmaktadır.

Sıcaklık kısma girişin batısında sivri kemerli bir kapıdan 154 cm x 175 cm. ölçülerinde bir mekâna geçilmektedir. Bu küçük mekânda bir adet kurna yer almaktadır. Üst örtüsü bir tonozla örtülmüştür. Bu mekânı aydınlatmak için üst örtüde üç adet ışıklık açılmıştır. Soğukluk kısmının güney batısında yer alan dikdörtgen mekânın tuvalet olduğunu kabul edersek, (çünkü burada aydınlanma, traş olmaya yeterli değildir) sıcaklık kısmının girişinin hemen solunda bulunan bu küçük mekân kanâatimizce traşlık kısmıdır.

Sıcaklık kısmının dört yönünde yer alan yarım kubbeler üst örtüde belli edilmemiş olup, üst örtü kesme taş ile kaplanmıştır (Fot. 109).

Hamamın külhanı yapının kuzey ucunda bulunmakta ve doğu cephesinde sekiz basamaklı bir merdivenle inilmektedir (Fot. 110). Dikdörtgen biçimindeki külhan 310 cm x 335 cm. ölçülerinde olup, fırında olduğu gibi karşılıklı köşelerden atılan kalın kemerlerle takviye edilmiş çapraz tonozla kapatılmıştır. Giriş kapısının hemen solunda yer alan 240 cm. genişliğinde 150 cm. derinliğinde sivri kemerli niş yer almaktadır.

Hamam da külliye'deki yer alan diğer yapılar gibi çok sade olarak yapılmıştır. Sadece soyunmalık kısmındaki yüksek kasnağın üzerinde stilize olarak yapılmış sekiz adet çörtlen-

den bahsedilebilir.Bunun dışında hamamda herhangi bir süs unsuru mevcut değildir.

B-BULGURCU CAMİİ

PLÂN:11

FOTOĞRAF:111-115

Bulgurcu Camii,Bulgurcu Mahallesi,Adımlar Sokak'ta yer almaktadır.Cami enine olarak düzenlenmiş son cemaat mahalli ve harim kısmından meydana gelir.

Harime giriş kapısının üzerinde iki adet kitabe bulunmaktadır.Alttaki kitabe tamir kitabesi olup,üstteki ise inşaa kitabesidir (Fot.111).Bulgurcu Camiinin (H.1133-M.1767) tarihli inşaa kitabesi şu şekildedir:

Cenab-ı Hacı Ahmed İncesu'da
Edince bu ibadetgâhi inşaa
Temaşaya gelüb cümle ahâli
Kusurun bulmadı bir kimse asla
Bu Beytullah sa'yi ola meşhur
İde Firdevsi Bâri ona meva
Düşürdüm ben de bir tarihi Hûsni
Ola makbul-i Hak bu hayr vâlâ

Sene: 1183

"Cenab-ı Hacı Ahmed İncesu'da ibadetgahı inşa edince, bütün halk görmeye geldi,hiç kimse kusurunu bulamadı, bu Allah evinin yapımı Allah katında makbul olsun,Allah ona Firdevs cennetini nasib etsin,Hûsni (ölarak) ben de bir tarih düşürdüm,bu yüce hayır Allah katında makbul olsun."

Kitabede de bahsedildiği gibi camiyi Ahmed adında bir vatandaş yaptırmıştır.Ancak inşa,eden mimar hakkında bilgi mevcut değildir.Caminin yapımında tamamen kesme taş kullanılmıştır.

Cami üç yönde sonradan yapılan evler arasında adeta sıkışmış vaziyettedir.Caminin kuzeyinde yer alan küçük avluya doğu yöndeki bir kapıdan girilmektedir.Caminin düz tavanlı son cemaat mahallinin üzeri kuzey-güney istikametinde atılmış yuvarlak direklerle örtülmüştür.Bu çatıyı altı ahşap

direk taşır.Orjinalde toprak damlı olan üst örtü bugün kırma çatıya dönüştürülmüştür ve kiremitlerle kaplanmıştır. Son cemaat mahallinin doğusunda yer alan minare orjinal olmayıp sonradan yapılmıştır (Fot.112).

Harime giriş yuvarlak kemerli bir kapı ile sağlanmış olup kapının hemen solunda alt ve üstte birer pencere yer almaktadır.Altta yer alan pencere dikdörtgen olup düz len-toyla kapatılmışken,üstteki dikdörtgen pencere basık kemerle kapatılmıştır.Alt kısımdaki pencerenin solunda (harime girişi sağlayan kapının doğusunda) 24 cm. derinliğinde,80 cm. genişliğinde bir mihrabiye yer almaktadır.Kapının sağ üst köşesinde de basık kemerli dikdörtgen bir pencere yer alır (Fot.113).

Caminin harimi iki sıralı ikişer adet ahşab sütunla üç sahna ayrılmıştır (Fot.114).Orta sahnın yan sahnıardan daha geniş ve yüksektir.Caminin mihrabı mermer olup yakın tarihte yapılmıştır.Mimberi ve vaiz kürsüsü ahşabtan olup hiç bir sanat özelliğine sahip değildir.

Caminin mahvil kısmına,ana girişin sağında yer alan dirdörtgen bir kapı ile duvarın içine açılmış olan dik bir merdivenle çıkılmaktadır.Mahvili dört ahşab direk taşımaktadır.

Caminin harim kısmı güney yönde ikişer üst pencere,doğu yönde iki üst iki alt pencere,kuzey yönde ise iki üst bir alt olmak üzere on bir adet pencere ile aydınlatılmıştır (Fot.115).Üst pencereler basık kemerli olup alt kısımları aşağıya doğru şevli olarak açılmaktadır.

Bulgurcu caminin içeri de ve dışarıda belirgin bir süs unsuruna rastlanmamıştır.

C-KARAKOYUNLU CAMİİ

PLÂN:12

FOTOĞRAF:116-124

İncesu ilçesi,Karakoyunlu Mahallesi,Karakoyunlu Caddesinde yer alan cami adını mahallede oturan Karakoyunlu aşiretinden almaktadır.

Son cemaat mahallinden, yuvarlak kemerli bir kapı ile caminin harimine geçilmektedir. Yuvarlak kapı kemeri üzerinde aşağıdaki dört satırlık kitabe yer almaktadır (Fot.116).

Cem olub eni-ı hayırlar cümlesi itti kelâm
Yaptırıp camii şerifi olur şâdi bekâm
Lütfü emr-i hak ile oldu muvaffak mü'minin
Hub'a ra'na olmuş imdi bina âli makam
Ya ilâhi eyle makbul hayrını hem sa'yîni
Kıl inâyet kullarına bu sebeble fil-kıyâm
Nutkiyâ sen söyle şimdi buna bir tarihi tam
Gel edâ ola salatın sıdkla Dar es-selam
Sene: 1250

Kitabenin Türkçesi: "Bütün hayır sahipleri toplanarak hepsi söz söyledi. Camii Şerif-i yaptırarak memnun oldular. Allah'ın emir ve lütfuyla müminler muvaffak oldu. Bu yüksek makam hoş ve güzel oldu. Yarabbi (müminlerin) çalışmasını ve hayrını kabul et. Bu sebeble kıyanet gününde kullarına yardım et. Ey Nûtki sen şimdi (bu hadiseye) tam bir tarih düş. Bu kurtuluş yurdunda (camiinde) namazını doğrulukla kıl."

yapan şahıslar belli değildir.

Muhtes son cemaat mahallinde, harime girişi sağlayan kapının solunda duvara hafif oyulmuş şekilde sade bir mihrabiye yer almaktadır (Fot.117). Bu mihrabiye'nin solunda ise dikdörtgen bir pencere yer alır.

Cami tamamen kesme taştan inşaa edilmiştir. Caminin harim kısmı dikdörtgen olarak düzenlenmiş olup, simetrik olarak yapılan duvarların ölçüleri birbirinden farklı olduğundan dolayı caminin plânı hafif yamuktur. Caminin harim kısmı Kuzey-güney istikametinde atılan iki sıra ikişer adet ahşap sütunla üç sahna ayrılmıştır. Orta sahn yan sahnılardan daha geniş ve hafif yüksek olarak yapılmıştır.

Caminin mermer mihrabı ve ahşap minberi yakın bir tarihte yapılmıştır (Fot.118). Vaaz kürsüsü caminin doğu duvarının ortasına rastlayan yerde, duvara oturtulmuş taş konsollar üzerine yapılmıştır (Fot.119). Vaaz kürsüsünün arka tarafında doğu duvarına hafif oyulmuş bir niş ve niş üzerinde

kabartma olarak işlenmiş bir hilal motifi yer almaktadır.

Caminin harimine girişi sağlayan kapının hemen sağında yer alan dikdörtgen kapıdan duvar içine yerleştirilmiş düz bir merdiven vasıtasıyla mahvil kısmına çıkılmaktadır (Fot.120).Doğu,batı ve kuzeyde duvarlara oturan kadınlar mahvili güneyde iki ahşap direk üzerine oturmaktadır.

Camide doğu,batı ve güney yönde üçer adet,kuzey yönde ise birer adet olmak üzere toplam on pencere yer almaktadır (Fot.121).Doğu ve batı yöndeki alt pencereler ile kuzeydeki alt pencere dışarıdan dikdörtgen şeklinde olup,içeriden üzerleri yuvarlak kemerli yapılmıştır.Doğu ve batıdaki üst pencereler ile güneydeki üç adet kemerli pencerenin alt kısımları aşağıya doğru şevli olarak açılmaktadır (Fot.122). Caminin içinde yer alan on pencerenin kemerleri çirkin bir şekilde kırmızıya yakın kahverengi ve yeşil renklerle sıralı olarak boyanmıştır.

Caminin üst örtüsü,daha çok ortadaki dört ahşap sütuna kuzey-güney doğrultusunda atılmış,ahşap kolonlar üzerine doğu-batı istikametinde bindirilmiş ahşap direklerle örtülmüş düz toprak damdır (Fot.123).Ancak bugün üzerine kırma çatı yapılmış,kiremit ile kaplanmıştır.Dışarıda caminin güneydoğu ve güneybatı köşeleri düz olarak değil de hafif yarım daire şeklinde plânlanmıştır(Fot.124).

Dış cephede çatı altında bir silme,yapıyı çevrelemekte,doğu ve batı cephelerinde ikişer adet çörtten yer almaktadır.

Karakoyunlu camisi sade olarak inşa edilmiştir.Caminin bütün süslemesi vaaz kürsüsünün arkasındaki niş üzerinde yer alan hilal motifi,güney dış cephede yer alan yıldız motifi ile silme ve çörttenlerdir.

D-İNCE SU EVLERİ

İncesu evleri genellikle tek katlı inşa edilmiş olup, ev sahibinin ekonomik durumuna göre iki ya da tek odalıdır. Tek katlıya göre daha az olan iki katlı evlerde ise,alt katta tek oda üst katta iki oda yer almaktadır (Fot.125).Umumiyetle avlu içinde yer alan evlere giriş kemerli bir kapıdan

sağlanır. Avlunun kenarında ahır ve diğer yardımcı mekanlar bulunmaktadır. İncesu'nun sokak dokusu ise daracık ince sokaklara karşılıklı yapılan evlerden oluşmaktadır (Fot.126). Bölgede çok sayıda taş ocağı bulunmasından dolayı, yapı malzemesi olarak, yoğun bir şekilde taşın kullanıldığı görülür. Taşın dışında kullanılan ahşap malzeme ise daha çok dolaplarda, yüklüklerde, çardak, drapzan, taka ve üst örtülerde (direk olarak) görülür.

İncesu'da dikkatimizi çeken bir diğer yapı tipi ise kesme taştan yapılıp, üzeri kemerli tonozla örtülü, tek bir odadan müteşekkil cepheleri doğu yönüne bakan bağ evleri (evcik)dir. (Fot.127). Bağ bozumunda gece gündüz dolu olan bu evler, bu dönemin bitmesinden sonra gelecek bağ bozumuna kadar boş kalmaktadır.

Plân itibariyle dikkatimizi çeken bu evlerden ikisini incelemeye çalıştık.

1-KADİR TASACI EVİ

PLÂN:13

FOTOĞRAF:

Kadir Tasacı evi, Bulgurcu Mahallesi, Alemdar Sokak, No 3 de yer almaktadır. Geniş bir avlu içerisinde, tek katlı olarak, kesme taştan inşaa edilmiştir (Fot.128). Üzeri düz toprak damla örtülü olan evin yapım tarihi bilinmemektedir. Evin içerisinde sıva üzerine kalem işi olarak yapılan natürmort, yelkenli ve deniz manzaralarından anladığımız kadarıyla ev XIX. yüzyılın ortalarına doğru inşa edilmiştir. Ev sahibi Kadir Tasacı da evin en az 140 senelik olduğunu ifade etmiştir.

Yan yana yapılmış iki oda ile bu odalardan biri olan sofanın önünde yer alan örtmeden müteşekkindir.

Sufa denilen baş odaya kemerli bir kapıdan girilmekte ve bu kapının üzerine yerleştirilmiş olan kemerli pencere ile aydınlatılmaktadır. Girişin hemen solunda ahşaptan yapılmış "anbar" denilen büyük ebatlı sandık ile girişin sağ ve solunda bulunan dolaplar yer almaktadır (Fot.129). Giriş ka-

pısının 2.5 m. ilerisinde, zemini kesme taşlarla kaplı, banyo ve çamaşır için kullanılan ve "çağ" denilen mekan yer almaktadır. Bu mekanın 30 cm. yüksekliğinde ise sufa denilen baş oda bulunmaktadır. Baş oda "drapzan" adıyla bilinen ahşap korkuluklarla çağdan ayrılmıştır. Sufanın karşılıklı duvarlarında mahalli olarak "taka" denilen kapaksız dolaplar yer alır. Sufanın sol duvarında sıva üzerine yapılmış natürmort (karpuz), sağ duvarında ise yelken ve deniz manzarası bulunmaktadır. Kalem işlerinden günümüze ulaşabilenler bunlardır. Fakat bunlar da çok siliktir. Diğerleri ya silinmeyle ya da sıvanın dökülmesi ile ortadan kalkmıştır.

Sufanın giriş kapısının tam karşısında tamamen ahşaptan yapılmış dolap, dolabın ortasında evin yataklarının konulduğu "şüklük" denilen geniş açıklık yer almaktadır (Fot. 130). Dolapta çiçek ve diğer süs eşyalarıyla, kışlık yiyecek, meyve ve erzakları saklamak için küçük nişler ile başka bölümler de bulunmaktadır (Fot. 131).

Sufa içerisinde önceden karşılıklı olarak düzenlenmiş seki şeklindeki divanlar bulunmaktaymış, fakat sekilerin mevcut olmadığı ev bugün anbar olarak kullanılmaktadır.

Mahalli adı "tafhane" olan diğer odaya hem avludan açılan kemerli bir kapı ile, hem de sufadan açılan alçak bir kapı ile girilmektedir. Sufadan daha alçak tutulmuş olan tafhane de tek bir üst pencere ile aydınlatılmaya çalışılmıştır. Burası evin yemek ve diğer bilimum işlerinin yapıldığı bugünkü manada mutfak vazifesi gören yerdir. Evin kadınının hemen bütün gününü geçirdiği tafhanede ocak, tandır, üzüm ezilen şirahane ile çağ denilen mekan bulunmaktadır. Hiç bir süs unsuru ve ahşap dolabın bulunmadığı bu oda sade olarak yapılmıştır.

Sufanın önünde bulunan "örtme" de evin kuyusu, tandır ve duvara yerleştirilmiş iki adet niş yer almaktadır (Fot. 132).

2-MUSTAFA ORÇAN
BAĞ EVİ (EVCİK)
PLAN:14
FOTOĞRAF:133-134

İncesu, Derebağı, Köşk mevkiinde bulunan bağ evi kesme taş ve moloz taştan inşa edilmiştir. Eyvan şeklinde düzenlenen bağ evinin açık kısmı diğer bütün evciklerde olduğu gibi doğuya bakmaktadır (Fot.133). Kemer açıklığı 242 cm. olup, üzeri kemerli tonozla örtülmüştür. Girişin tam karşısında ocak, ocağın iki yanında ve kuzey-güney duvarlarında birer adet olmak üzere, dikdörtgen olarak yapılmış dört adet niş yer almaktadır. Ocak bugün moloztaşlarla örülerek iptal edilmiştir. Evciklerde hiç bir süs unsuru olmayıp sade olarak yapılmıştır (Fot.134).

E-OSMANOĞLU ÇEŞMESİ
FOTOĞRAF: 135-136

Bulgurcu mahallesinde yer alan Hasanoglu Çeşmesi bugün harab bir vaziyette olup kullanılmamaktadır (Fot.135).

Çeşmede hiç bir süs unsuru yer almayıp sadece aynalığı üzerinde kitabesi bulunmaktadır (Fot.136).

Hasan Hüseyin'e aşkına
Aktı bu ab-ı zülâl
Şefî ola kıyamette
Resulun ya ze'l-celâl
.....nümâ senesi
Çeşmeye etti bina
Suyunu iç eyle
Usta Mehmed'e duâ
Sene:1275

Çesmenin kitabesinin Türkçesi: "Hasan Hüseyin aşkına aktı bu tatlı su, kıyamette şefaati ola Allah ve Resulun, -nümâ senesi, çeşme bina etti, suyunu iç ,usta Mehmed'e duâ eyle."

Hasanođlu eşmesi tamamen kesme taştan yapılmış olup, 305 cm. genişliğinde, 235 cm. yüksekliğinde, 95 cm. (duvarların kalınlığı) kalınlığında dikdörtgen plân üzerine oturtulmuş prizmatik bir kütle ve cepheye hakim olan yuvarlak kemerden meydana gelmiştir. Çeşmenin su haznesi günümüze ulaşmamıştır. Çeşmenin önünde yer alan su yalağı yakın bir tarihte betondan yapılmıştır. Yuvarlak kemer ise yerden 96 cm. yüksekliğindeki profilli başlıklar olan ayaklar üzerine oturtulmuştur. Fakat çeşmenin yuvarlak kemerini taşıyan sağdaki ayak yıkılmış olup orjinalitesini kaybetmiştir. Çeşmenin sağ üst köşesi ile kemerin arkasındaki duvar da yakın bir tarihte yenilenmiştir.

III.KARŞILAŞTIRMA

XVII.yüzyılda Osmanlı Döneminde önemli bir yol kavşağı üzerine kurulmuş olan İncesu ilçesinde yapılan mimari eserlerin büyük bir bölümü günümüze sağlam olarak gelmiştir.

1670'de Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın yaptırdığı çok fonksiyonlu külliyeinin inşaatı ile şehir canlanmış gelişmeye başlamış ve önemli bir ticaret merkezi haline gelmiştir. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın yaptırdığı külliyeinin dışında İncesu'da Osmanlılar döneminde yapılmış başka eserler de mevcuttur.Karakoyunlu ve Bulgurcu Camileri de bunlardandır.Ayrıca İncesu'da kendine özgü mimarileri ile evler ve sokaklar dikkat çekmektedir.

İncesu'da yer alan eserlerin karşılaştırmasını yapmadan önce külliyeinin tanımını yapıp,daha sonra Anadolu'daki gelişiminden kısaca bahsetmek yerinde olacaktır.

Külliye birbiriyle bağlantılı,ya da birbirləriyle ilişkili şekilde belirli bir yerde toplanmış bir kaç binadan oluşan yapı topluluğudur (47).

Külliyeiler sultan,vezir ve devletin ileri gelenleri tarafından imâr,iskan,eğitim ve yüksek öğretim,ticari ve politik gayelerle kurulmaktadır.Kuranların kendi mallarından yaptıkları zengin vakıflarla işleyen bu topluluklar,şimdiye kadar yayınlanan vakfiyelerinde ve kayıtlarda imaret veya cami-i şerif adıyla geçmekte,sonradan ayrılan masrafa göre yapılar tek tek zikredilmektedir(48).

Fonksiyon ve yapılış amacı bakımından çok medeni ve sosyal bir anlayışla meydana getirilen,bir mimarlık kompleksi tipi olan külliyeiler Türklerin,dünya mimarlık sanatına verdiği en başarılı örneklerdir (49).

47) M.Cezar,A.g.e.,s.384

48) Tülay Reyhanlı,"Osmanlı Mimarisinde İmaret,Külliye Üzerine Notlar,Türk Kültür Araştırmaları C.XV/1-2,(Ankara 1972) s.122

49) Feridun Akozan,"Türk Külliyeileri"Vakıflar Dergisi,C.VIII,(Ankara 1969),s.303,308

Külliye'nin Anadolu Türk mimarisindeki ilk örneğini Kayseri'de Hunat Hatun Külliyesi'nde (50) rastlıyoruz. Fakat külliye'de yer alan yapılar bir bütün olarak düşünülmemiş, ihtiyaca göre daha sonraki bir tarihte tek tek inşa edilmişlerdir.

Divriği'de 1228-1229' da yapılan külliye, cami, darüşşifa ve türbeden oluşmaktadır (51).

Külliye fikri esas itibariyle Osmanlı Döneminde gelişme kaydetmiştir. Bu gelişme de Osmanlı Devleti'nin ekonomik gücü ile ilgilidir.

Osmanlı Külliyelerinin mimari bakımdan öncüleri olarak medreseler ve zaviyeli camiler önemli görülmektedir. Osmanlılarda ilk külliye 1326'da Bursa'da Orhan Gazi zamanında yapılmıştır. Bugün çarşı içinde yer alan bu külliye cami, imaret, medrese hamam ve handan oluşmaktadır. Orhan Gazi'yi takip eden dört Osmanlı Sultanı da Bursa'da birer külliye yaptırmıştır. Bursa'daki Osmanlı Külliyelerini oluşturan binalar simetrik ve belirli bir mimari stile göre inşa edilmişlerse de, binaların arsaya oturtulmasında ve birbirleri arasında rasyonel bir düzen yoktur. Binalar teker teker tasarlanmakta ve arazilerin yerlerine uydurulmak suretiyle topografyaya yerleştirilmekte, bunun sonucunda üç boyutlu bir planlama düzeni ortaya çıkmaktadır (52).

Osmanlı Külliye planlamasında bu tutumun Fatih Külliyesinde değiştiğini görüyoruz. Gebze'de Çoban Mustafa Paşa Külliyesi (1524), İstanbul'daki Haseki Külliyesi (1538-1539), Şam Süleymaniye Külliyesi (1554), Klasik Osmanlı Külliyelerinin

50) Halûk Karamağaralı, "Kayseri'deki Hunat Camii'nin Restitüsyonu ve Hunat Manzumesinin Kronolojisi Hakkında Bazı Mülâhazalar", A.Ü.İ. Fakültesi Dergisi, C. XXI (Ankara, 1971) s. 199-247.

51) Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, İstanbul 1984, C. II, s. 29-30, M. Cezar, A. g. e., s. 386

52) A. Kuran, "XV. ve XVI. yüzyılda İnşa Edilen Osmanlı Külliyelerinin Mimari Eserleri Hakkında Bazı Görüşler" I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi, (İstanbul 15-20/X/1973), Tebliğler, İstanbul 1979, s. 795-813

önemli yapılarıdır(53).

Mimar Sinan'ın yaptığı Şehzade Mehmed Külliyesi (1544-1547),Süleymaniye Külliyesi (1550-1557),Atik Valide Külliyesi(1571-1579) program ve düzenleme bakımından dönemin kursesiz külliyeleridir.Sinan'ın yaptığı bu külliyelerde ağırlık merkezi camiler olmuştur.Camiler külliyenin hakim unsuru olarak büyük ölçekli yapılmışlardır (54).

Kanunî'nin ölümüyle beraber XVI.yüzyılın sonlarına doğru en geniş sınırlarına kavuşan Osmanlı İmparatorluğunda, taşrada devlet otoritesinin zayıflaması neticesinde Celâli İsyanları patlak verir.Merkezi gücün zayıfladığı bu dönemde,kervan yollarının halkın güvenliğinin sağlanamadığından ulaşım duraklamıştır.Göçler ve çapulculuk gibi sebeplerle terk edilen ya da harap olan menzillerin canlandırılması ve yollar üzerinde merkezi kervansaray olan menzil külliyelerinin yapılması yöntemi yüzyılın I.yarisında yoğunlaşmış, özellikle derbentler ve ıssız yollar bu nitelikteki yapılaşmalarla şenlendirilmiştir.Vergi ve benzeri yükümlülüklerden bağışık tutulma gibi ekonomik ve sosyal ayrıcalıklarla

53) Oktay Aslanapa,Osmanlı Devri Mimarisi,İstanbul 1986,s.107,112,163,168,181,182,Oktay Aslanapa,Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri,Ankara 1988,s.12,14,80,85,Doğan Kuban,A.g.e.,s.163,164,166,Aptullah Kuran,"Mimar Sinan'ın Külliyesi"Mimarbaşı Koca Sinan'ın Yaşadığı Çağ ve Eserleri,İstanbul 1988,s.167-173;Tahsin Öz,İstanbul Camileri,Ankara 1987,C.I,s.56-59;Ekrem Hakkı Ayverdi,Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri (1451-1483),İstanbul 1973,C.III,s.356-405.

54) Aptullah Kuran,A.g.e.,s.40,43,74,75,160,175,182; Oktay Aslanapa,Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri,Ankara,1988 s.14,24,28,44,138-142;Tahsin Öz,A.g.e.,C.I,s.131-135

han çevresine gelirken, halk çevredeki yol ve köprülerin bakım ve onarımı ile kervansarayın işlemleri için gerekli servislerden sorumlu tutularak ulaşım şebekesi ve yolcular için uygun şartlar sağlanmıştır (55). Bu sebeplerden dolayı menzil külliyelerinin inşasında bir artış görülür.

Osmanlılarda menzil külliyesi ticari ve askeri yollar üzerine ticari kervanların orduların ve hacıların güvenliğini sağlamak üzere inşa edilmişlerdir (56).

Menzil külliyelerinin ilk örneğini Gebze'de Çoban Mustafa Paşa Külliyesinde görmekteyiz. Gebze Çoban Mustafa Paşa Külliyesi İstanbul'dan Anadolu'ya giden yol güzergâhının ilk durağında inşa edilmiştir. Bu külliye cami külliyesinin orta ekseninde inşa edilmiş, diğer yapılar caminin etrafına simetrik olarak yerleştirilmiştir. Şam'daki Süleymaniye Külliyesinde, Cami avlusunun güneyine kaydırılmış külliyesinin avlusunun orta kısmı boş bırakılmıştır (57). Avlusunun doğusuna ve batısına inşa edilen yapılar simetrik olarak yerleştirilmiştir. Bu iki külliye program ve düzenleme açısından Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın İncesu'da yaptırdığı külliye ile benzerlik göstermezler. Fakat bazı yapılar ortak olarak yapılmıştır.

İncesu'daki Külliye ile fonksiyon ve program bakımından aynı amaca hizmet etmek için kurulan menzil külliyelerini Lüleburgaz Sokollu, (1568), Payas Sokollu (1579), Havsa Sokollu (1576), Karapınar Sultan Selim (1569) ile İlgin Lala Mustafa Paşa (1576-1584) külliyelerinde arasta (çarşı) ve kervansaray tasarının özünü teşkil etmektedir. Yani ticari ve konaklama amaçlarına hizmet etmek için bu külliyeler inşa edilmiştir. Bu sebeple arasta ve kervansarayın külliye içerisindeki yerleri öncelik taşımaktadır. Önemli bir yol kavşağı üzerinde inşa edilen Öküz Mehmet Paşa Kervansarayında da

55) Z. Nayır, A.g.e., s.198

56) Doğan Kuban, "Architecture of The Ottoman Period", The Art and Architecture of Turkey, Oxford, 1980, s.137-169

57) Aptullah Kuran, "Şam Süleymaniye Külliyesi" Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı, İstanbul, 1988, s.169

tasarının özünü kervansaray ve kapalı çarşısı teşkil eder(58).

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesinde kervansarayanın diğer yapılardan hicim bakımından büyük olması ve tasarımının özünü teşkil etmesinden dolayı karşılaştırmamıza ilk önce kervansaraydan başlıyoruz.Ondan sonra sırası ile diğer yapıların mukayesesini yapmaya çalışacağız.

İncesu'daki külliyenin kervansarayı plân bakımından kendine has özellikler taşımaktadır.Kervansarayanın yerleşiminde İncesu Deresi'nin varlığı ile güneydoğusunda geçen yolun varlığı kervansarayanın yerleştirilmesinde önemli bir etmendir.

İncesu'daki Külliyenin kervansarayı ile Malatya'daki Silahtar Mustafa Paşa Hanı bazı benzer özellikler göstermektedir.Silahtar Mustafa Paşa hanı simetrik ve düzgün bir plâna sahiptir (Plan.15).İncesu'daki kervansaray ise simetrik olmayıp avlusu hafif yamuk olarak düzenlenmiştir.İncesu'daki kervansarayanın revaklı avlusu mimari şema bakımından Silahtar Mustafa Paşa Hanının revaklı avlusu ile benzerlik göstermektedir.Silahtar Mustafa Paşa Hanının İncesu'daki Kervansaraydan farklı yönü: avlusunun dört yönünün revaklarla çevrili olup,doğu yönde revaklı avluya girişi sağlayan ana cümle kapısının sağ ve solunda altışar adet dükkanın bulunmasıdır.Malatya'daki Han'ın avluya giriş portalı ile kapalı kısma girişi sağlayan portalı aynı aks üzerindedir.İncesu'daki kervansarayanın portalleri aynı aks üzerinde değildir.

58) M.Cezar,A.g.e.,s.191,202,Oktay Aslanapa,Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri,Ankara,1988,s.11,113,135,136;Aptullah Kuran,"Mimar Sinan'ın Külliyyeleri",Mimar Koca Sinan'ın Yaşadığı Çağ ve Eserleri,İstanbul 1988,s.167,173,Oktay Aslanapa,Osmanlı Devri Mimarisi,İstanbul 1986,s.253 269,270,271,272;Doğan Kuban,A.g.e.,s.178,188,200;Z.Nayıp,A.g.e.,s.210-212;M.Cezar,A.g.e.,s.198,199;Oktay Aslanapa,Osmanlı Devri Mimarisi,İstanbul 1986,s.338,340

Malatya ve İncesu'daki kervansarayların kışlık kısımları da benzerlik göstermektedir. Malatya'daki Han'ın farklı yönü: doğu (giriş) cephesinde avluya açılan on iki adet hücrenin yer almasıdır. Malatya'daki hanın kışlık kısmı iki sıra halinde toplam yirmi dört ayağa oturup üzeri çapraz tonozla örtülmüştür. İki handa da kışlık kısımda yer alan ocak ve niş sistemleri yaklaşık olarak aynıdır (59).

Yine Suriye'de hacıların ve kervanların konaklaması için yapılan Cısr-es Sağur Menzil Hanının kışlık kısmı da İncesu'daki kervansaray ile benzerlik göstermektedir (Plan.16) Burada da iki sıra halinde on iki ayağa oturan üst örtü çapraz tonozla örtülmüştür. (60).

Konya'nın Ereğli ilçesindeki Rüstem Paşa Kervansarayında da ortaya atılan bir sıra dört adet haçvari ayakla iki sahına ayrılmıştır. Bu sahınların üzeri beşik tonozla örtülmüştür. Bu kervansarayın kuzey cephesinde üzeri beşik tonozla örtülmüş mekanlar yer almaktadır (61). Bu şehir içi hanının kapalı kısmı ile İncesu'daki kervansarayın kışlık kısmı da benzerlik göstermektedir. Ocak ve niş sistemi hemen hemen aynıdır.

İncesu'daki külliye'nin arastası ile fonksiyon bakımından Sokollu Mehmed Paşa tarafından yaptırılan Payas (Plan.17), Lüleburgaz (Plan.18), Havsa Külliyesi ile Karapınar (Plan.19), Sultan Selim Külliyesinde arasta iki blok arasında bağlayıcı bir görevi üstlenmiştir. Sivas Yeni Han'ın (1639-1640) (Plan.20), arastası da İncesu'daki arastada olduğu gibi iki yapı arasında bağlayıcı bir vazifeyi üstlenmiştir (62). Ulukışla Öküz Mehmed Paşa Kervansarayında (Plan.21) da arasta, cami,

59) Erol Özbilge, "Eski Malatya'daki Silahtar Mustafa Paşa Han'ın Restitüsyonu Hakkında" İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, Sayı I, İstanbul 1970, s.93-102.

60) Z. Nayır, A.g.e., s.222-223

61) Metin Sözen, Osmanlı Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan İstanbul 1975, s.231

62) M. Cezar, A.g.e., s.201, 202; Z. Nayır, A.g.e., s.219-220

han ile imaret ve büyük han arasında bağlayıcı olarak kullanılmıştır.İlgin'daki külliye'nin arastasının açık kısmı ile de İncesu'daki arastanın açık kısmı belli oranda benzerlik arz etmektedir.Lüleburgaz,Havsa,Karapınar Sultan Selim ve İncesu'daki arastaların üzeri açıktır.Yalnız Lüleburgaz ve Havsa'daki arastaların ortasında dua kubbesi yer almaktadır.Payas,Öküz Mehmed Paşa ve Sivas Yeni Han'da yer alan arastaların üzeri ise kapalıdır.İlgin Lala Mustafa Paşa arastası hem açık,hem kapalı kısımlardan müteşekkildir (Plan.22).

Külliye'ler içerisinde yer alan camiler genellikle kare planlı ve tek kubbeyle örtülmüş bir harime sahiptir.Son cemaat mahallinde ise genellikle üç veya beş adet kubbe yer almaktadır.Yapılan tek kubbeli camilerde alt yapıda belirgin bir payanda düzeni yoktur.Yatay yükler duvar kalınlığı içerisinde desteklenmektedir(63).

İlgin'da da Mustafa Paşa Külliyesi,Karapınar Sultan Selim Külliyesi,Havsa Sokollu Külliyesi ve İncesu'daki M.Kara Mustafa Paşa Külliyesinde yer alan camiler kare bir harime sahip olup,harimin üzeri tek kubbe ile örtülüdür.M.Kara Mustafa Paşa'nın İncesu'da külliye içerisine yaptırdığı camide yer alan köşe kulelerinin statik yönden bir fonksiyonu yoktur.Aynı uygulama Kara Mustafa Paşa'nın Merzifon'da yaptırdığı camide de görülmektedir.

XVII.yüzyılda genellikle bir külliye programı içerisinde yer alan medreseler,türbe,sebil,çeşme gibi yapılarla yan yana getirilmiştir.(64).

Sinan Devrinden sonra gerek ekonomik gerekse sosyal sebepler yüzünden çok sayıda yapılmış olan kompleks medreseler, ana elemanı medrese olan onunla bütünleşen ve çevresinde yer alarak aynı avluyu paylaşan yapılar topluluğudur.Bu elemanlar mescid,türbe ve hazinesi,sebil,sibyan mektebi,çeşme, meşruta ve bazen dışa dönmüş dükkanlardır(65).

63) Z.Nayır,A.g.e.,s.265.

64) Z.Nayır,A.g.e.,s.253

65) Oktay Aslanapa,Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri,

Ankara,1988,s.114-115

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın İncesu'da yaptırdığı külliye medresesi ile caminin avlusu ortak olarak kullanılmıştır. Aynı şekilde benzeri düzenleme Sokullu'nun Payas ve Lüleburgaz'da yaptırdığı külliyelerde avlu, cami ve medrese tarafından ortak olarak kullanılmıştır.

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın külliye içerisinde yaptırdığı medrese sade fakat dengeli kuruluşuyla belirgin bir Osmanlı Medresesidir.

Bu dönem medreselerinde dersane tektir. Hücre sayısı genellikle 12-16 arasında değişmektedir(66).

İncesu'daki külliye içerisinde yer alan medresenin dersanesi kütüphane olarak da kullanılmıştır.

Vakfiyede medresenin on beş adet öğrenci hüccresinin olduğu yazılıdır. Fakat günümüze sadece bu hüccrelerden yedi tanesi ulaşmıştır. Diğer sekiz hüccre ise zamanla yıkılmış ve tamamen ortadan kalkmıştır. Medresede yaptığımız çalışmada yok olan sekiz hüccrenin güney yönde "L" yapacak şekilde uzanmasının mümkün olabileceği tesbit edilmiştir. Bu durum medresenin restitüsyon plânında gösterilmiştir. Bu plâna göre medrese İstanbul'daki Şemsî Paşa Külliyesi Medresesi (1580), Köprülü Mehmet Paşa Medresesi (1661), M. Kara Mustafa Paşa Medresesi (1683), Amcazade Hüseyin Paşa (1700) ve Kara Vezir Medresesi (1780) ile plân ve kuruluş olarak benzerlik göstermektedir(67).

M. Kara Mustafa Paşa Külliyesinde yer alan Sibyan Mektebi medresenin kuzeyine yerleştirilmiş ve vakfiye de ayrıca yeri belirtilmiştir. İstanbul'daki Bayrampaşa Medresesinde de(68) Sibyan Mektebi İncesu'daki Külliyyede olduğu gibi medrese ile bitişik yapılmıştır.

Sibyan Mektebinin kuzeyine yerleştirilen Tabhanenin ismi vakfiyede geçmemektedir. Fakat böyle kapsamlı ve çok fonk-

66) Z. Nayır, A.g.e., s.254.

67) Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul, 1986, s.293
355, 362, 365, Metin Sözen, vd., A.g.e., s.261, 317; Z. Nayır,
A.g.e., s.186, 188

68) Z. Nayır, A.g.e., s.175-178

siyonlu bir külliyyede dışarıdan gelen misafirlerin ağırlanması için mutlaka tabhanenin olması gerekmektedir. Bu yüzden A.Kuran'ın da makalesinde belirttiği gibi bu mekan büyük bir ihtimalle tabhanedir(69).

Cami Medrese ve benzeri vakıf kuruluşlarına gelir sağlamak için dükkanlar inşa edilmiştir. İncesu'daki külliyyede yer alan dükkanlar tabhanenin batısına (arka kısmında) yerleştirilmiştir. XVII. yüzyılda yapılan Bayrampaşa Medresesinde, Kuyucu Murat Paşa, Ebu'l Fazıl Mahmud Efendi, Köprülü Mehmed ve Merzifonlu Kara Mustafa Paşa medreselerinde dükkanların medrese ile aynı katda yapıldığı görülmektedir(70). Burada yapılan dükkanlar yalnız alt yapı strüktürlerini değerlendirmek amacıyla değil vakfın ekonomik yönden desteklenmesi gereğiyle programa alınmış olabileceğini göstermektedir(71).

İncesu'da Külliye programı içerisinde yer alan hamam tekli olup dört kollu "yıldızvari" bir sıcaklığa sahiptir(72). Geleneğe uygun olarak Karapınar Sultan Selim Külliyesinde olduğu gibi yapı kompleksinin dışında düşünülmüştür(73).

İncesu'da M.Kara Mustafa Paşa'nın yaptırdığı külliye dışında Osmanlı Döneminde yapılan Bulgurcu Camii (1767) ve Karakoyunlu Camii (1834) plân olarak birbirlerine benzerler. Bulgurcu Camii ile Karakoyunlu Camii Kitabelerinden anladığımızı göre İncesu'daki halkın kendi maddi gücüyle yapılmıştır. İnşaatta mahalli ustalar çalışmıştır. İlk gaye ibadet olduğu için sade olarak inşa edilmiş, sanat değeri ikinci plânda kalmış olup geleneksel özelliklere sahiptir.

69) A.Kuran, A.g.m., s.240

70) Z.Nayır, A.g.e., 175, 178, 185, 188; Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul, 1986, s.355, 362, 365

71) Z.Nayır, A.g.e.s.254

72) Semavi Eyice, "İznik'de Büyük Hamam ve Osmanlı Devri Hamamları Hakkında Bir Deneme" Tarih Dergisi XI, Sayı 15 (İstanbul 1960), s.110-111

73) A.Kuran, Mimar Sinan, İstanbul, 1986, s.161

İncesu'da bulunan evleri inceledik.Evler genelde sofasız olarak yan yana iki oda veya tek başına bir oda olarak inşa edilmişlerdir.İncesu'da evin esas yaşama odasına sufa denilmektedir.İncesu evleri Kayseri civarındaki köy evlerine yakın bir benzerlik göstermektedir.

İncesu'da bağlarda bulunan üzeri tonozla örtülü tek odalı bağ evleri (evcik) de ilginçtir.Bu evlerde kalan insanlar her türlü ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar.Meselâ: Yemek pişirme,pekmez kaynatma,yatma,dinlenme vb. gibi.

M.Kara Mustafa Paşa'nın (1089) tarihli vakfiyesinden anladığımıza göre,İncesu'da bir çok çeşme inşa edilmiş fakat bu çeşmelerden hiç biri günümüze ulaşamamıştır.Yalnız daha sonra inşa edilen yuvarlak kemerli Osmanoğlu Çeşmesi günümüze ulaşabilmiştir.Bu tip çeşmelere birçok Osmanlı şehirlerinde rastlanmaktadır.

IV-SONUÇ

İncesu'da Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi geniş kapsamlı ve çok fonksiyonlu programıyla XVII.yüzyılın üçüncü çeyreğinin sonunda yapılan büyük bir yapı girişimidir. Bir yerleşim yeri ve ticari merkez oluşturmak için külliye gelen insanların her türlü temel ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde inşa edilmiştir. Külliye'nin Osmanlılar da yapı faaliyetlerinin azaldığı bir dönemde yapılması bakımından önemlidir.

Külliye, kervansaray, arasta, cami, medrese, sıbyan mektebi, tabhane, dükkanlar ve hamamdan müteşekkil olması ve arastanın iki avlu arasında birleştirici bir unsur olarak kullanılması gibi temel özellikleriyle geçmişte yapılan diğer menzil külliyesi ile benzerlik göstermektedir. Fakat bazı küçük ayrıntılarla da diğer külliyelerden ayrılmaktadır. Meselâ hiç bir menzil külliyesinde olmayan sur duvarı, İncesu'daki külliye'de mevcut olup doğu cephesinin kuzey ve güneyinde karşıdaki kayalara kadar sur duvarı ile örülerek bu cephe tamamen kontrol altına alınmıştır.

Umumiyetle menzil külliyesi Klasik Osmanlı mimarisinde Fatih Külliyesiyle başlayan ve Süleymaniye Külliyesiyle devam eden şemadan farklı olup, adeta taşrada gelenekleşen bir şema ortaya koyarlar. Klasik Osmanlı Külliyelerinde anıtsal cami külliye'nin hakim ve en büyük yapısıdır. İncesu'daki külliye'de ise Cami Klasik Osmanlı külliyelerindeki konumunu kaybetmiş, ticari fonksiyonlu kervansaray yapısının yanında boyut ve mimari özellikler bakımından arka planda kalmıştır. İncesu'daki külliye'de kervansaray kapalı kısmı ve revaklı avlusu ile külliye'nin en büyük ve hakim yapısıdır. Dolayısıyla fonksiyon bakımından yapının önemi boyutları açısından da vurgulanmıştır.

İncesu'daki külliye'de yer alan yapılar arasında sıkı bir bağlantı vardır. Külliye yerleşme düzeni ve inşai özellikler bakımından sade fakat dengeli kuruluşuyla Klasik Osmanlı menzil külliyelerinin belirli özelliklerini bünyesinde toplamaktadır.

Külliye'nin yapımında bazı mahalli özellikler kullanılır.

mıştır. Mesela çatıların ve kubbelerin üzerleri başka bir malzeme ile kaplanmamış olup kesme taş ile kaplanmıştır. Ayrıca külliye de yapılan tüm yapılarda yoğun olarak kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Külliye de süsleme iç mekanlarda genelde sade tutulmuş dış cephelerde ise renkli taş kullanımıyla, silmelerle, çörtlenlerle belirli oranda dış cephelerde bir hareketlilik sağlanmaya çalışılmıştır. Fakat genelde külliye deki yapıların büyük bir bölümü sade olarak inşa edilmiştir.

İncesu'da Osmanlılar döneminde yapılan ahşap direkli Bulgurcu ve Karakoyunlu Camileri ilçenin kendi mahalli imkânlarıyla yapıldığı için sade olarak inşa edilmiş olup, mahalle mescidi hüviyetindedirler. Anadolu Türk Şehirlerinde klasik bir uygulama olarak buldukları mahallelere adlarının verilmiş olması da önemlidir.

Bir kaç istisna dışında İncesu evleri umumiyetle yakın zamanda inşa edilmiştir. İncesu'da klasik olarak kullanılan evler sofasızakby evleridir. Odaları fonksiyon bakımından Türk odasının özelliklerine sahiptirler.

BİBLİYOGRAFYA

- 1- AKOZAN, Feridun, "Türk Külliyyeleri", Vakıflar Dergisi, C.VIII, (Ankara, 1969), s.303-308.
- 2- AKTEP, M., "Kara Mustafa Paşa" İslâm Ansiklopedisi, C.VIII, (İstanbul, 1957), s.736-737.
- 3- ASLANAPA, Oktay, Türk Sanatı, İstanbul, 1984.
- 4- ASLANAPA, Oktay, Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul, 1986.
- 5- ASLANAPA, Oktay, Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri, Ankara, 1988.
- 6- AYKUT, Nezi, "IV.Murad'ın Revan Seferi Menzilnamesi" i.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi, Prof.Dr.M.C.Şehabeddin Tekindağ Hatıra Sayısı, (İstanbul, 1984), s.211-212.
- 7- AYVERDİ, Ekrem Hakkı, "Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, (1451-1483), İstanbul, 1973.
- 8- CEZAR, Mustafa, Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi, İstanbul, 1985.
- 9- ÇAYIRBAĞ, Mehmed, "Kayseri'de Vakıf Kütüphaneleri ve Matbah Emin Hacı Halil Efendi Kütüphanesi" Vakıflar Dergisi, C.XX, (Ankara, 1988), s.272.
- 10- EYİCE, Semavi, "İznik'de Büyük Hamam ve Osmanlı Devri Hamamları Hakkında Bir Deneme" Tarih Dergisi, C.XI, S.15, (İstanbul, 1960).
- 11- GABRIEL, Albert, Monuments Turcs d'Anatolia, Paris, 1931.
- 12- GÜNAY, Kâzım, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi, (Ankara, 1970), A.Ü.D.T.C.F.Sanat Tarihi Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi.
- 13- KARAMAĞARALI, Halûk, "Kayseri'deki Hunat Camii'nin Restitüsyonu ve Hunat Manzumesinin Kronolojisi Hakkında Bazı Mülahazalar", A.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.XXI, (Ankara, 1971), s.199-247.
- 14- KAYSERİ 1973 İL YILLIĞI, Kayseri, 1974.
- 15- KUBAN, Doğan, "Architecture of The Ottoman Period"-The Art and Architecture of Turkey, (Oxford, 1980), s.137-169.
- 16- KURAN, Aptullah, "Mimar Sinan'ın Külliyyeleri" Mimarbaşı Koca Sinan'ın Yaşadığı Çağ ve Eserleri, (İstanbul, 1988), s.167-173.

- 17- KURAN, Aptullah, "Orta Anadolu'da Klasik Osmanlı Mimarisi Çağının Sonlarında Yapılan İki Külliye" Vakıflar Dergisi, C. IX, (Ankara, 1971), s. 240.
- 18- KURAN, Aptullah, "XV-XVI. yüzyılda İnşa Edilen Osmanlı Külliyelerinin Mimari Esasları Hakkında Bazı Görüşler" I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi, (İstanbul 15-20/10/1973) Tebliğler, (İstanbul, 1979), s. 795-813.
- 19- KURAN, Aptullah, "Şam Süleymaniye Külliyesi", Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı, (İstanbul, 1988), s. 169-175.
- 20- KURAN, Aptullah, Mimar Sinan, İstanbul, 1986.
- 21- NAYIR, Zeynep, Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi ve Sonrası (1609-1690).
- 22- NAZİF, Ahmed, Mir'at-ı Kayseriyye, (Çeviri: Ahmed Palamutoğlu) Kayseri, 1987.
- 23- ÖZ, Tahsin, İstanbul Camileri, Ankara, 1987.
- 24- ÖZBİLGE, Erol, "Eski Malatya'daki Silahtar Mustafa Paşa Hanının Restitüsyonu Hakkında", İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, S. I, (İstanbul, 1970), s. 93-102.
- 25- ÖZDOĞAN, Kâzım, Kayseri Tarihi, Kayseri, 1948.
- 26- ÖZTUNA, Yılmaz, Büyük Türkiye Tarihi, İstanbul 1970.
- 27- REYHANLI, Tülay, "Osmanlı Mimarısında İmaret, Külliye Üzerine Notlar" Türk Kültür Araştırmaları, XV/1-2, (Ankara, 1972), s. 122.
- 28- SÖZEN, Metin, Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan, İstanbul, 1975.
- 29- SUBAŞI, Muhsin İlyas, Dünden Bugüne Kayseri, Kayseri, 1986.
- 30- TUĞLACI, Pars, Osmanlı Şehirleri, İstanbul, 1985.
- 31- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, Osmanlı Tarihi, C. III. Kısım I, Ankara, 1988.
- 32- Yeni Türk Ansiklopedisi, "İncesu Maddesi", (İstanbul, 1985) C. IV, s. 1439-1440.
- 33- Yeni Türk Ansiklopedisi, "Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Maddesi" C. VII., (İstanbul, 1985), s. 2519-2520.
- 34- Yeni Türk Ansiklopedisi, "Müneccimbaşı Ahmed Dede Maddesi", C. VII., (İstanbul, 1985), s. 2536-2537

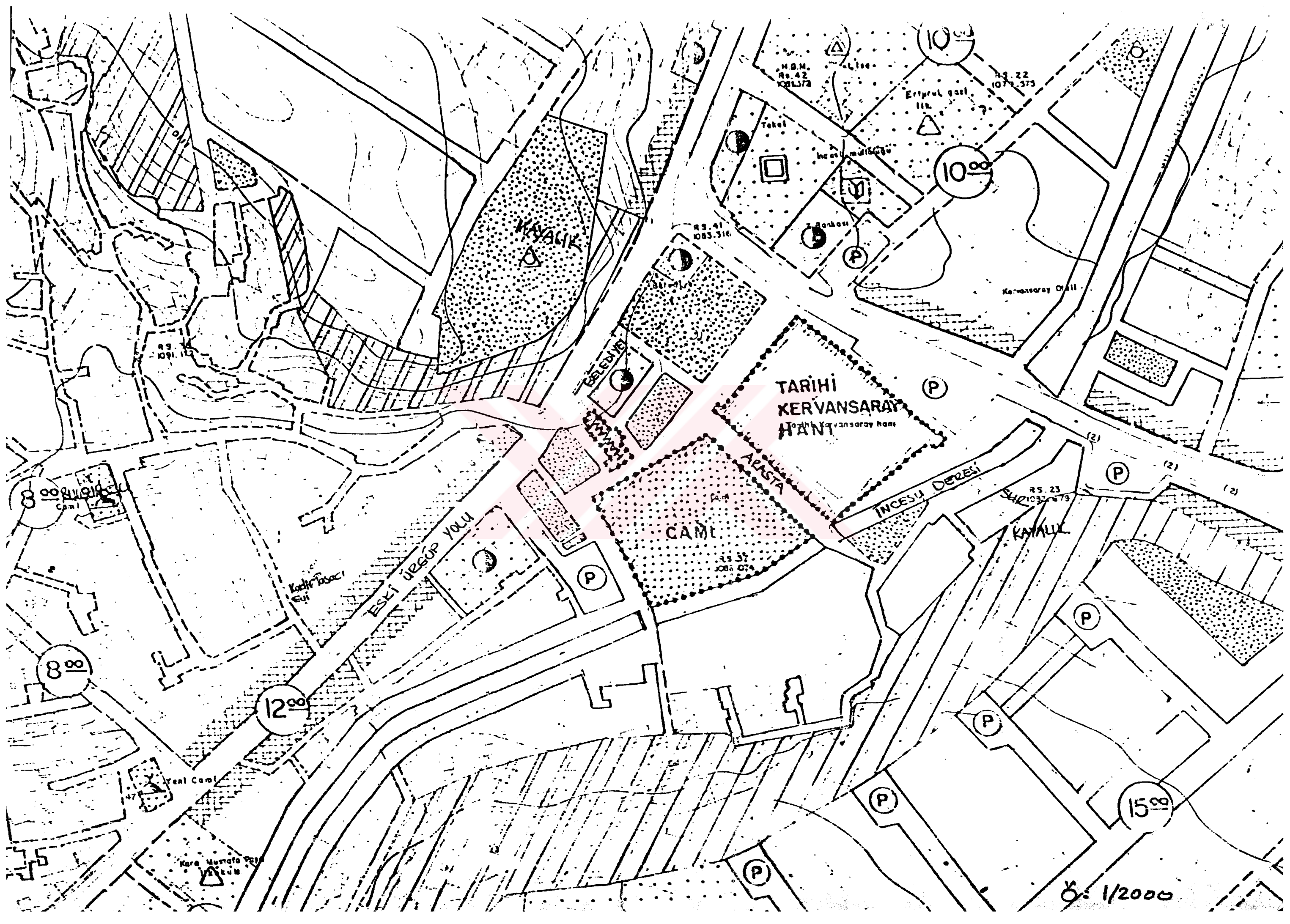
EKİ:MERZİFONLU KARA MUSTAFA PAŞA'NIN (1089) TARİHLİ VAKFIYE-
SİNDEN KONUYLA İLGİLİ OLAN BÖLÜMÜ

(...İncesu kazasına bağlı Ali Bey Boranı adıyla bilinen yeri Sultanın izni ile bayındır hale getirdiklerinde, Orada yeniden bir cami-i Şerif ve mabed-i lâtif bina ve inşa buyurdular ki, Camii; bütün güzelliklere ve her türlü uygun tezyinata sahiptir ve yine adı geçen yerde öğrencilerin barınması için 15 oda ve 1 genel dershaneyi içine alan bir medrese bina edip donattılar ki halen öğrenciler bu adalarda kalmakta olup buralardan yararlanmaktadırlar ve adı geçen medresenin yakınında yetim olsun olmasın, Müslüman çocuklarına Kur'an-ı Azimi okutmak ve anlatmak için bir öğretmen evi bina edip donattılar ki, onunda içinde halen Müslüman çocukları için gerekli olan Kur'an öğretimi yapılmaktadır. Ve yine adı geçen medrese ve öğretmen evi yakınında yeniden bir çeşme bina edip donattılar ki kanalları ve mesennatı kendi mülkü olmakla birlikte, sırf kendi hakları olan sudan iki lüle su akıttılar ve adı geçen cami yakınında bir çeşme dahi bina edip onada ki bir lüle su akıttılar ve altı adet abdesthane bina edip ona dahi bir lüle su akıttılar ve yine adı geçen yerde bina eyledikleri daha sonra bahsedilecek handa yeniden bir çeşme dahi yapıp donattılar. Ona dahi bir lüle su akıttılar ve yine adı geçen yerde daha sonra anlatılacak olan debbağhane yakınında bir çeşme dahi yapıp ona da bir lüle su akıttılar ve adı geçen suyun masemî yakınında bir çeşme dahi bina edip ona da bir lüle su akıttılar ve adı geçen yerin yakınında bulunan köyde 1 çeşme dahi yapıp, adı geçen çeşmelerden artan suyu o çeşmeye akıttılar ve bu çeşmelerden faydalanmak ve sulamak için halka izin verilmesiyle halen su ihtiyacı olanlar bu ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. (Allah ona karşılığını en güzel şekilde versin.) dendiikten başka hayratı zikredildikten sonra... ikinci kısım adı geçen vilayette daha önce kaydedilen İncesu isimli yerin yakınında bulunan taraf-ı Şehriyâriden az önce zikredilen vakfeden şahıs hazretlerine temlik olunmasıyla kendi mülkünden olan ve vakıf olmaya uygun yerlerden olup bu Şer'i

deFTERde isimleri ile adı geÇen hududu tam olarak hududnâmede çizilmiş ve sınır, tek tek açıklanmış olunan Engür gölü çayırları demekle bilinen araziye ve yine Kayseri şehri sancağında İncesu kazasında bulunan aynı şekilde sultan tarafından Zât-ı saadetlerine temlik olunmasıyla kendi mülküne geÇen ve sınırı iş bu defterden müstakil olarak yazılan sınırnâme de çizilmiş Sazyurtan diye bilinen kendi arazilerini dahi cümle sınır ve faydası ile ve yine adı geÇen Sazyurtan arazisi üzerinde yeniden yaptıkları 3 adet büyük ahır ve 1 samanlığı ve 6 bab çiftlik odalarını ve 1 sofayı ve çiftlikte kullanılan 30 baş camız öküzünü, 16 baş kara sığır öküzünü, adet ve sıfatları bilinen ziraat aletlerini ve adı geÇen yerde bulunan, adı geÇen camii yakınında yeniden yaptıkları çeşitli evleri içine alan hanı ve adı geÇen cami ile adı geÇen han arasında bulunan yeniden bina eyledikleri 32 bab kemer ve kargır dükkanları ve dükkanlara bitişik 1 bab ekmekçi fırını ve 5 kurnalı 4 lüle kanala sahip suyu içine alan 1 bab hamamı ve 1 bab debbâğhaneyi ve 1 bab bezirhaneyi ve 2 bab boyahaneyi ve adı geÇen caminin batı tarafında bulunan birçok evleri ve 3 göz ambarı olan evi ve eve bitişik öteki evleri, ve adı geÇen caminin yine batı tarafında bulunan yeniden yapılmış ve hâlâ mahkeme olarak kullanılan binayı ve adı geÇen caminin kible tarafında bulunan harimden olan bahçeyi cümle hukuk ve menafiki ile.....)

PLANLARIN LİSTESİ

- 1- M.Kara Mustafa Paşa Külliyesi Plânı
- 2- Kervansaray'ın Plânı
- 3- Kervansaray'ın Revaklı Avlusunun Plânı (V.G.M.Arşivinden)
- 4- Kervansaray'ın Kışlık Kısmının Plânı
- 5- Helaların Plânı
- 6- Arastanın Plânı
- 7- Cami'nin Plânı
- 8- Medrese,Sıbyan Mektebi,Mektep ve Dükkanların Plânı
- 9- Medrese,Sıbyan Mektebi,Mektep ve Dükkanların Restitüsyon Plânı
- 10- Hamamın Plânı
- 11- Bulgurcu Camii'nin Plânı
- 12- Karakoyunlu Camii'nin Plânı (V.G.M.Arşivinden)
- 13- Kadir Tasacı Evinin Planı
- 14- Osman Orçan Bağ Evinin Plânı
- 15- Malatya Silahtar Mustafa Paşa Hanının Plânı (Z.Nayır'dan)
- 16- Suriye Cısr-es Kervansarayı Planı (Z.Nayır'dan)
- 17- Payas Sokollu Külliyesi Plânı (Z.Nayır'dan).
- 18- Lüleburgaz Sokullu Külliyesi Plânı (M.Sözen'den).
- 19- Karapınar Sokullu Külliyesi Plânı (A.Kuran'dan)
- 20- Sivas Yeni Han Plânı (Z.Nayır'dan).
- 21- Ulukışla Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı (Z.Nayır'dan)
- 22- İlgin Lala Mustafa Paşa Külliyesi (M.Sözen'den).

KAYALIK

TARİHI
KERVANSARAY
HANCI

ARİSTA
CAMI

ESKİ ÜRGÜP YOLU

İNCE SU DERESİ

800
Camii

800

1200

1500

1000

1000

RS 1091 112

RS 41
1083 316

RS 22
1079 375

RS 23
1092 579

RS 37
1085 674

1/2000

Kare Mustafa Paşa
Mektebi

Yeni Camii

Kadir Hasacı
Evi

Tekel

İnce su mübadelesi

Ertürk gazisi

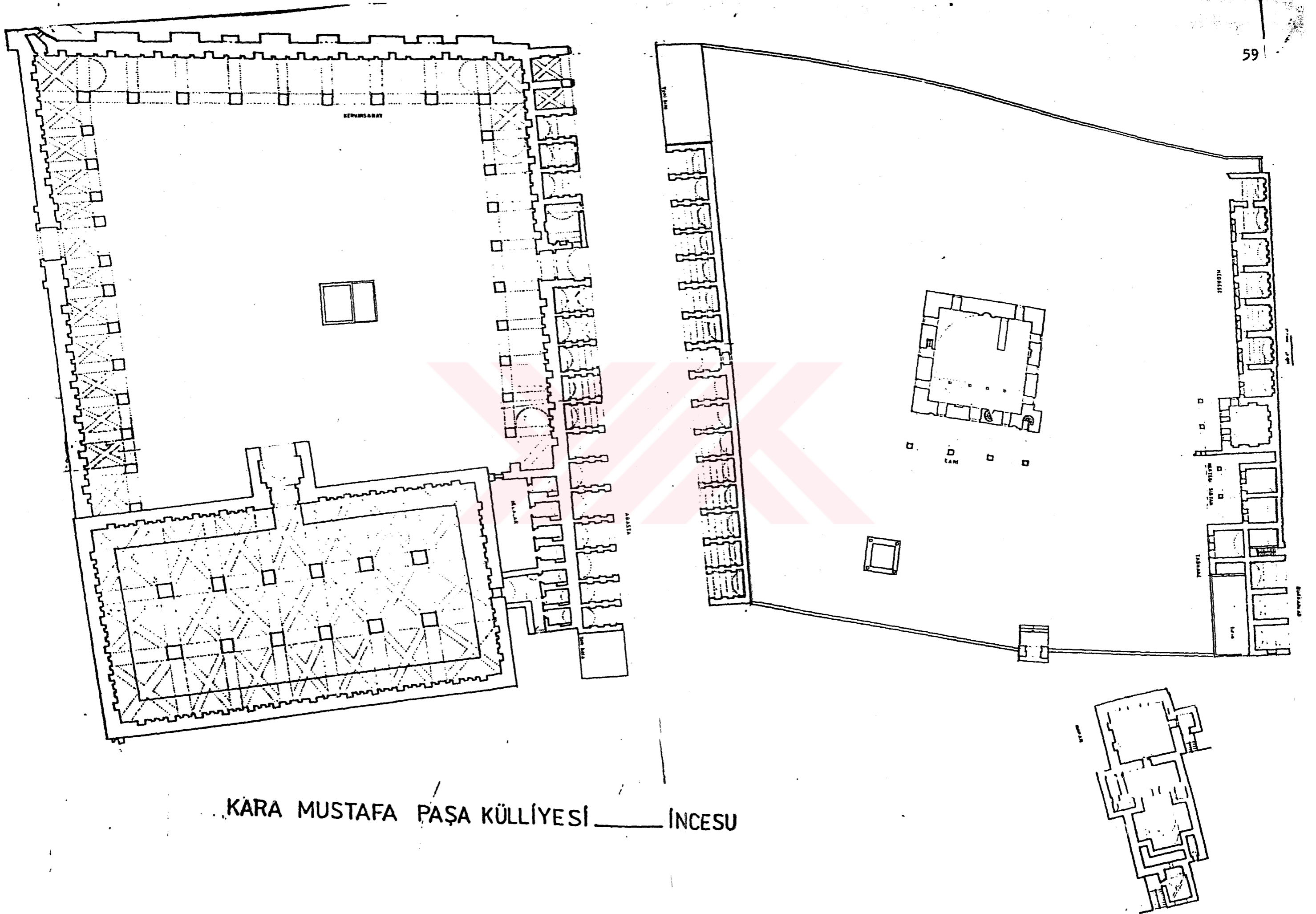
Kervansaray Oranı

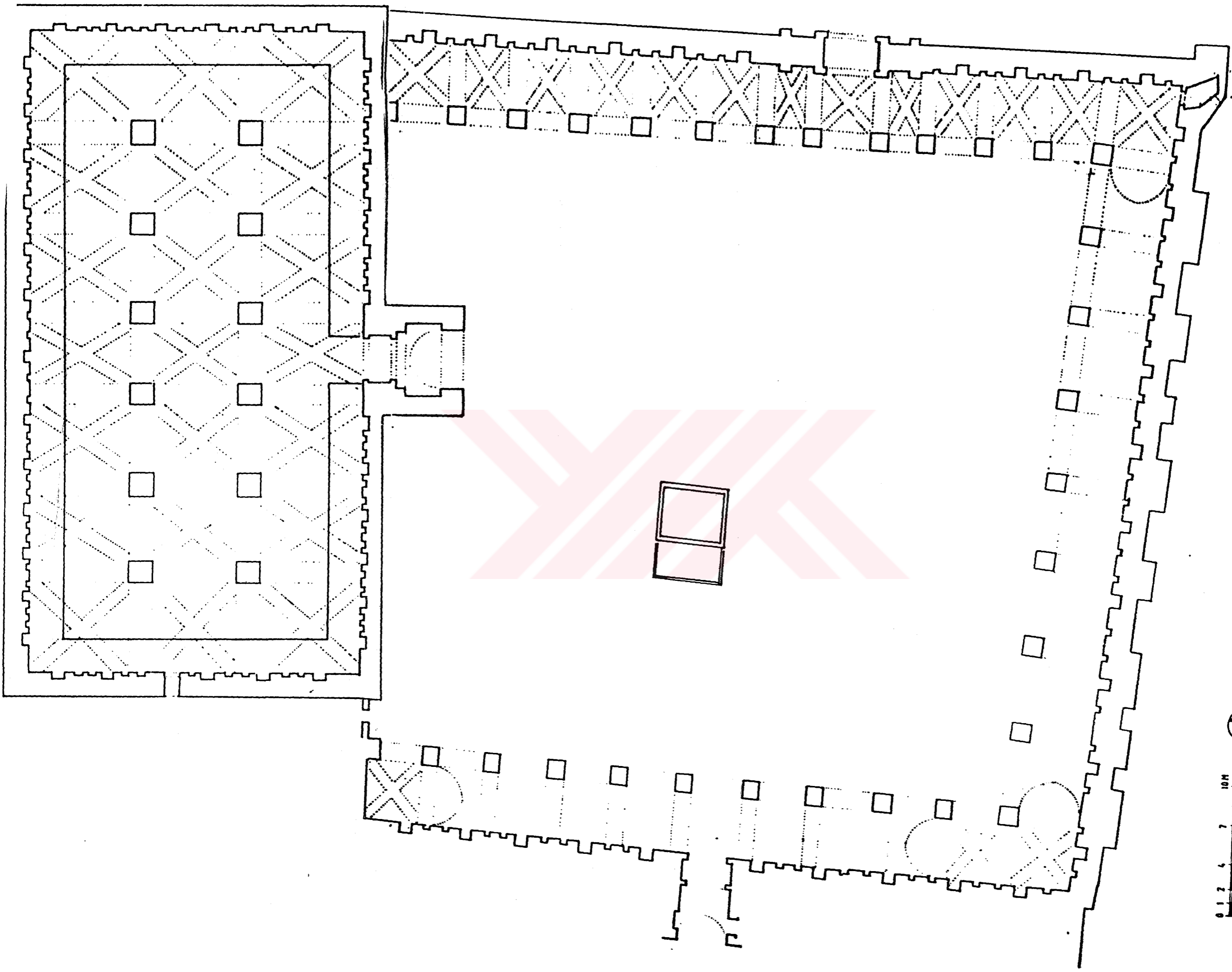
Bankası

BELEDİYE

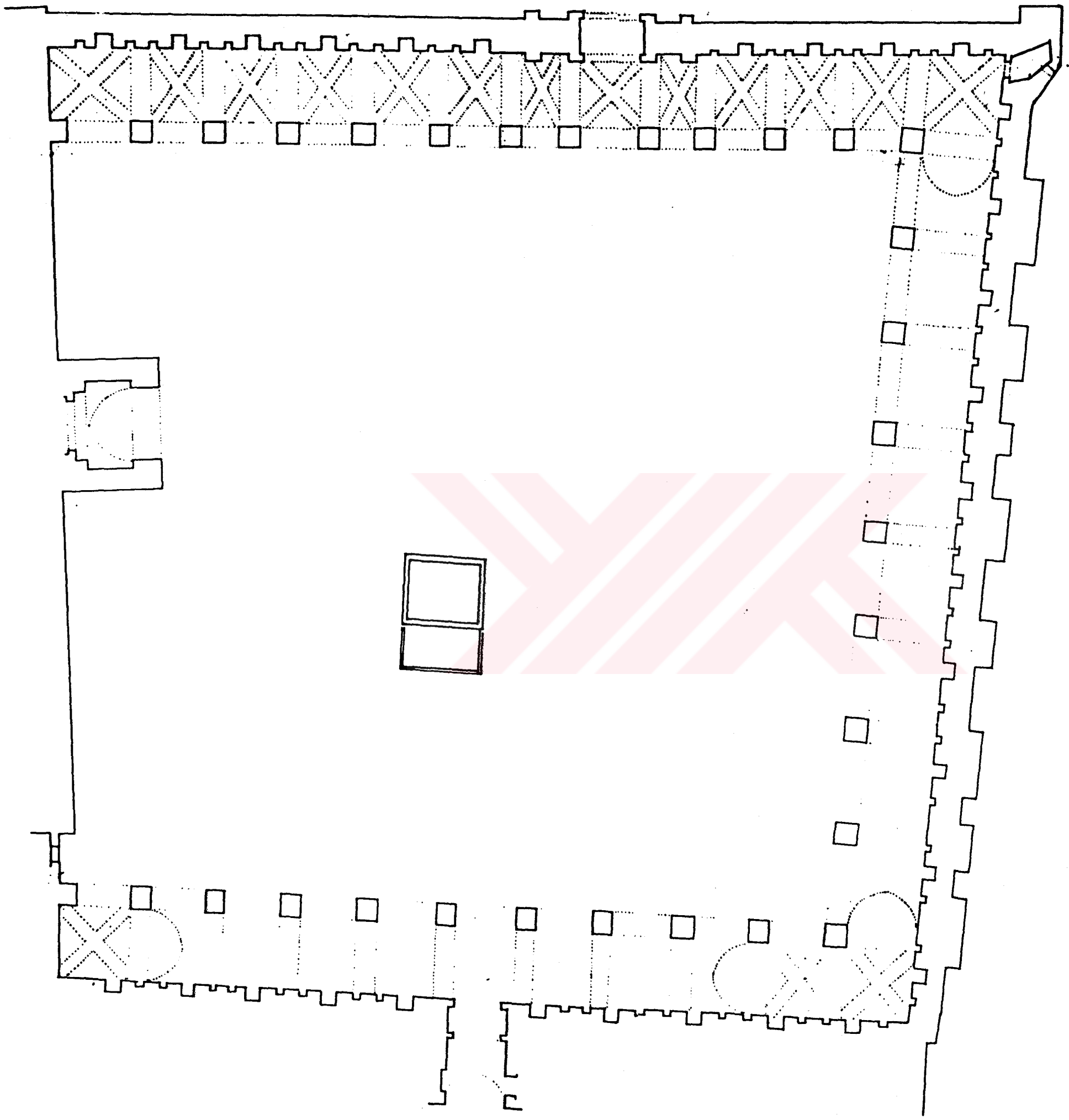
ARİSTA

KAYALIK

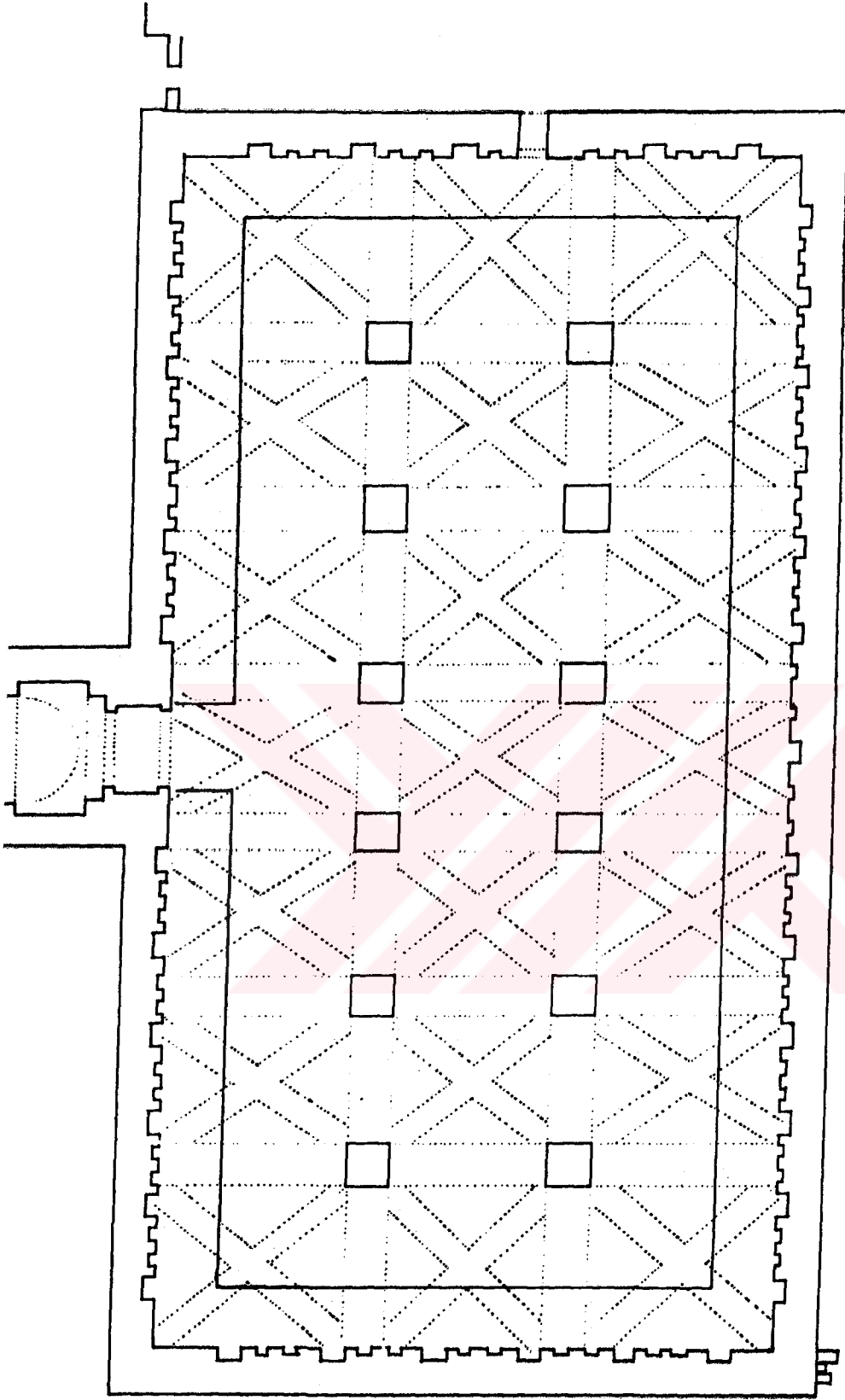

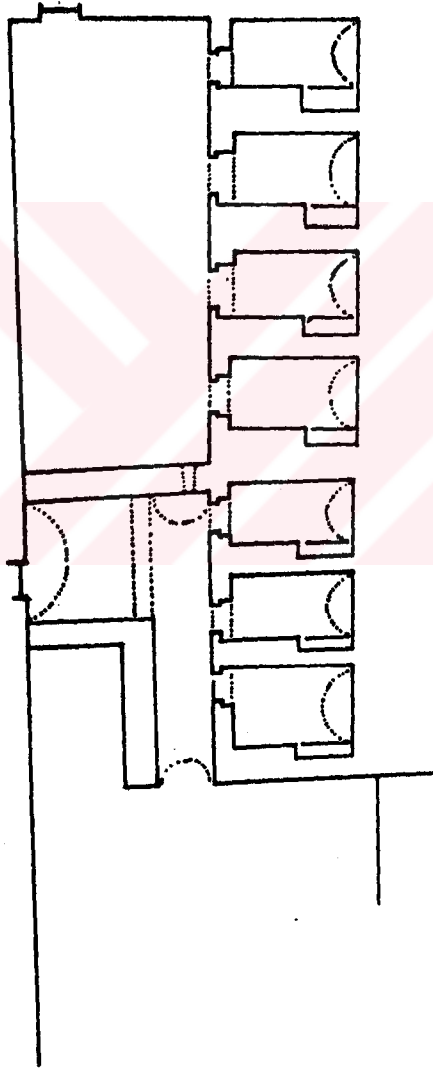
KERVANSARAY PLANI — İNCESU

KERVANSARAY PLANI — INCESU

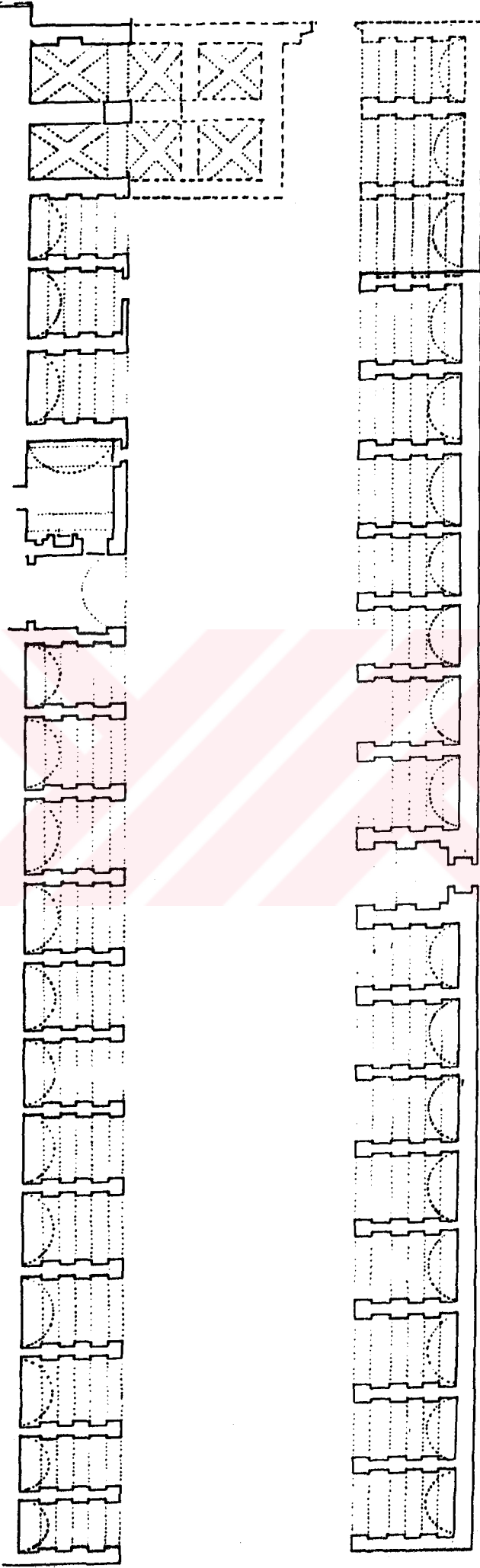
HAN PLANI — INCESU

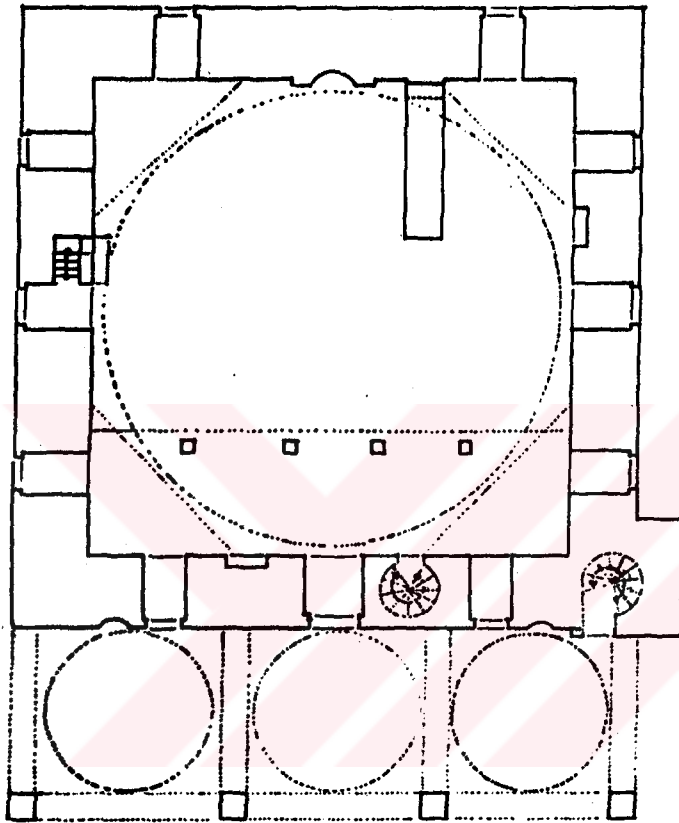

TUVALETLER

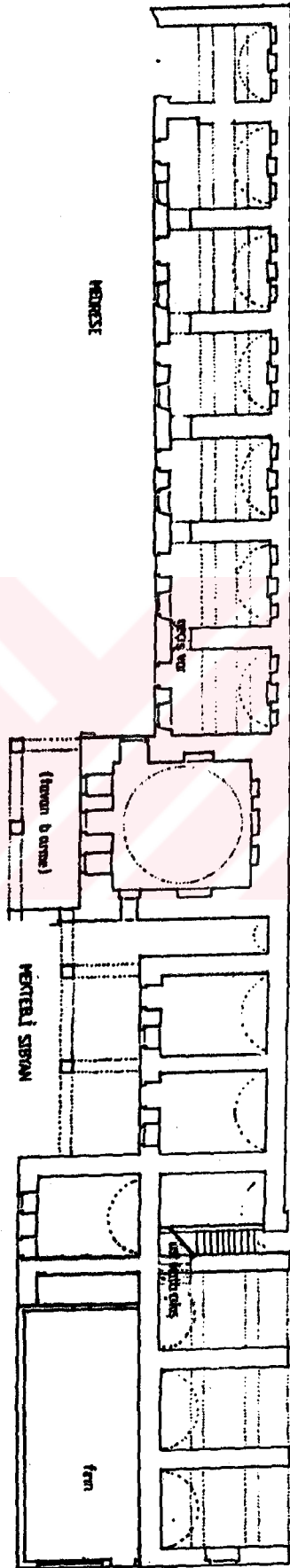
ARASTIA PLANI _____ INCESU

CAMII PLANI

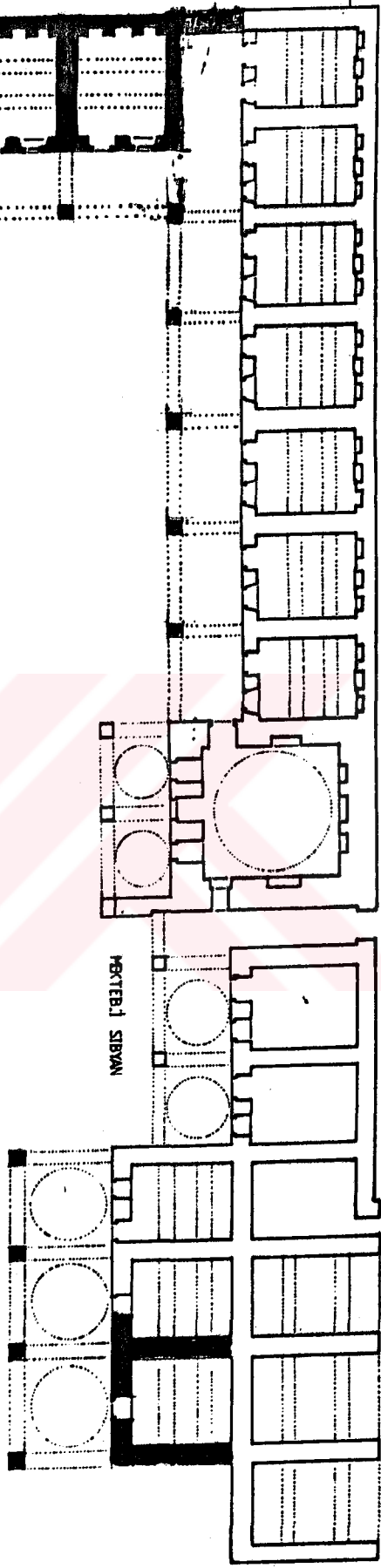

DUKKANLAR

MEVCUT DURUM PLANI

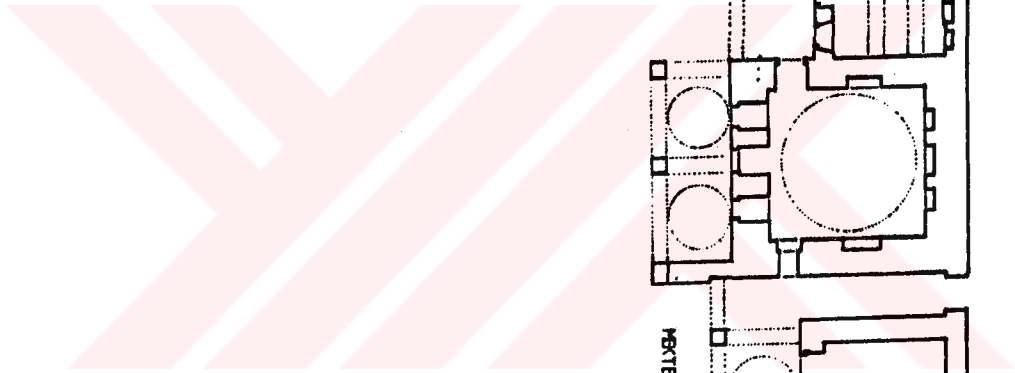

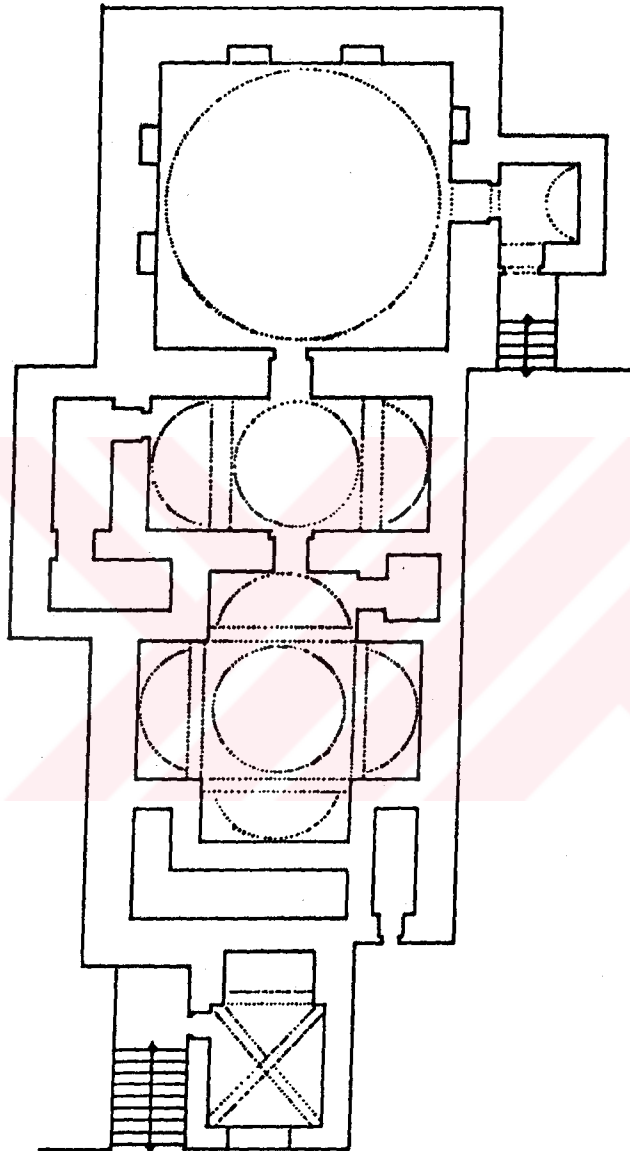
DEKORLAR

MARTELE SIVAN

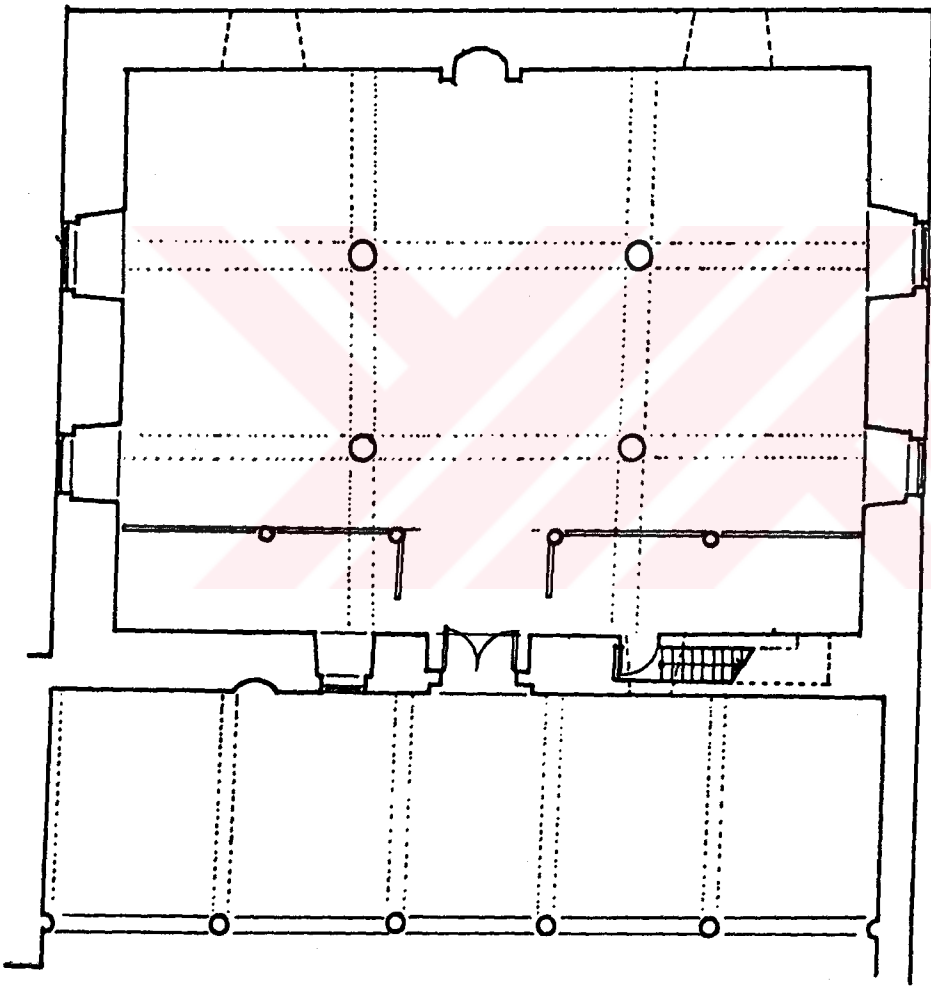
RESTITÜSYON PLANI

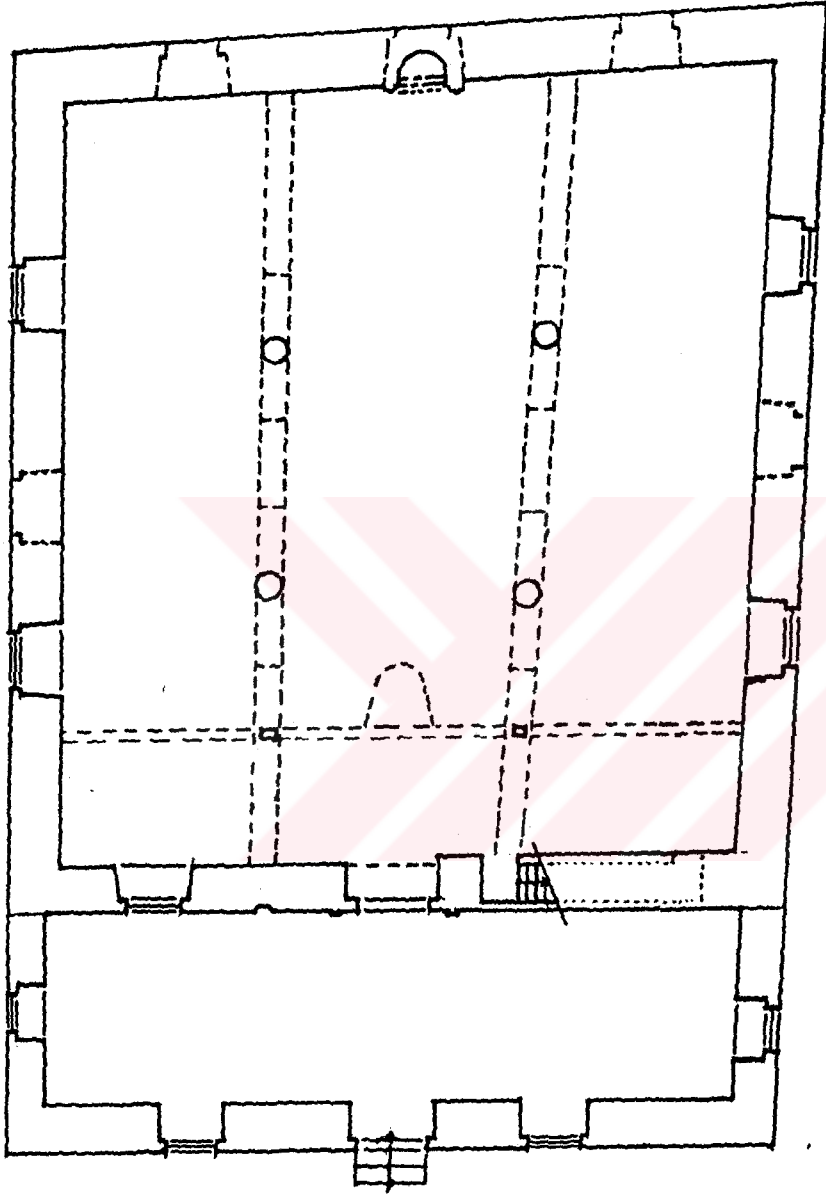
HAMAM PLANI

İNCESU
BULGURCU CAMİİ
PLANI Ö: 1/100

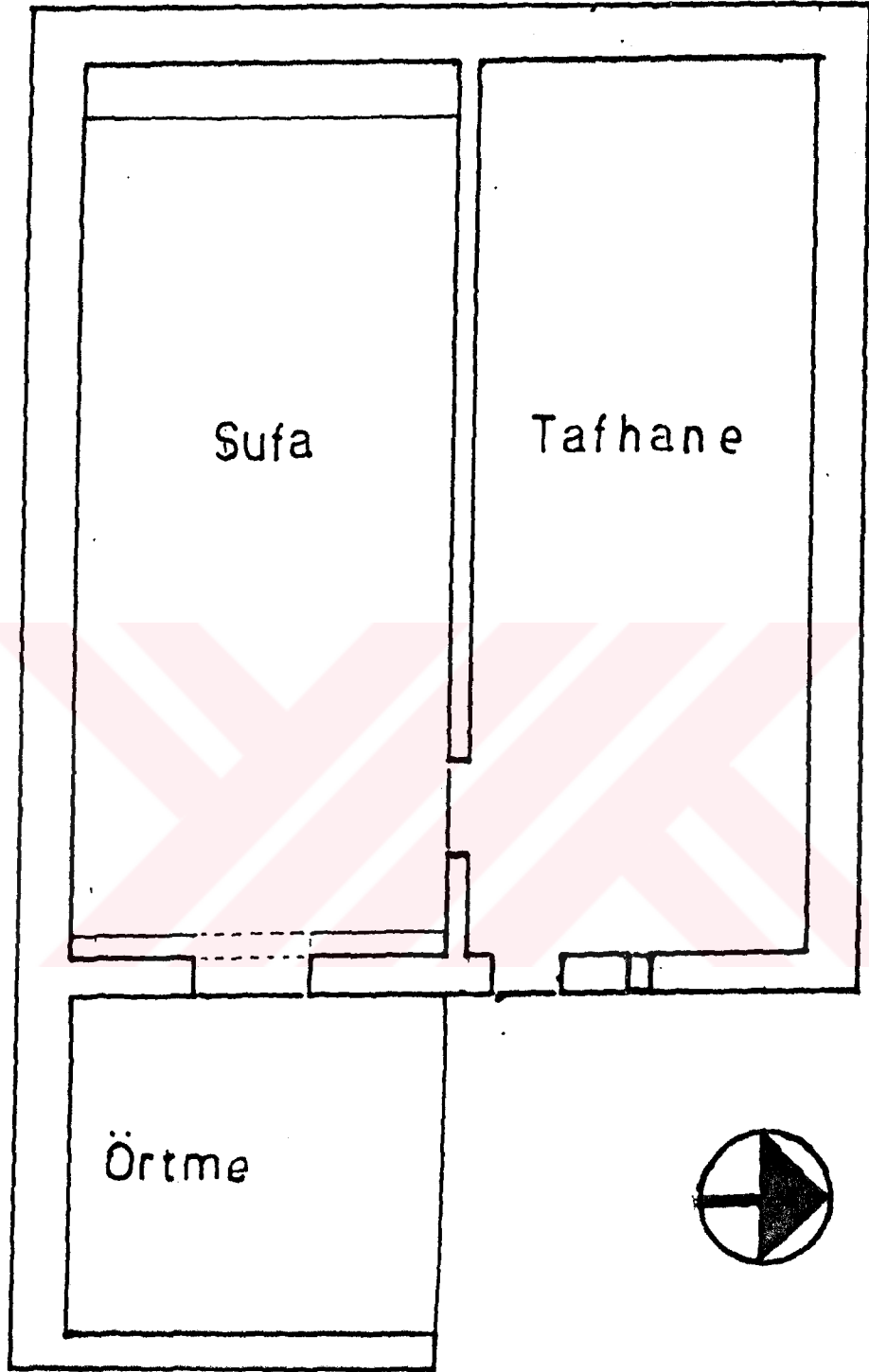

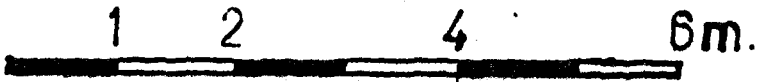
plan

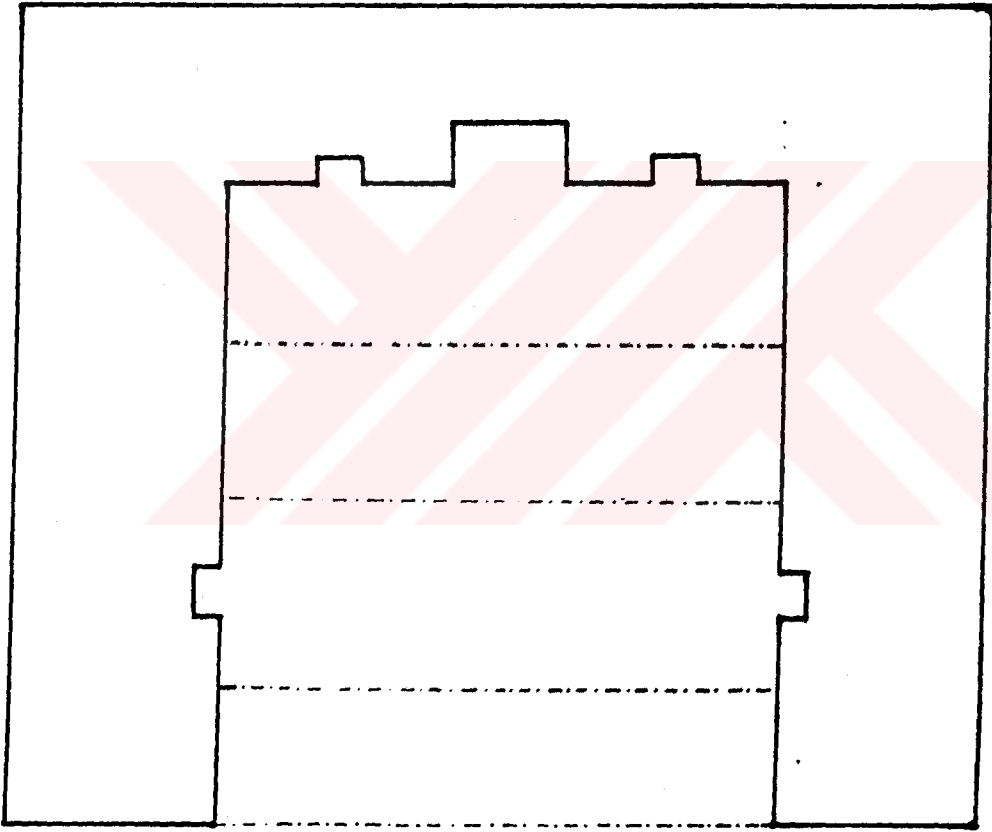

KARAKOYUNLU CAMISI — İNCESU

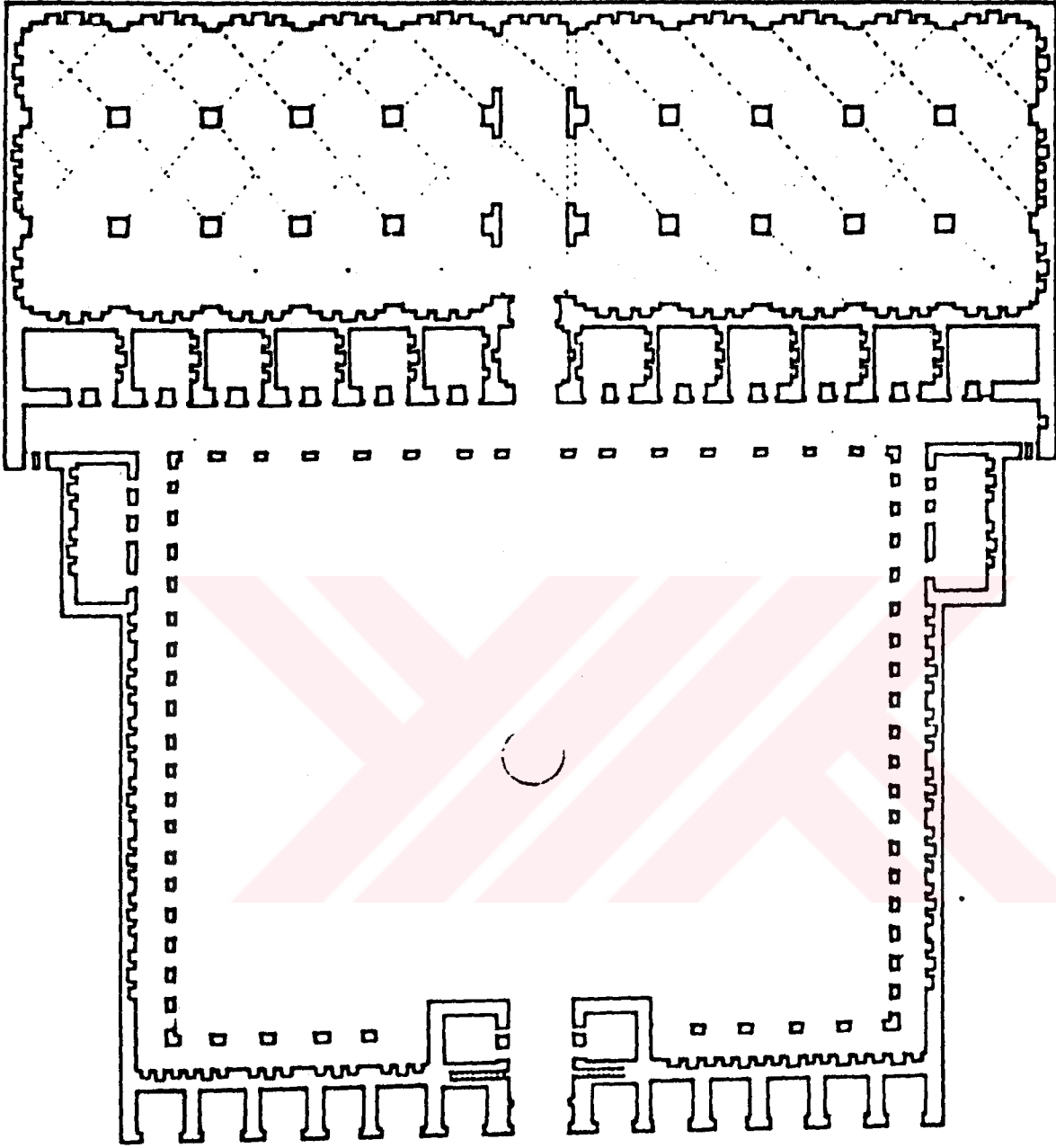
Kadir Tasacı Evi

Mustafa Evcan Bağ Evi Planı

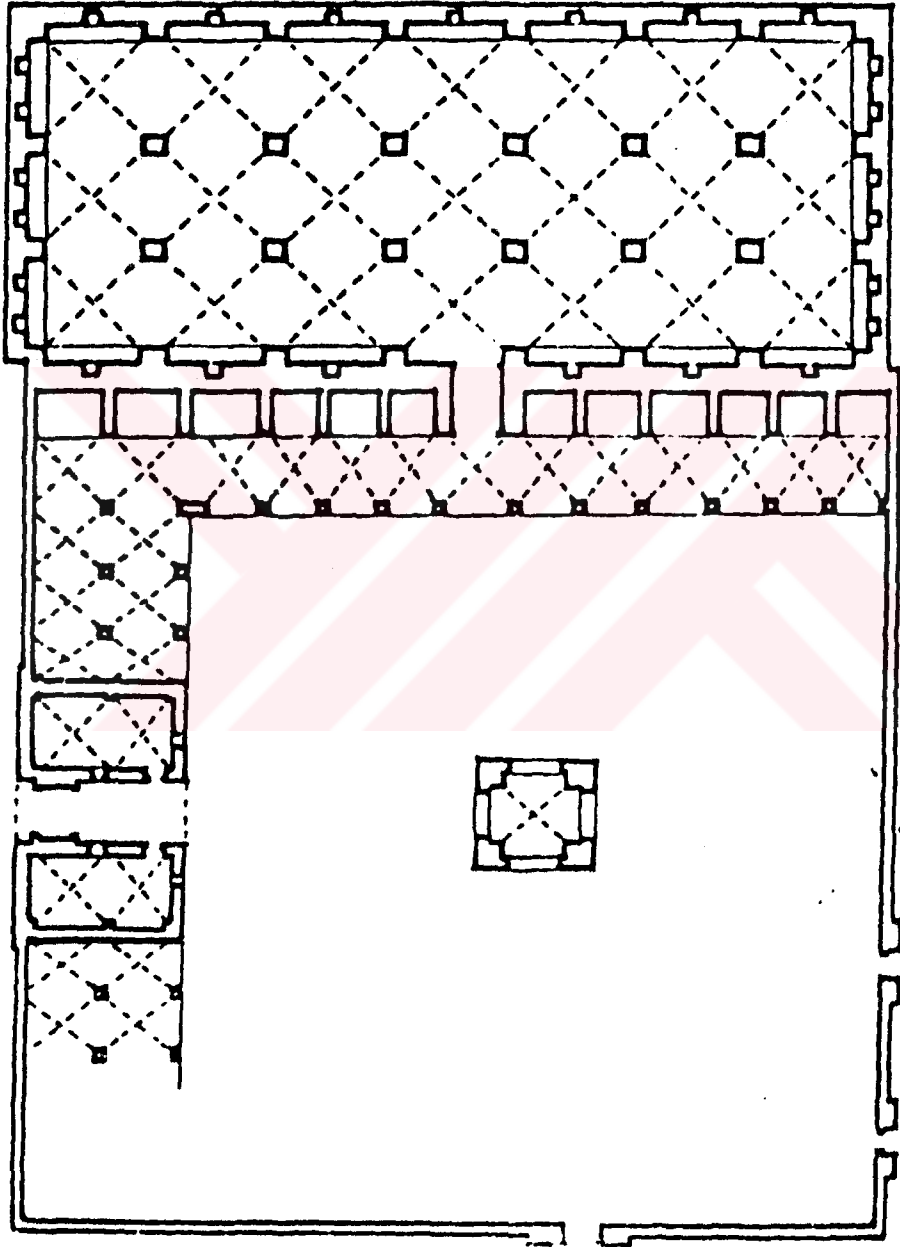
0 1m 2m

10

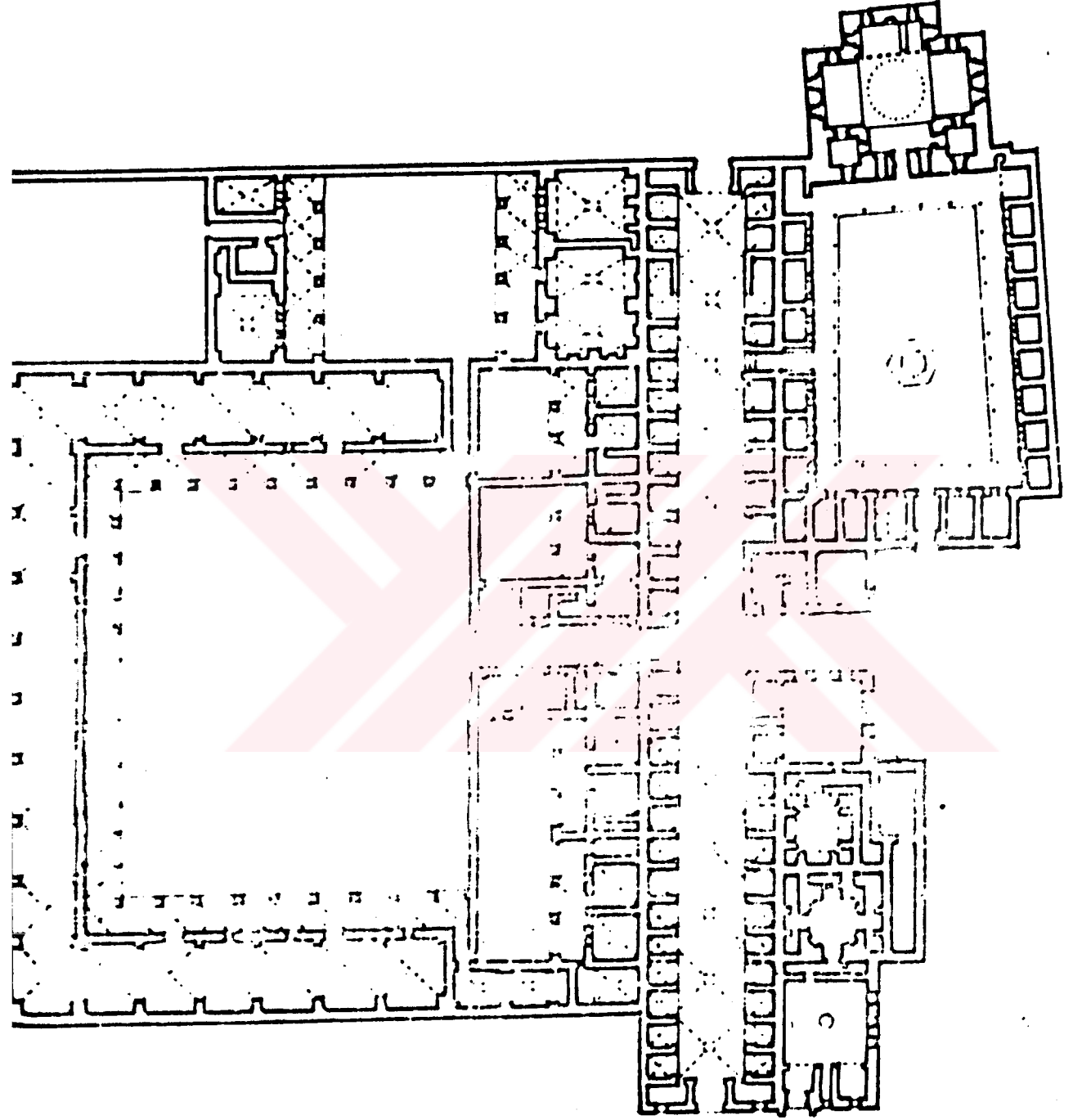
20m

Malatya Silahtar Mustafa Paşa Hanının Plâni (Z. Nayır'dan)

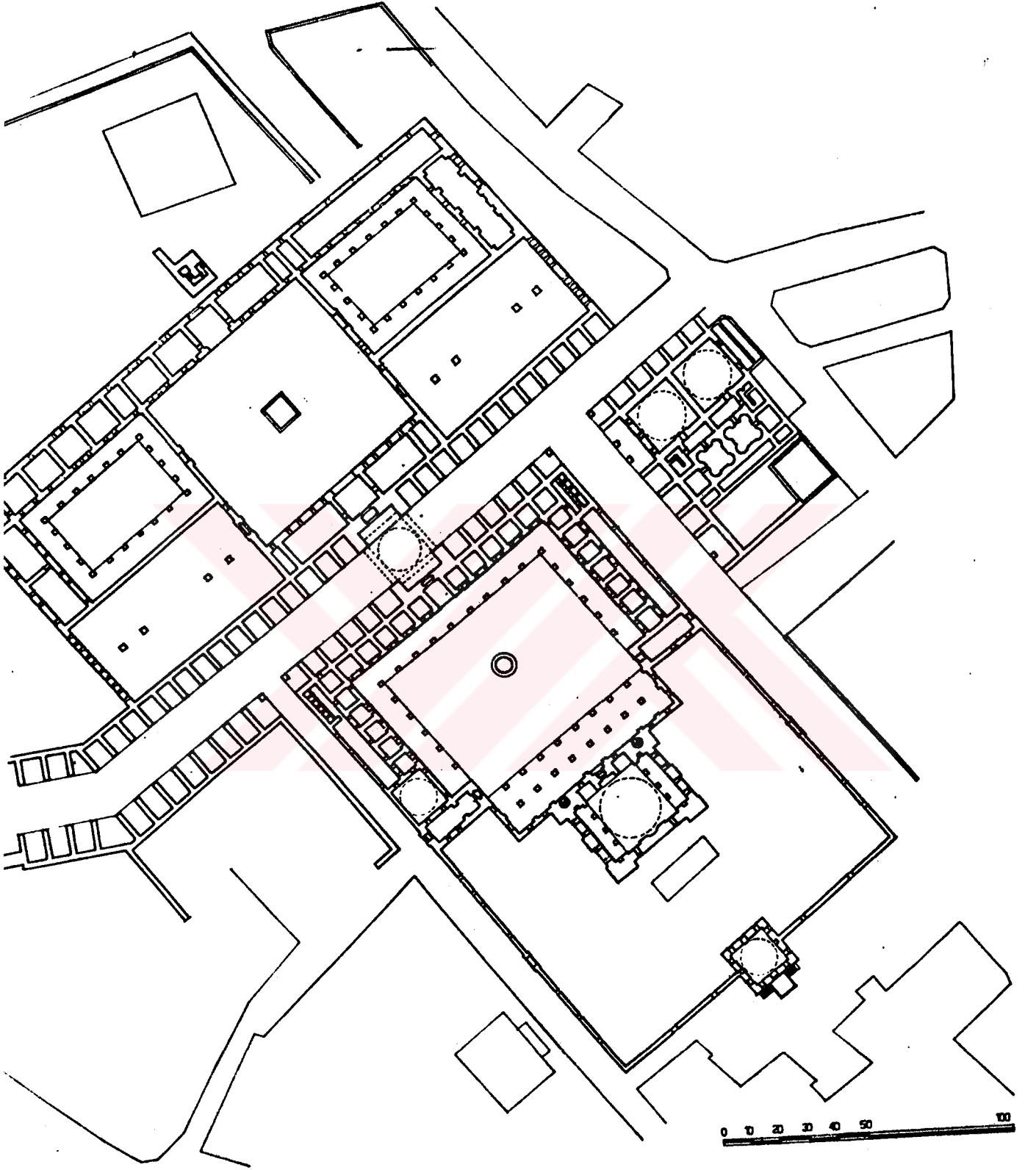
0 10 20^m

Suriye Cist-es Kervansarayı Planı (Z. Nayır'dan)

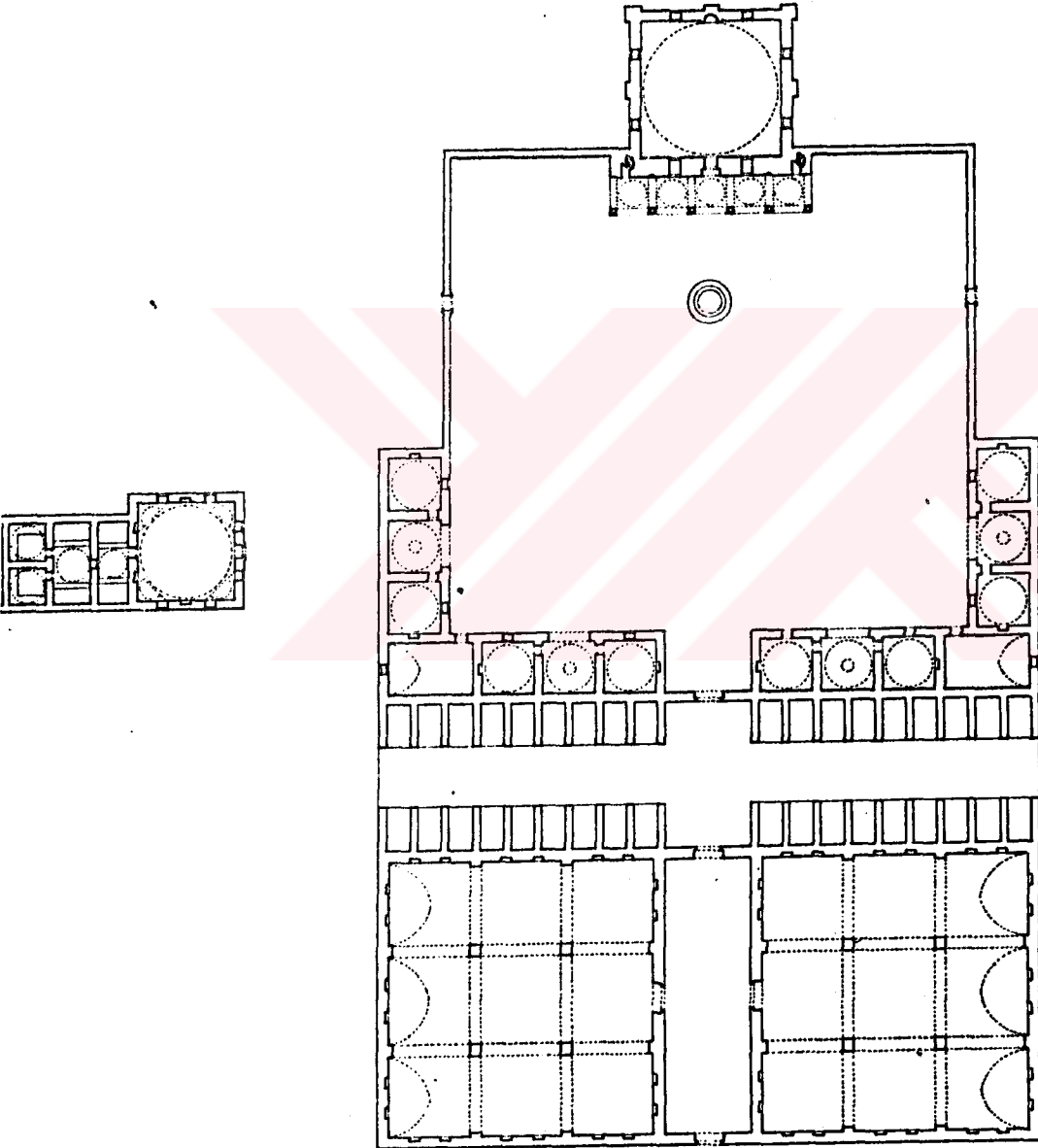

50m

Payas Sokollu Külliyesi Plânı (Z. Nayır'dan).

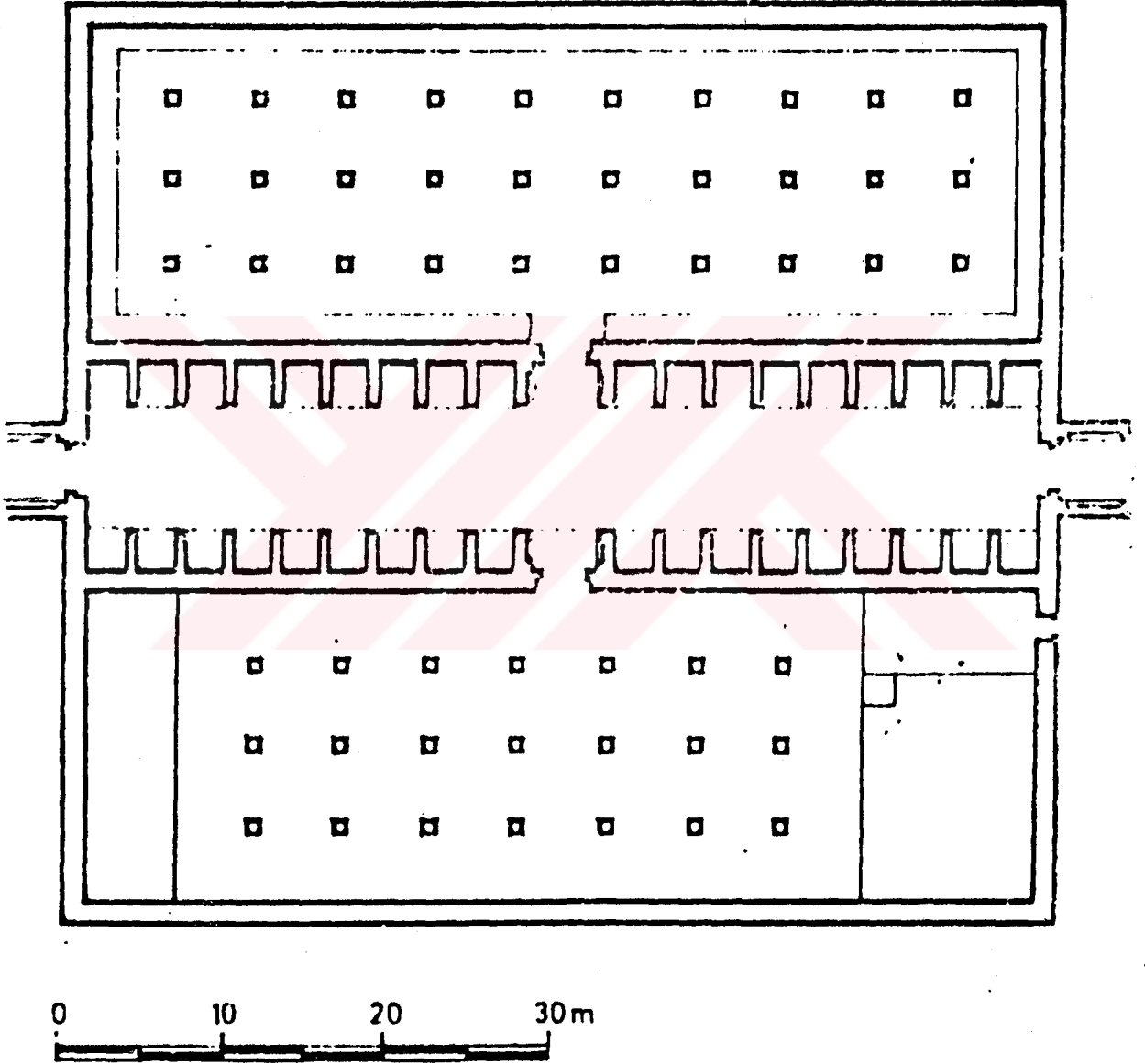

Lüleburgaz Sokullu Külliyesi Plânı (M.Sözen'den).

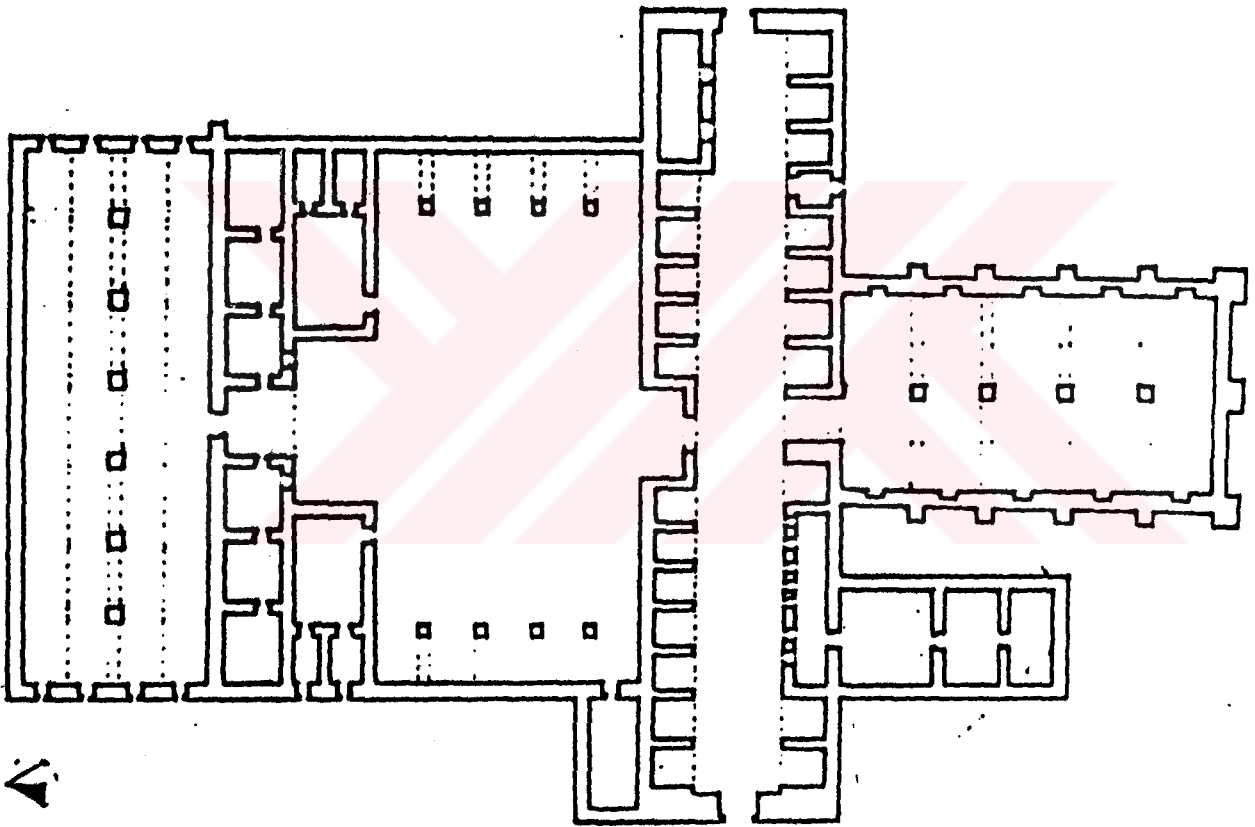
Karapınar Sokullu Külliyesi Plânı (A.Kuran'dan).

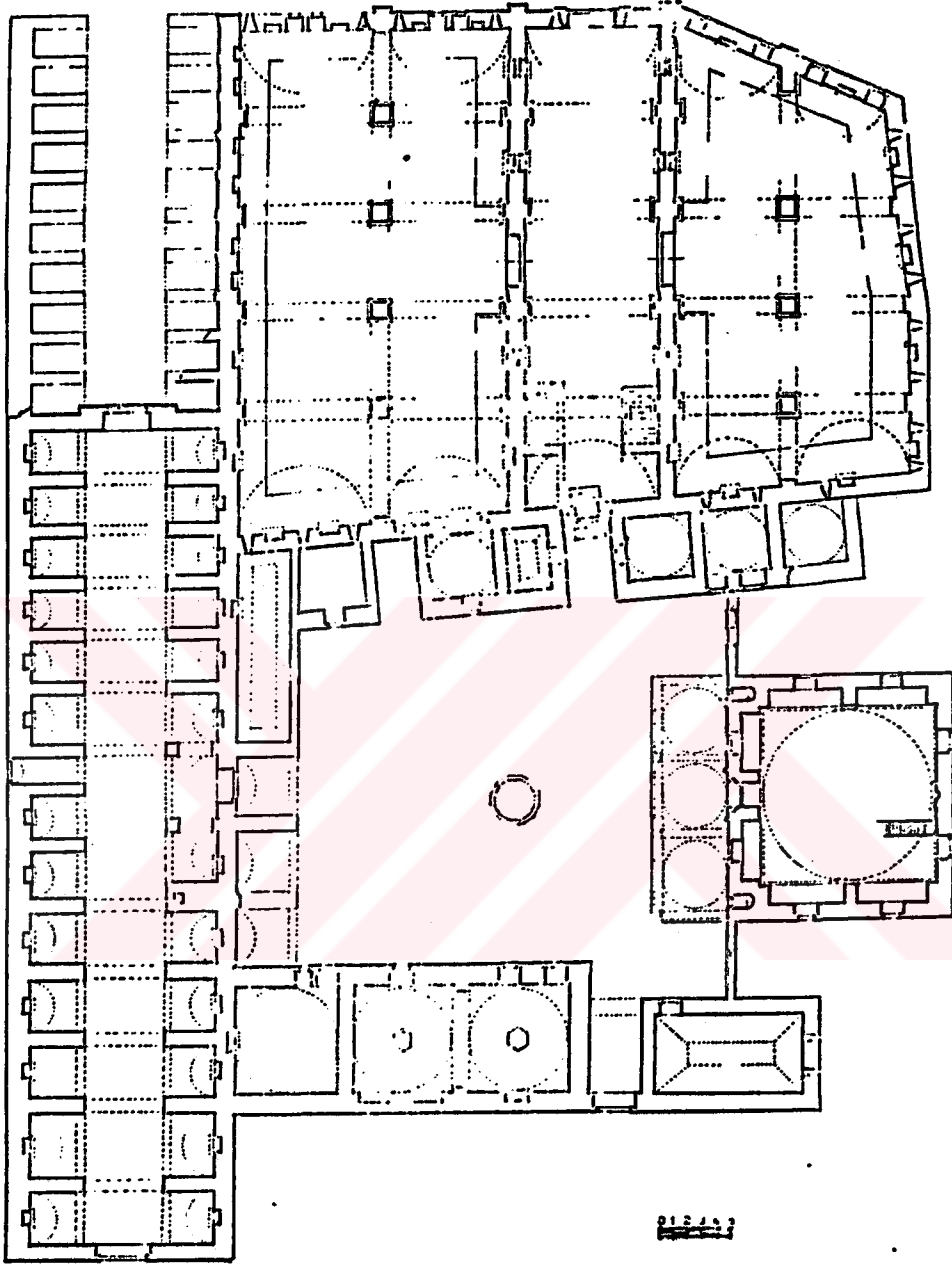

Sivas Yeni Han, Plan.

(Z.Nayır'dan)

Ulukışla Üktüz : Mehmet Paşa Kervansarayı (Z.Nayır'dan)

İlgın Lala Mustafa Paşa Külliyesi (M.Sözen'den).

FOTOĞRAFLARIN LİSTESİ

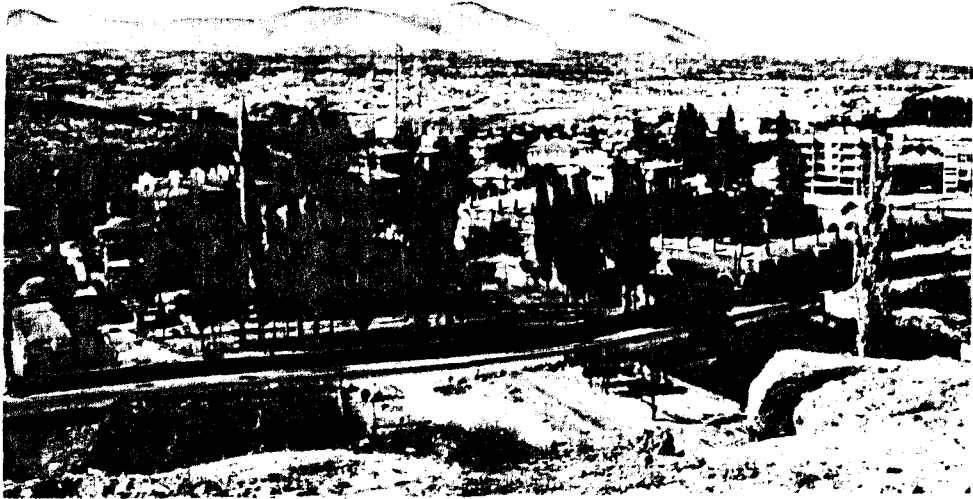
- 1- Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesinin Genel Görünüşü
- 2- Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesinin Genel Görünüşü
- 3- M.Kara Mustafa Paşa Kervansarayı'nın Kuzeydoğu Görünüşü.
- 4- M.Kara Mustafa Paşa Kervansarayı'nın Güneydoğu Görünüşü.
- 5- M.Kara Mustafa Paşa Kervansarayı'nın Güneybatı Görünüşü.
- 6- M.Kara Mustafa Paşa Kervansarayı'nın Kuzeybatıdaki Giriş Kapısı Kemerli.
- 7- M.Kara Mustafa Paşa Kervansarayı'nın Kuzeydoğu Cephesi
- 8- M.Kara Mustafa Paşa Kervansarayı'nın Basık Kemerli Giriş Kapısındaki Taş Yuvalar.
- 9- M.Kara Mustafa Paşa Kervansarayı'nın Girişindeki Simetrik Nişler.
- 10- M.Kara Mustafa Paşa Kervansarayı'nın Kuzeydoğu Cephesinin Revaklı Avlu Kısımları.
- 11- M.Kara Mustafa Paşa Kervansarayı'nın Kuzeydoğu ve Güneydoğu Cephelerinin Birleştiği yerdeki mekân.
- 12- M.Kara Mustafa Paşa Kervansarayı'nın Güneydoğudaki Dehlinzin basık kemerli Girişi.
- 13- M.Kara Mustafa Paşa Kervansarayı'nın Revakları Birbirine bağlayan beton gergiler.
- 14- M.Kara Mustafa Paşa Kervansarayı'nın Kuzeydoğu Cephesindeki Ocaklar ve Nişler.
- 15- M.Kara Mustafa Paşa Kervansarayı'nın Güneydoğu Yöntündeki Beşik Tonoğlu Üst Örtü.
- 16- M.Kara Mustafa Paşa Kervansarayı'nda Revakları Birbirine Bağlayan Ahşap Gergiler.
- 17- M.Kara Mustafa Paşa Kervansarayı'nın Güneydoğu cephesini dışarıdan Destekleyen Payandalar.
- 18- M.Kara Mustafa Paşa Kervansarayı'nın Güneybatı Yöndeki Revaklı Cephesi.
- 19- M.Kara Mustafa Paşa Kervansarayı'nın Arastaya Girişini Sağlayan Basık Kemerli Mekân.
- 20- M.Kara Mustafa Paşa Kervansarayı'ndan Arastaya Geçiş Sağlayan Basık Kemerli Kapıdan Detay.
- 21- M.Kara Mustafa Paşa Kervansarayı'nın Revakları Üzerindeki Kıрма Çatılar.

- 22- M.Kara Mustafa Paşa Kervansarayı'nın Revaklı Avlusunun Üzerini Örtten Çapraz Tonozların İçten Görünüşü
- 23- Kervansaraydan Helalara Geçiş Sağlayan Basık Kemerli Kapı.
- 24- Helaların Arkasındaki Mekânlara Giriş Holünün Görünüşü.
- 25- Yanyana Sıralanmış Odalar.
- 26- Revaklı Avlunun Kuzeyinde Yer Alan Kervansaray'ın Kışlık Kısmı.
- 27- Kışlık Kısmı Girişi Sağlayan Basık Kemerli Kapı.
- 28- Kışlık Kısmı Girişi Sağlayan Beşik Tonozlu Mekândaki Nişler.
- 29- Kışlık Kısmın Basık Kemerli Kapısı Üzerinde Yeralan Kitabe.
- 30- Kışlık Kısımdaki Mağal Pencereleler.
- 31- Kışlık Kısmın Çatısında Yeralan Çörtenler.
- 32- Kışlık Kısmın Çatısında Yeralan Çörtenler.
- 33- Kışlık Kısmın Kuzeydoğusunda Yeralan Sur Duvarı Kalıntısı.
- 34- Kışlık Kısmın Kuzeydoğusunda Yeralan Sur Duvarı Kalıntısı.
- 35- Güneydeki Sur Duvarı Kalıntısı.
- 36- Güney'deki Sur Duvarı Kalıntısı.
- 37- Arasta'dan Genel Görünüş.
- 38- Arasta'nın Batısında Yeralan Dükkanların Arka Duvarı.
- 39- Arasta'nın Doğu Cephesindeki Dükkanlar.
- 40- Arasta'nın Doğu Cephesindeki Dükkanlar.
- 41- Arasta'nın Doğu Cephesindeki Muhtes II.Katlar.
- 42- Kervansaray'dan Arastaya Geçiş Sağlayan Beşik Tonozlu Mekân.
- 43- Arasta'daki Kahvehanenin İç Görünüşü.
- 44- Arasta'dan Camiye Geçiş Sağlayan Mekânda Yeralan Nişler.
- 45- Arasta'dan Cami'ye Geçiş Sağlayan Basık Kemerli Kapı.
- 46- Arasta'nın Güneybatısında Yeralan Fırın'dan Detay.
- 47- Arasta'nın Güneybatısındaki Yeralan Fırından Detay.
- 48- Arasta'nın Güneybatı Ucunda Yeralan Fırının İçerisinden Detay.
- 49- Camiden Genel Görünüş.
- 50- Cami'den Genel Görünüş
- 51- Cami'den Genel Görünüş.

- 52- Son Cemaat Mahallindeki Taş Ayaklardan Detay.
- 53- Son Cemaat Mahalli.
- 54- Son Cemaat Mahallindeki Kubbelerin İçerisinden Detay.
- 55- Son Cemaat Mahallindeki Kubbenin Üzerindeki Alem.
- 56- Son Cemaat Mahallinde Yeralan Pencereleler.
- 57- Son Cemaat Mahallinde Yeralan Mükebbire
- 58- Son Cemaat Mahallindeki Portalden Detay.
- 59- Cami'nin Kitabesi.
- 60- Harimin İçerisinden Görünüş.
- 61- Kubbenin Minareden Görünüşü.
- 62- Kubbenin Kenarındaki Ağırlık Kuleleri.
- 63- Kubbenin Eteğinde Dolayan Silme.
- 64- Harimin Aydınlatan Pencereleler.
- 65- Harimin İçerisindeki Renkli Camlı Pencereleler.
- 66- Mihrabtan Detay.
- 67- Minberden Genel Görünüş.
- 68- Kürsünün Genel Görünüşü.
- 69- Kadınlar Mahvilini Taşıyan Ayaklar.
- 70- Kubbeden Detay.
- 71- Minarenin Kaidesi.
- 72- Minareden Detay.
- 73- Minarenin Genel Görünüşü.
- 74- Kubbe Eteklerinde Yer Alan Çörttenler.
- 75- Caminin Kuzeyinde Yer Alan Çeşme.
- 76- Medrese'den Genel Görünüş.
- 77- Medrese'nin Dersanesinin Revaklı Avlusunun Üstten Görünüşü.
- 78- Medresenin Dershaneşi.
- 79- Dershane'nin Giriş Kapısı.
- 80- Dershane'nin Güney'deki Penceresi.
- 81- Medrese'nin Dershane Hücrelerinin Üstten Görünüşü.
- 82- Hücrelelerin Kapı ve Pencerelelerinden Detay.
- 83- En Güney Uçtaki Harap Hücreden Görünüş.
- 84- Hücrelelerin İçerisinden Detay.
- 85- Hücrelelerin Önündeki Revaklı Avlu'nun Kemerlelerinin Oturduğu Tablalar.
- 86- Hücrelelerin Önündeki Revaklı Avlu'nun Kemerlelerinin Oturduğu Tablalar.

- 87- Sıbyan Mektebinin Revaklı Avlusunun Üstten Görünüşü.
- 88- Sıbyan Mektebi'nin Revaklı Avlusundan Detay.
- 89- Sıbyan Mektebi'nin Revaklarının Üzerinde Yer Alan Çörlenler.
- 90- Sıbyan Mektebinin Kapı ve Pencerelelerinden Görünüş.
- 91- Sıbyan Mektebinin Üzerinde Yer Alan Muhtes İkinci Kat.
- 92- Tabhane'den Genel Görünüş.
- 93- Tabhane'den Detay.
- 94- Tabhane'den Detay.
- 95- Tabhane'ye Girişi Sağlayan Kapı'dan Detay.
- 96- Dükkanların Genel Görünüşü.
- 97- Dükkanların Üzerinde Yer Alan Kitabe.
- 98- Dükkanların Üzerine Yapılan Muhtes İkinci Kat.
- 99- Hamam'dan Genel Görünüş.
- 100- Hamam'a Girişi Sağlayan Mekan.
- 101- Hamam'ın Kitabesi.
- 102- Hamamın Soyunmalık Kısımında Yer Alan Kubbe.
- 103- Soyunmalık Kısımının Kubbe Kasnağında Yer Alan Pencereleler (Dışardan).
- 104- Soyunmalık Kısımındaki Nişler.
- 105- Ilıklık Kısımından Genel Görünüş.
- 106- Sıcaklık Kısımından Soğukluk Kısımına Girişi Sağlayan Kapı.
- 107- Sıcaklık Kısımından Detay.
- 108- Sıcaklık Kısımında Yer Alan Göbek Taşı.
- 109- Hamam'ın Üst Örtüsünün Görünüşü.
- 110- Hamam'ın Külhan Kısımının Genel Görünüşü.
- 111- Bulgurcu Camii Kitabesi.
- 112- Doğu'daki Minare ve Cami'nin Görünüşü.
- 113- Cami'nin Son Cemaat Mahallinden Görünüş.
- 114- Bulgurcu Camii'nin İçerisinden Görünüş.
- 115- Bulgurcu Camii'nin Pencerelelerinin Görünüşü.
- 116- Karakoyunlu Cami'sinin Kitabesi.
- 117- Karakoyunlu Cami'sinin Son Cemaat Mahallinden Bir Görünüş.
- 118- Karakoyunlu Cami'sinin Mihrap ve Mimleri.
- 119- Karakoyunlu Camii'nin vâiz Kürsüsü.
- 120- Karakoyunlu Cami'sinin İçerisinden Görünüş.

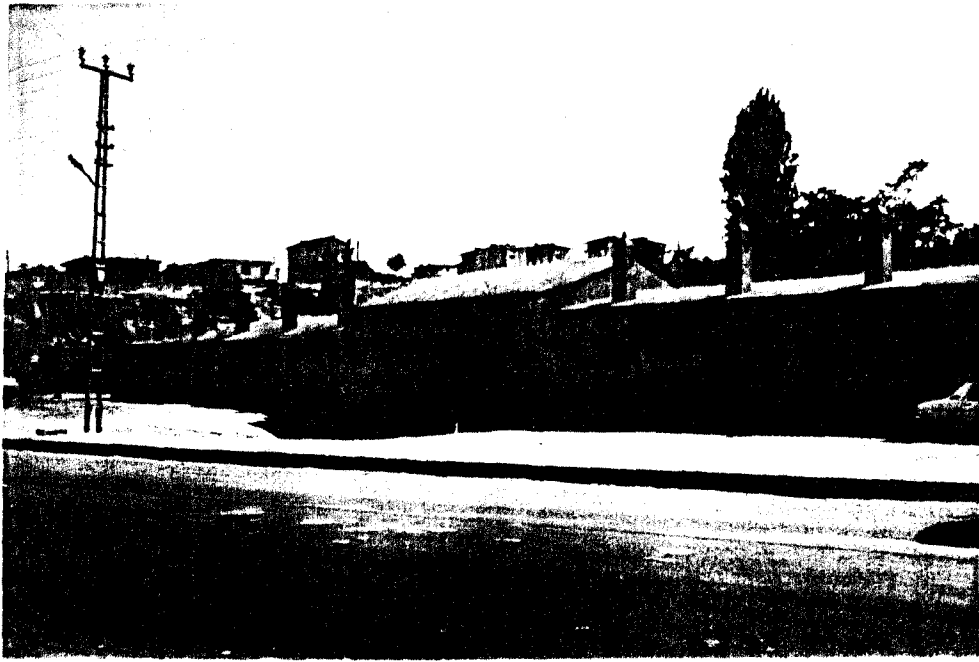
- 121- Karakoyunlu Cami'sinin İerisindeki Pencereleden Bir GrnŖ.
- 122- Cami'nin İerisinden Bir GrnŖ.
- 123- Cami'nin st rtstnden Detay.
- 124- Karakoyunlu Cami'sinin DıŖarısından Genel GrnŖ.
- 125- İncesu'dan Genel Bir GrnŖ.
- 126- İncesu Sokaklarından Bir GrnŖ.
- 127- İncesu'daki Bağ Evlerinin Genel GrnŖ.
- 128- Kadir Tasacı Evi Genel GrnŖ.
- 129- Evin GiriŖ Kapısı,Penceresi ve Dolaplarından GrnŖ.
- 130- Sufa'daki Yklkten Bir GrnŖ.
- 131- Sufa'daki Yklėn Genel GrnŖ.
- 132- Evin ntnde Yer Alan rtme.
- 133- Mustafa Orėun Bağ Evinin Genel GrnŖ.
- 134- Mustafa Orėun Bağ Evinin Genel GrnŖ.
- 135- Osmanoğlu eŖmesinin Genel GrnŖ.
- 136- Osmanoğlu eŖmesinin Kitabesi.

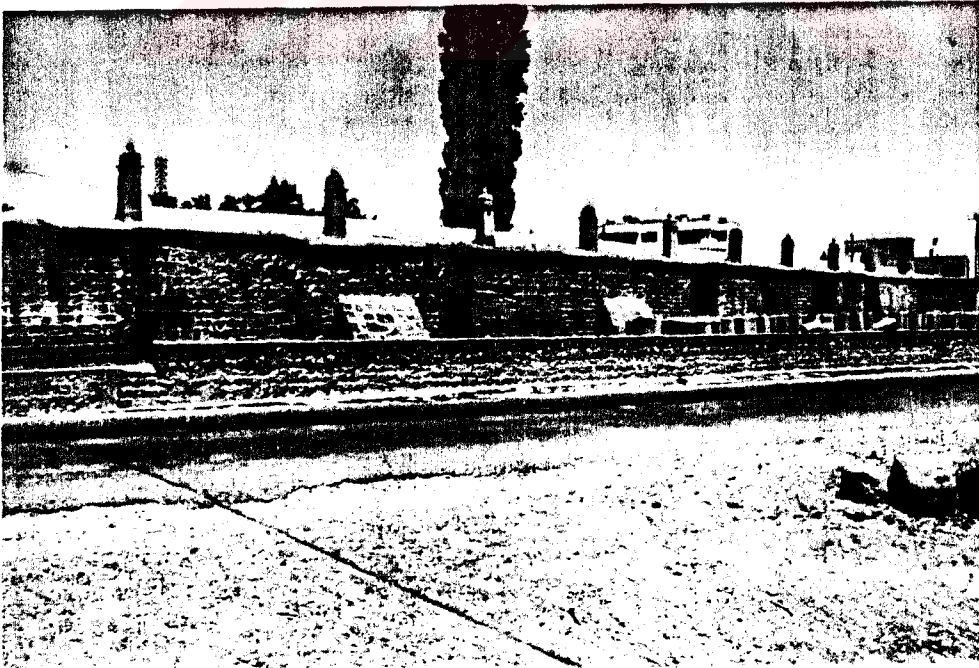
1

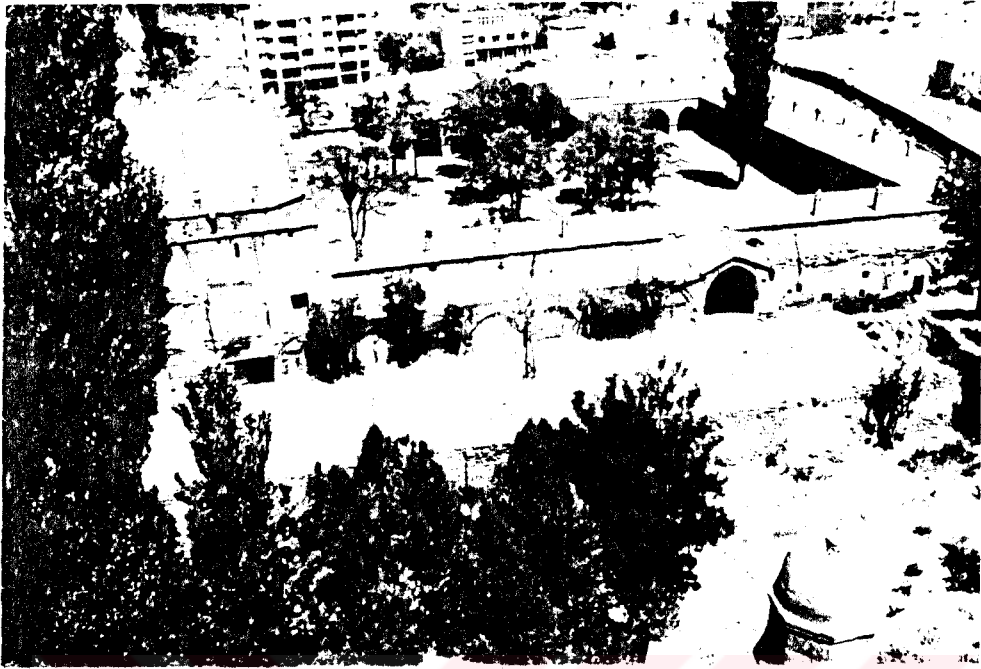
2

3

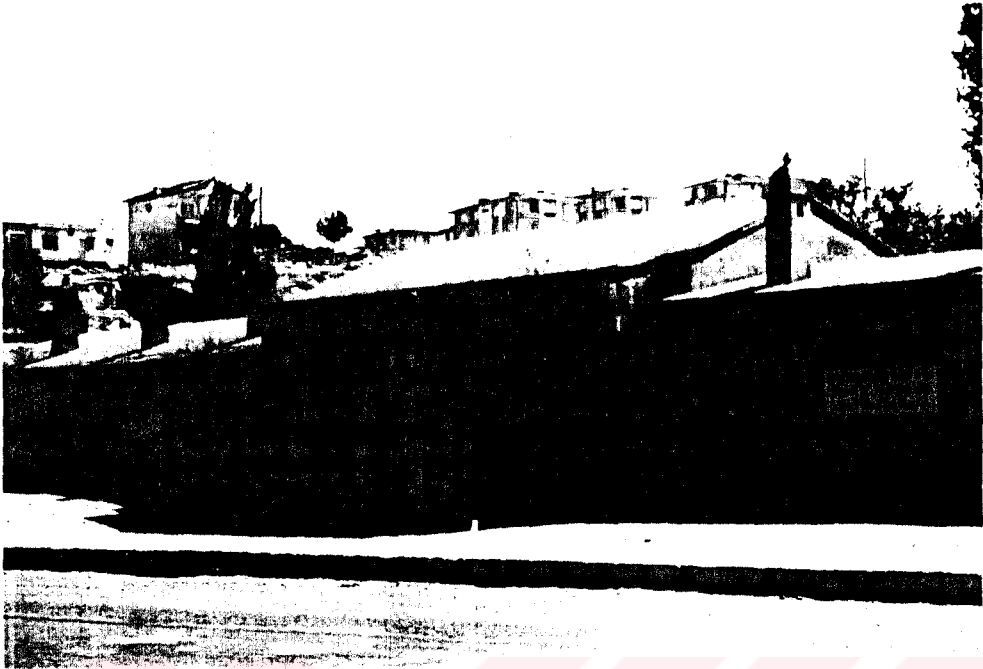
4

5

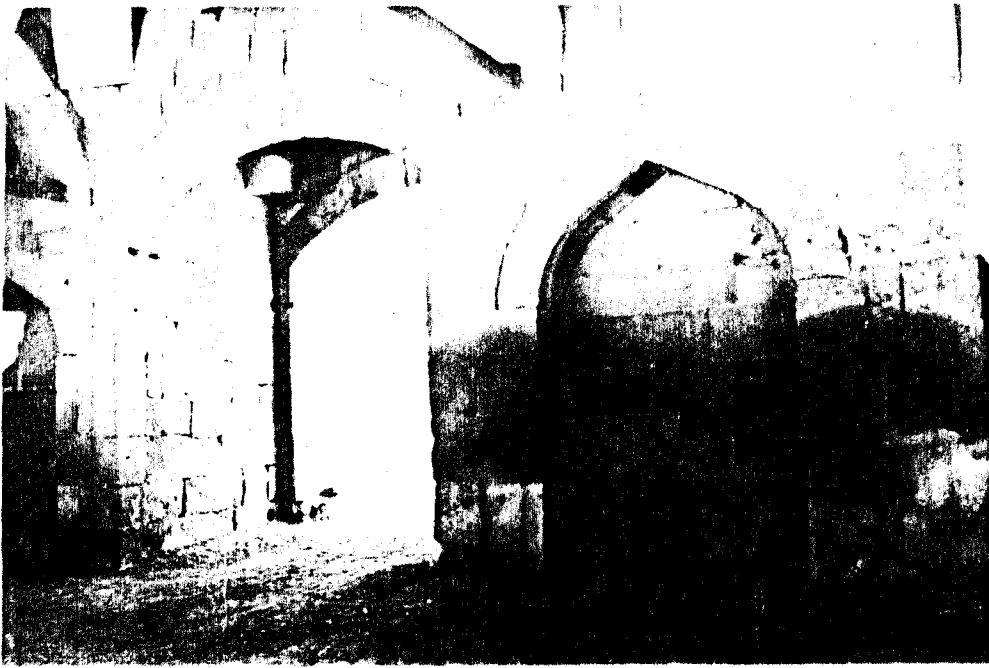
6

7

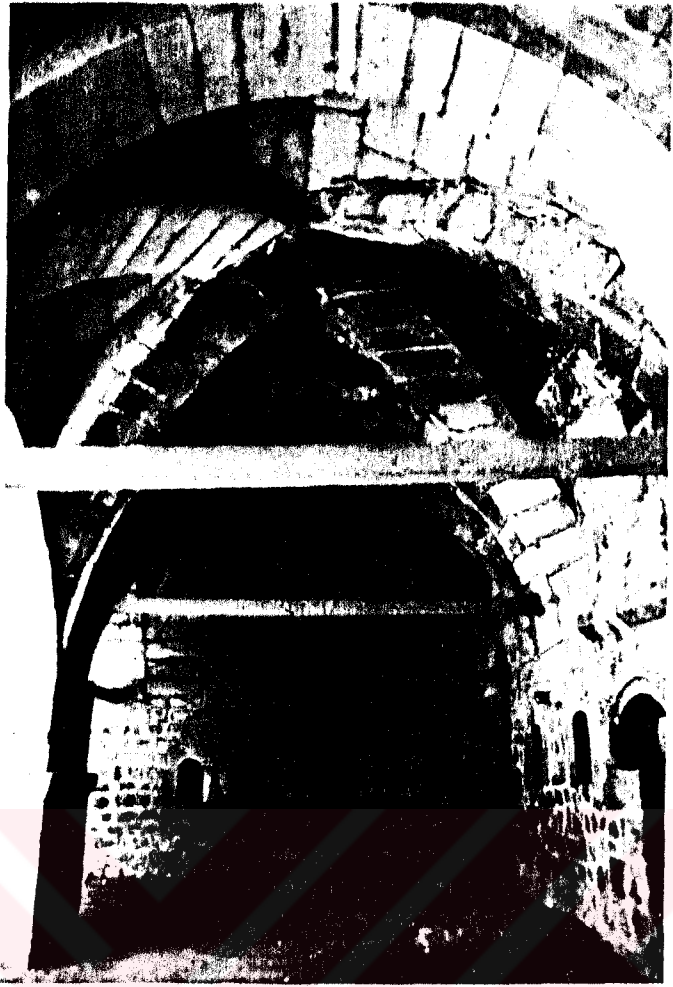
8

9

10

11

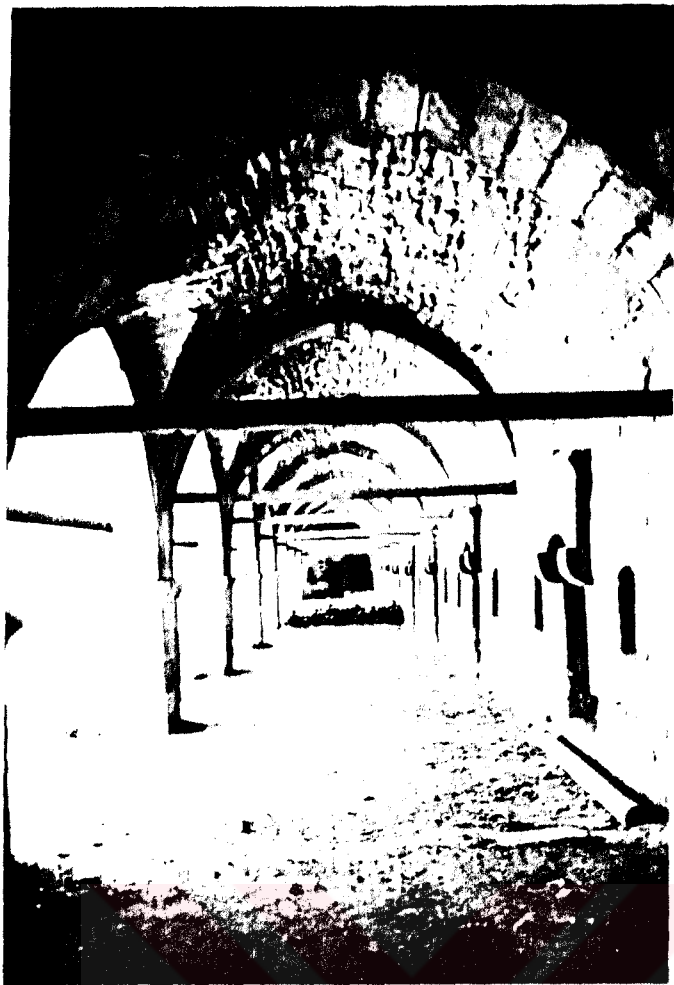
12

13

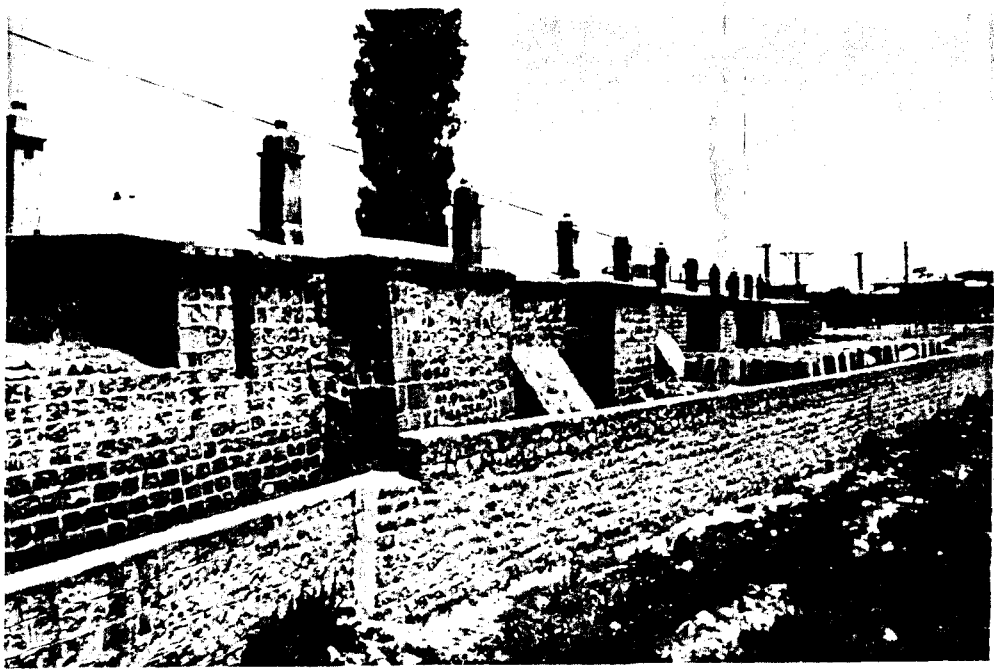
14

15

16

47

18

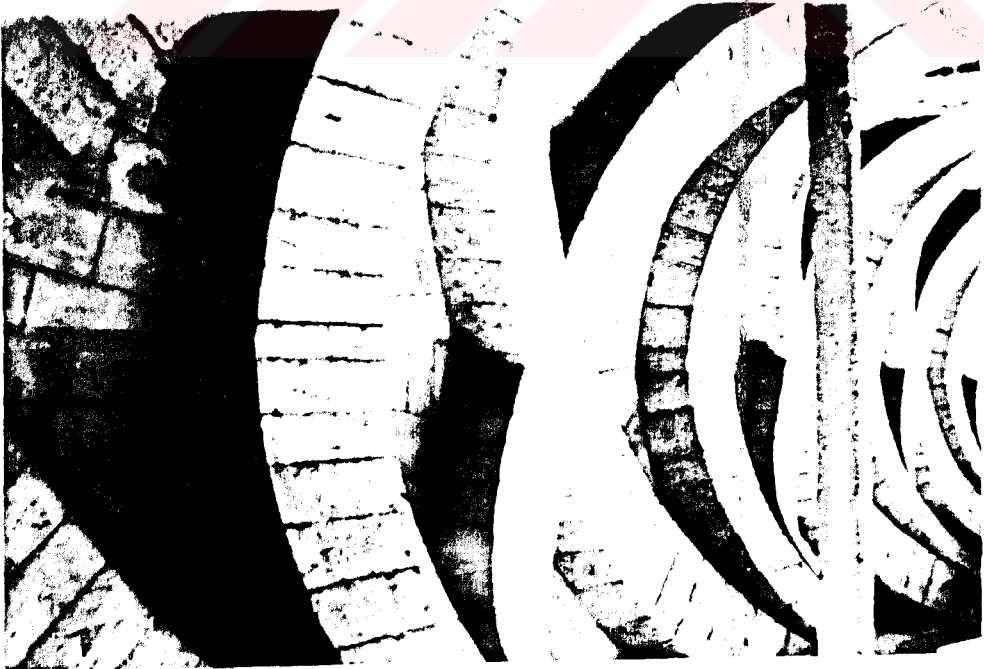
19

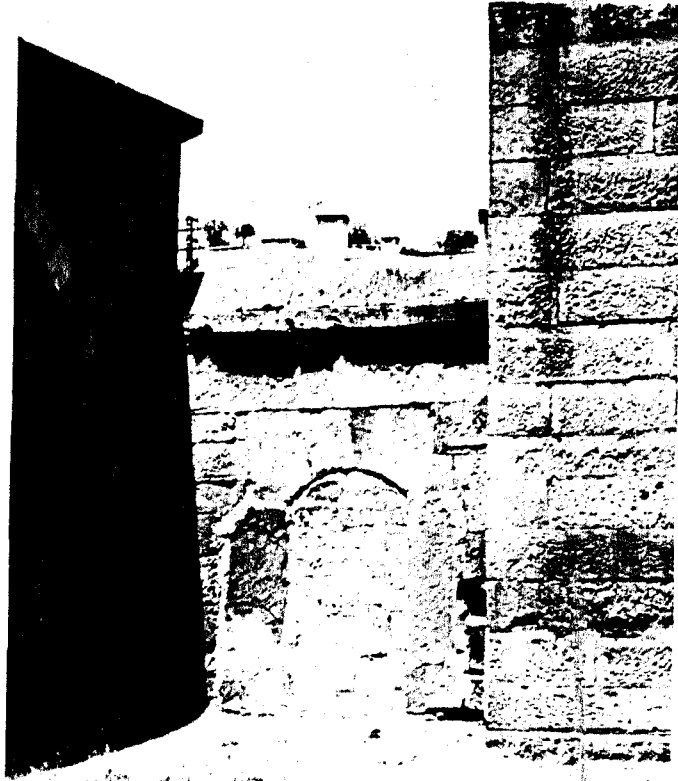
20

21

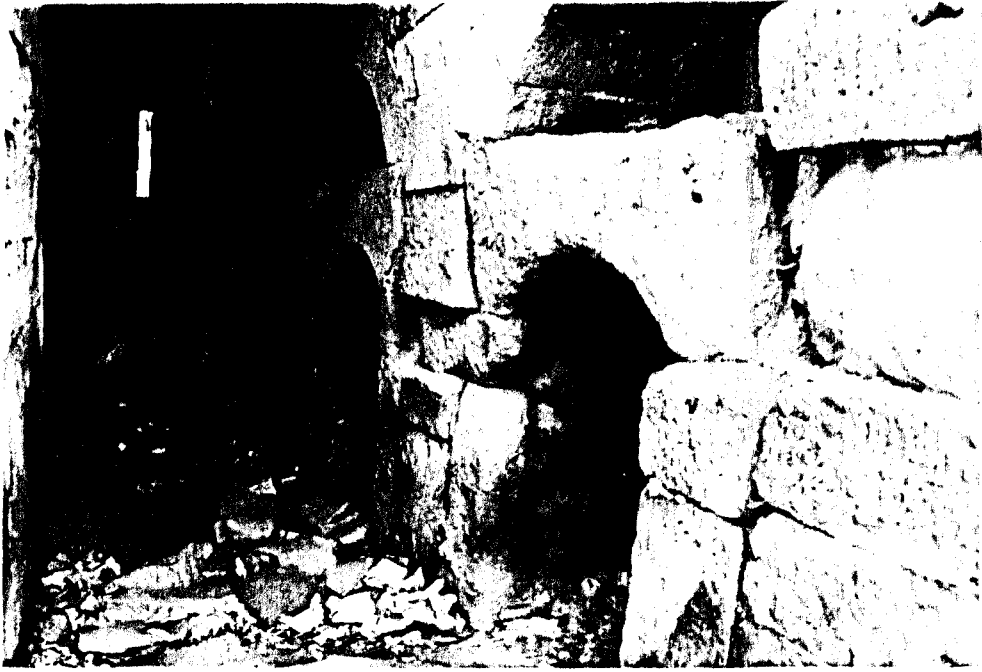
22

23

24

25

26

27

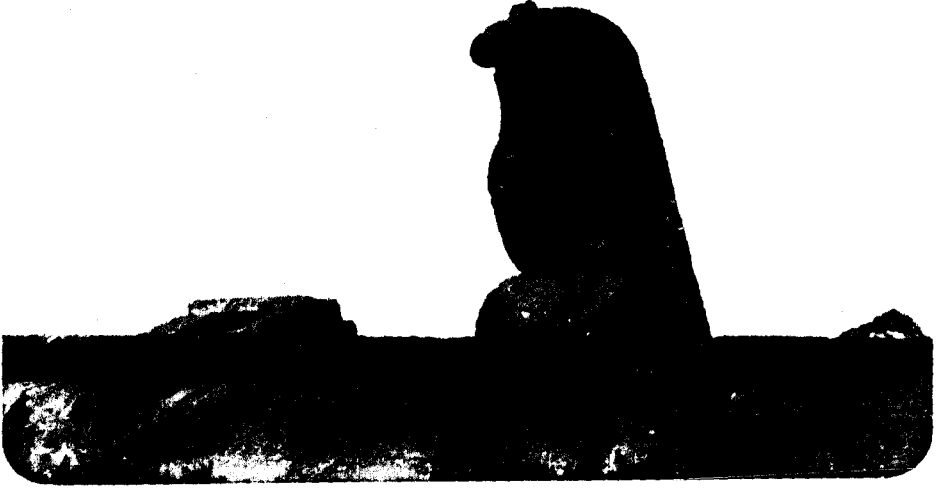
28

29

30

31

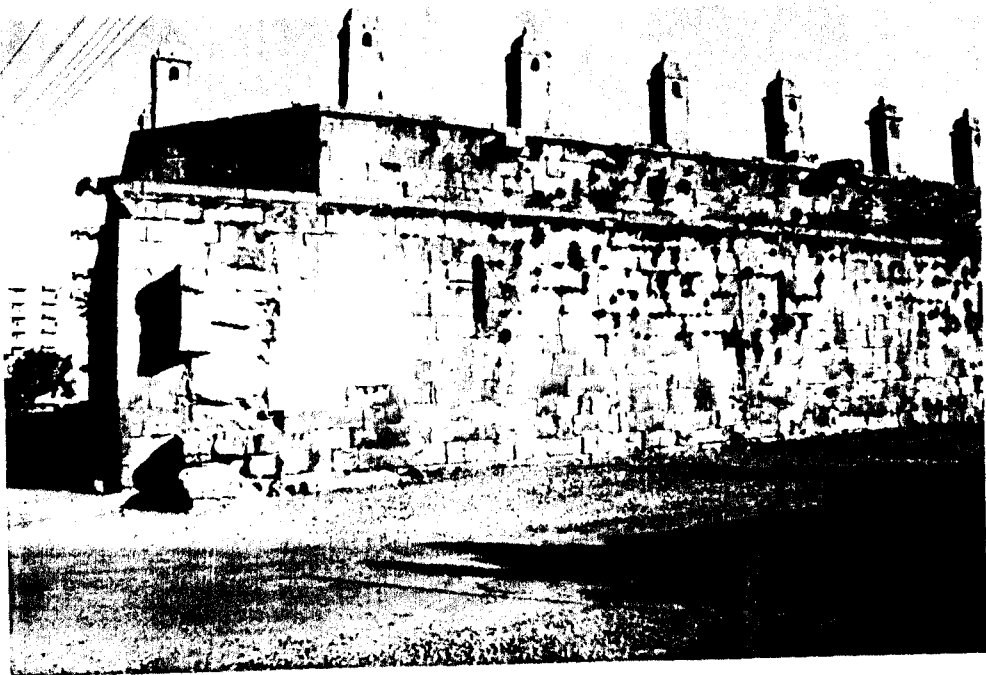

32

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

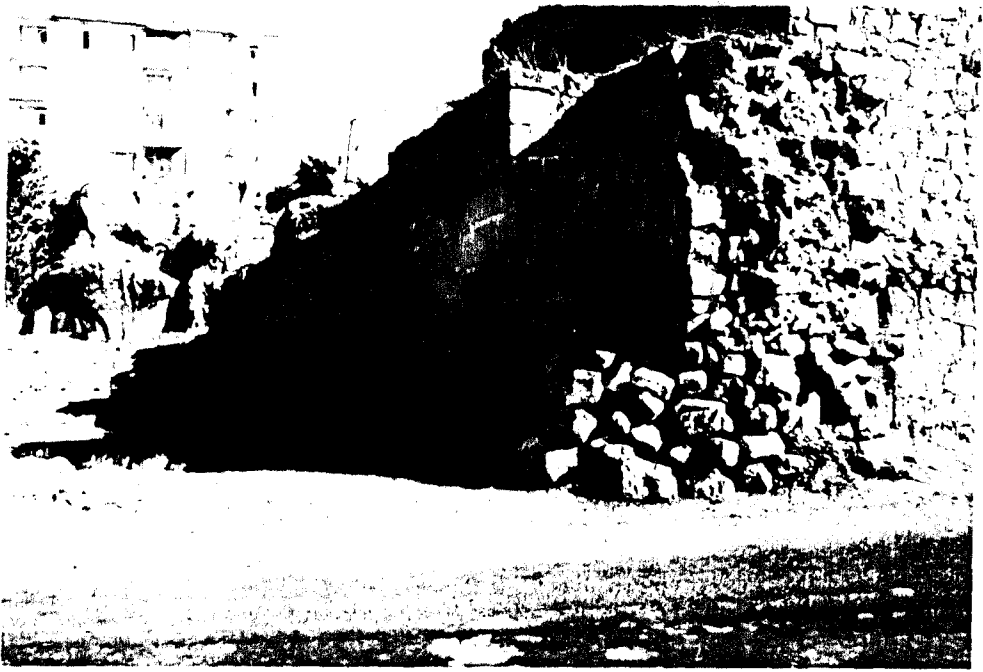
33

34

35

36

37

38

39

40

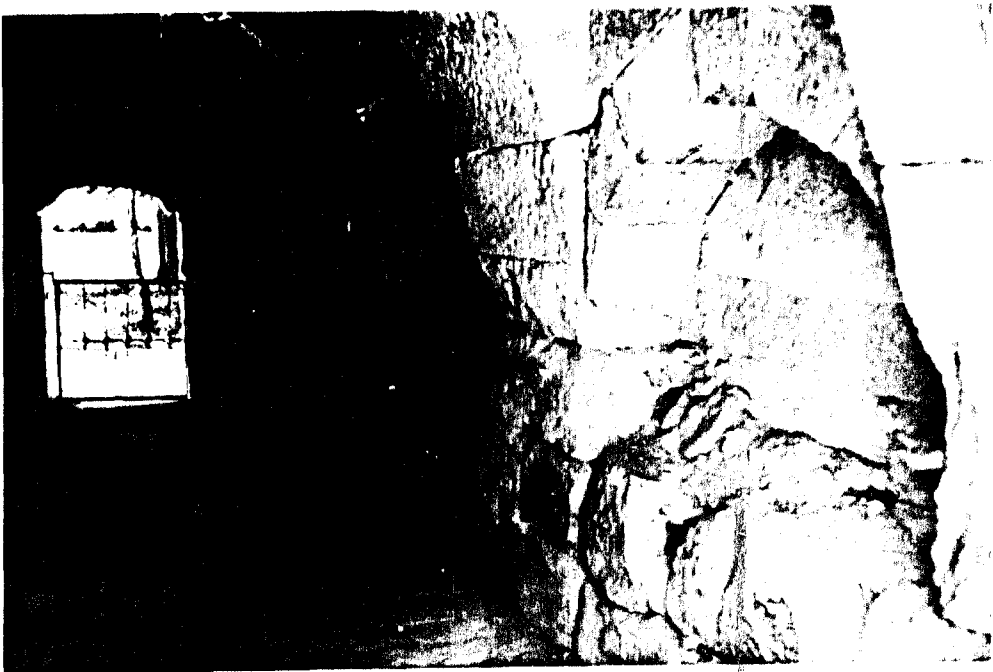
41

42

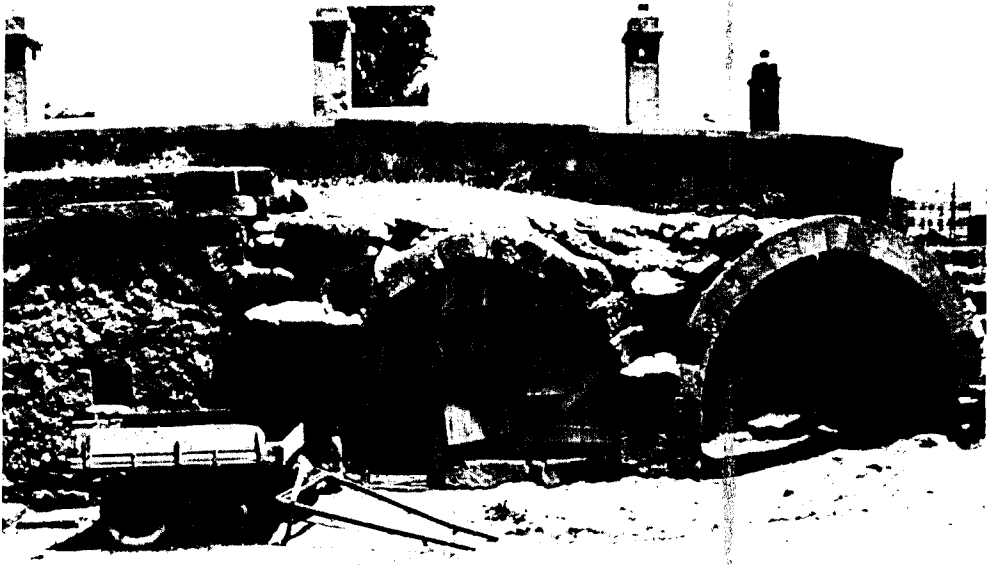
43

44

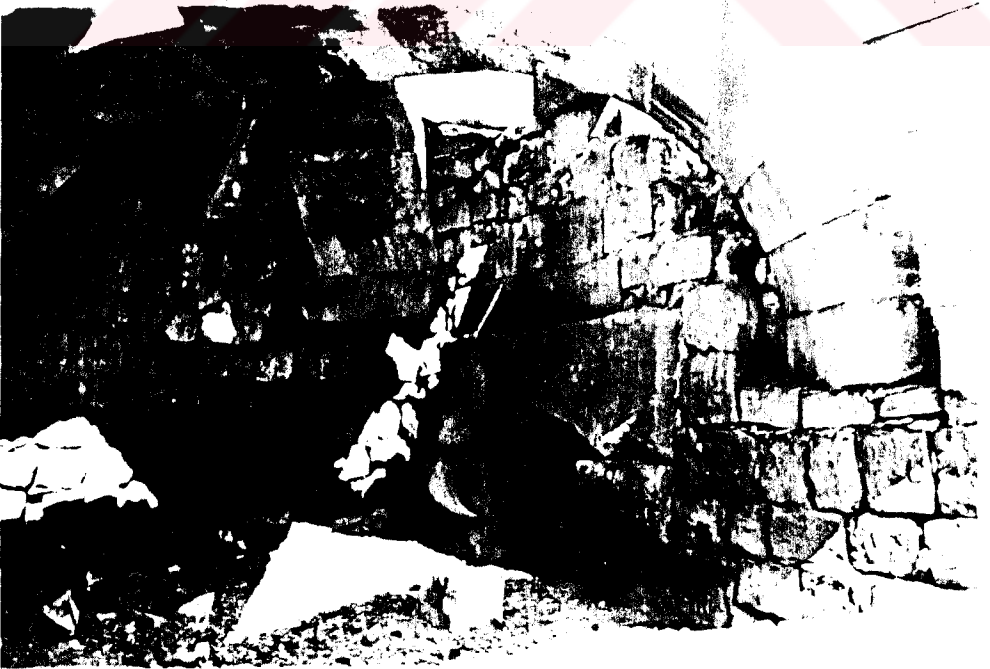
45

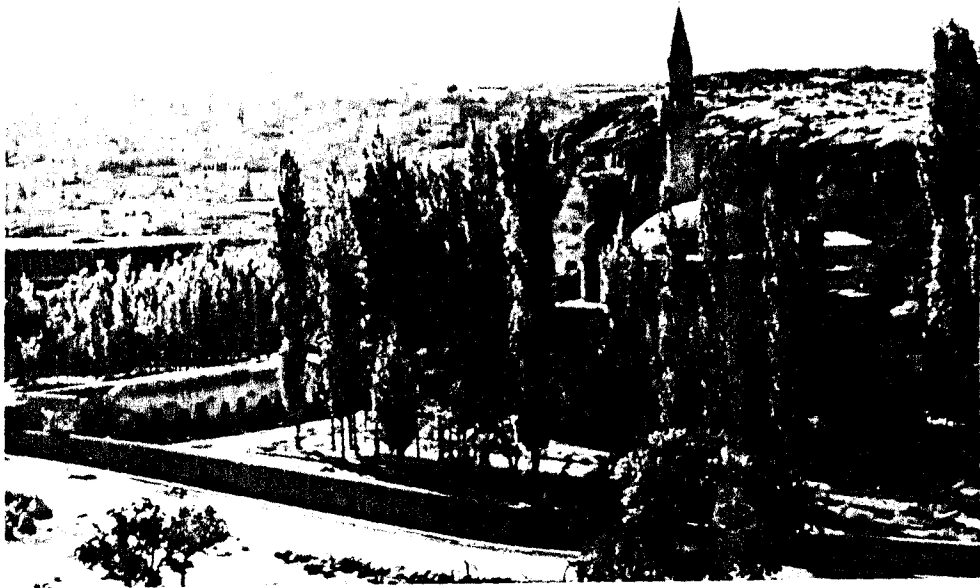
46

47

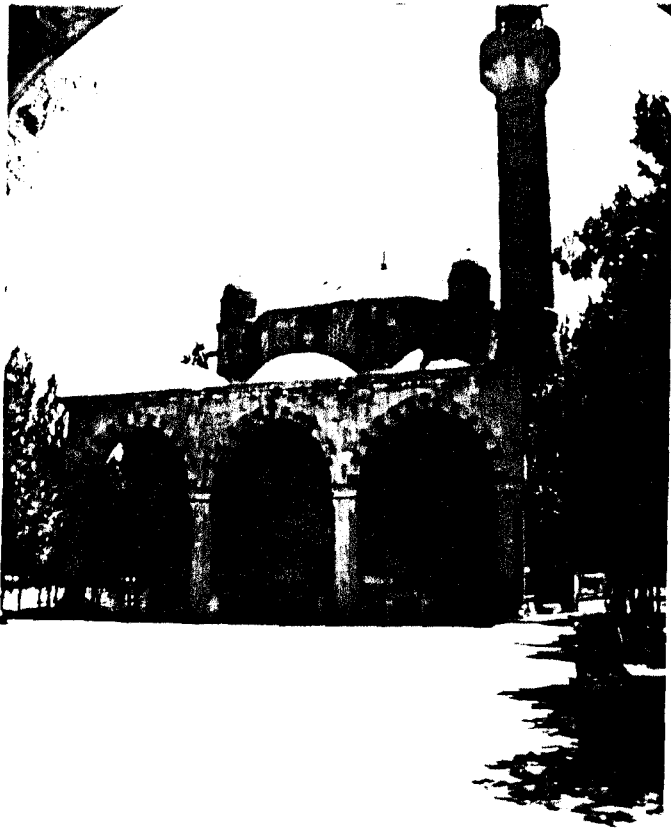
48

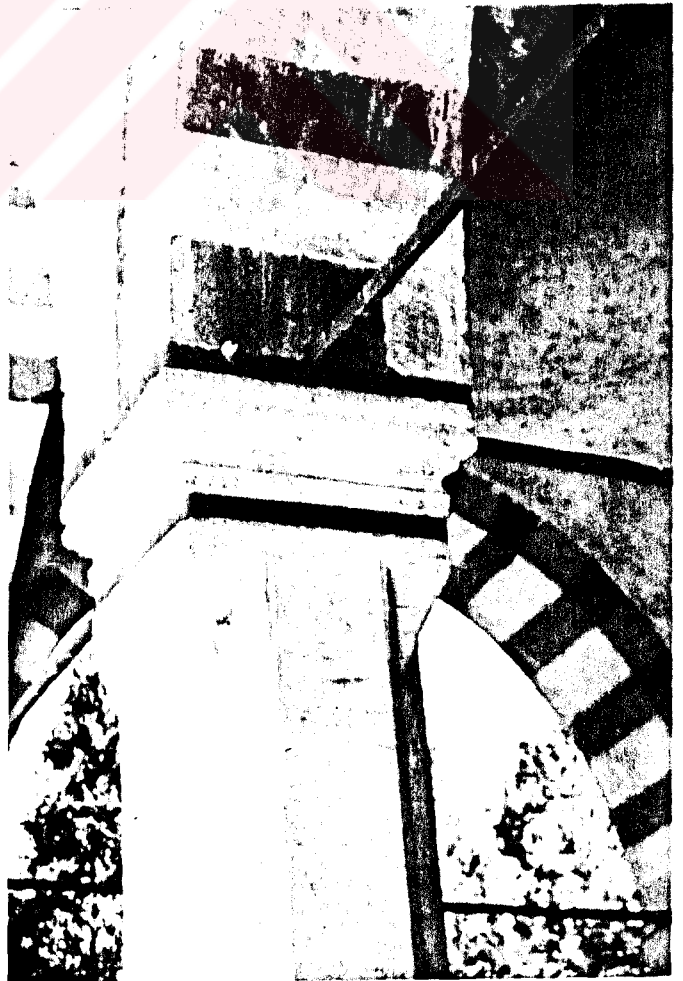
49

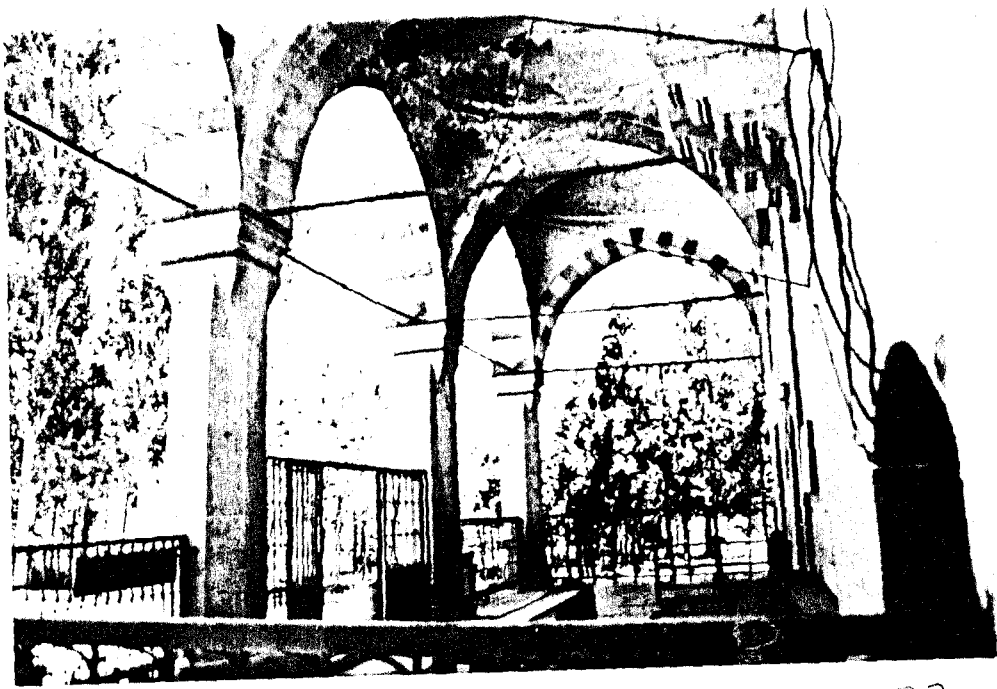
50

51

52

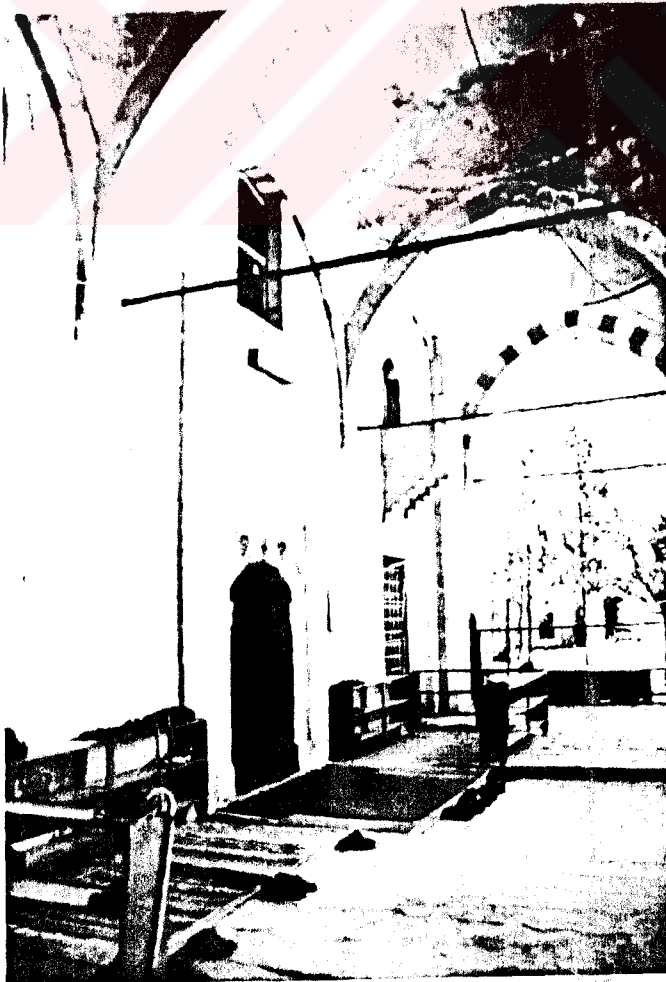
53

54

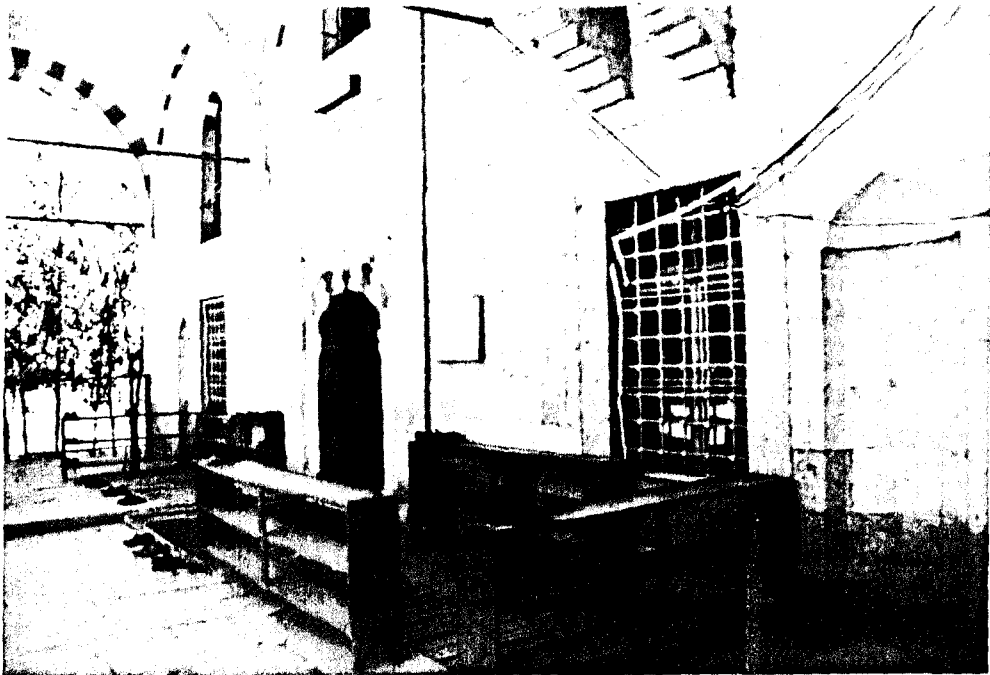
55

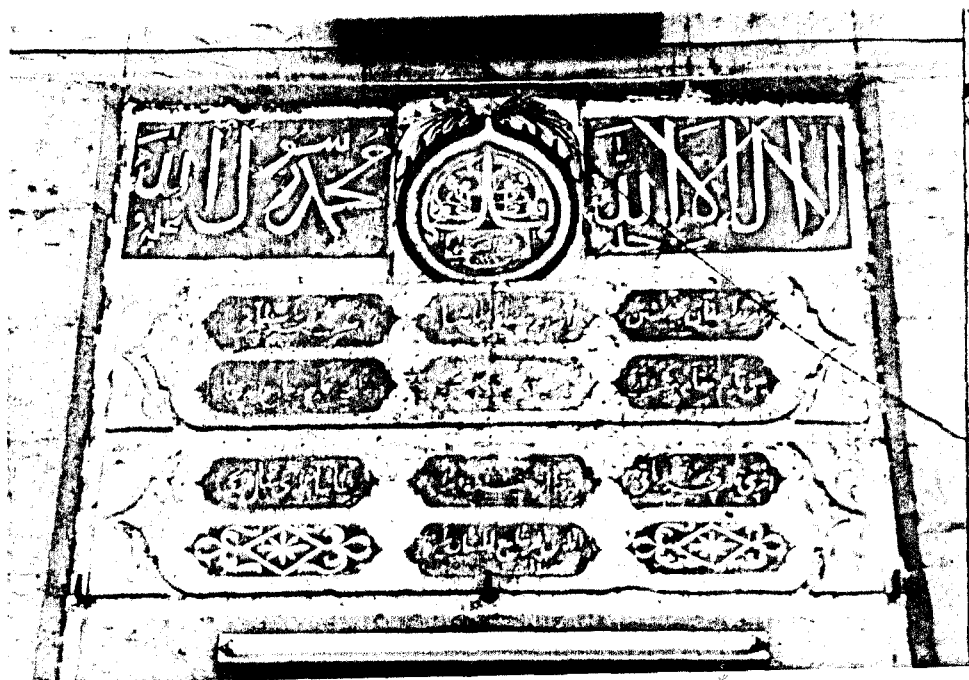
56

57

58

59

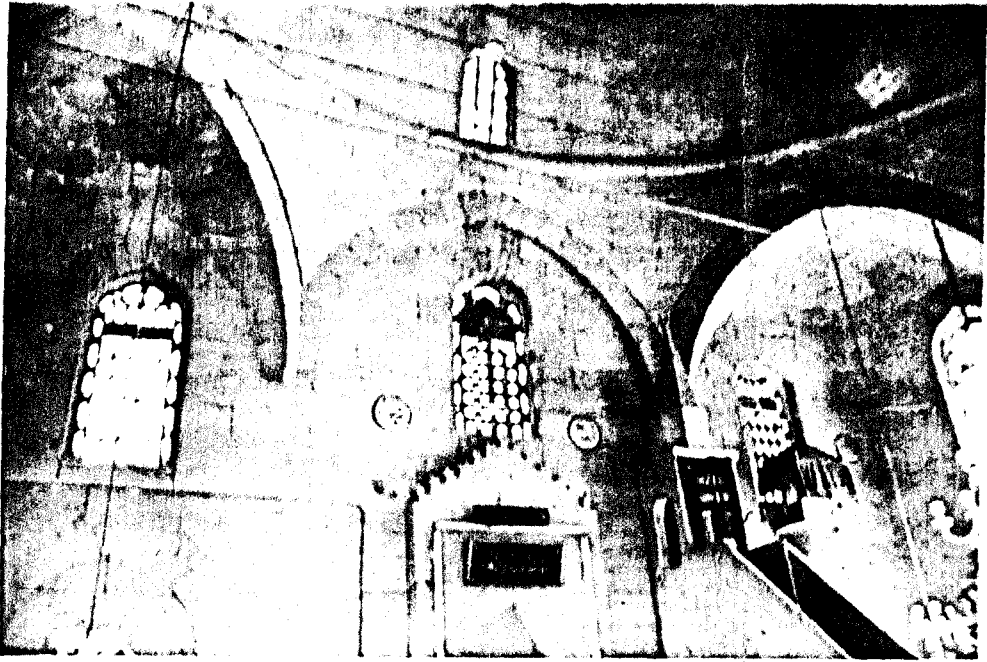
60

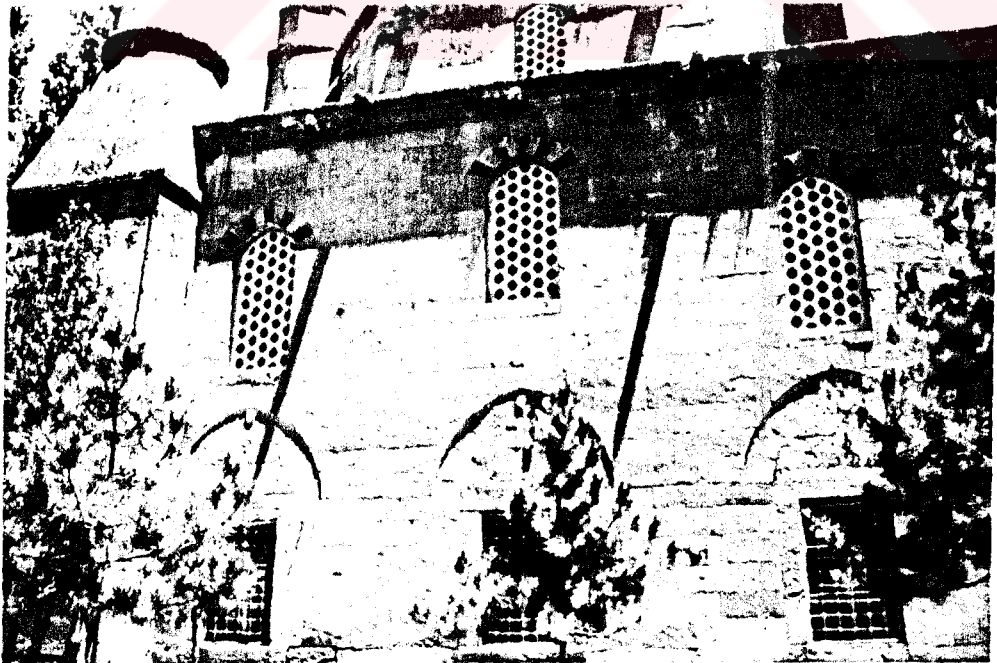
61

62

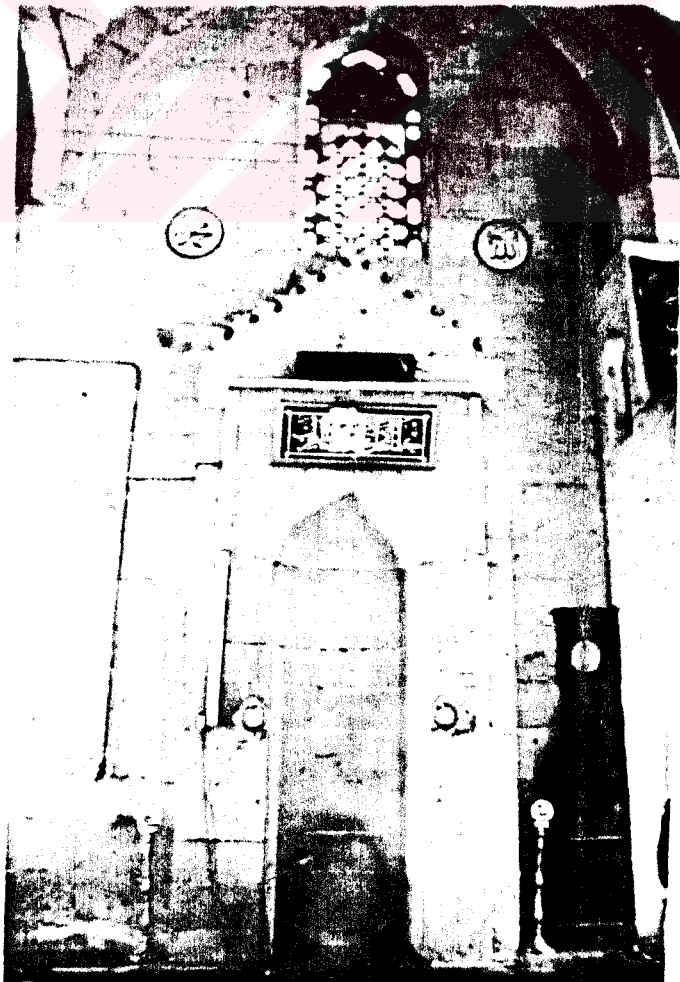
63

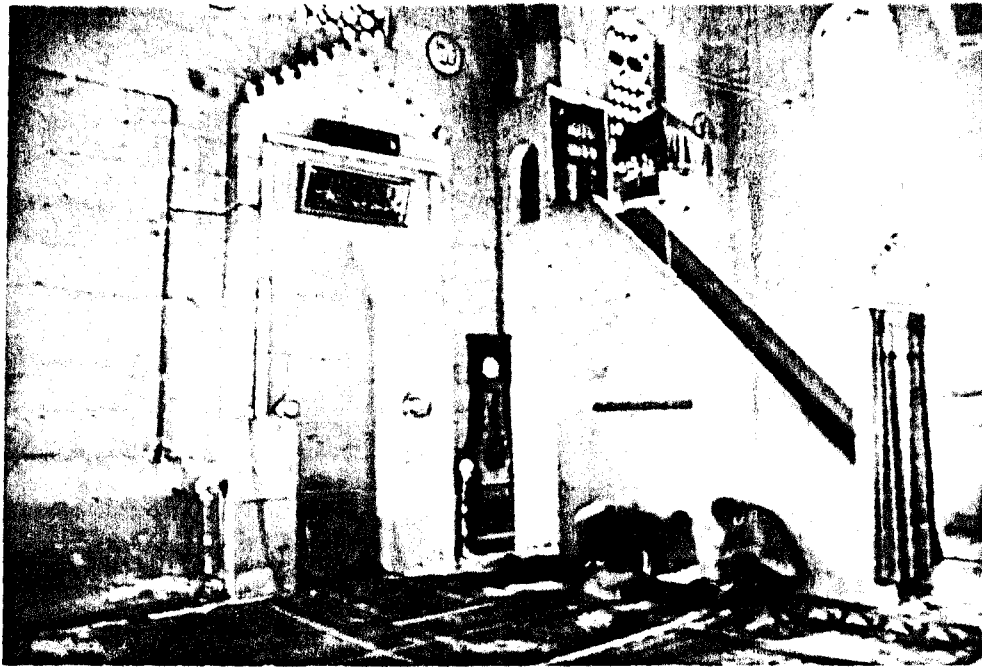
64

65

66

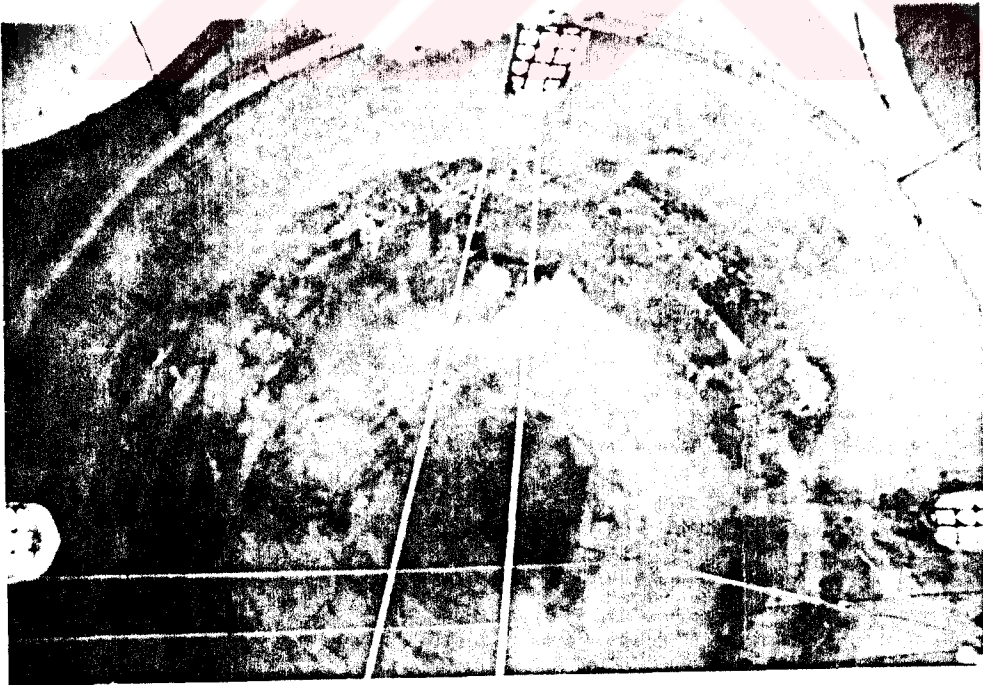
67

68

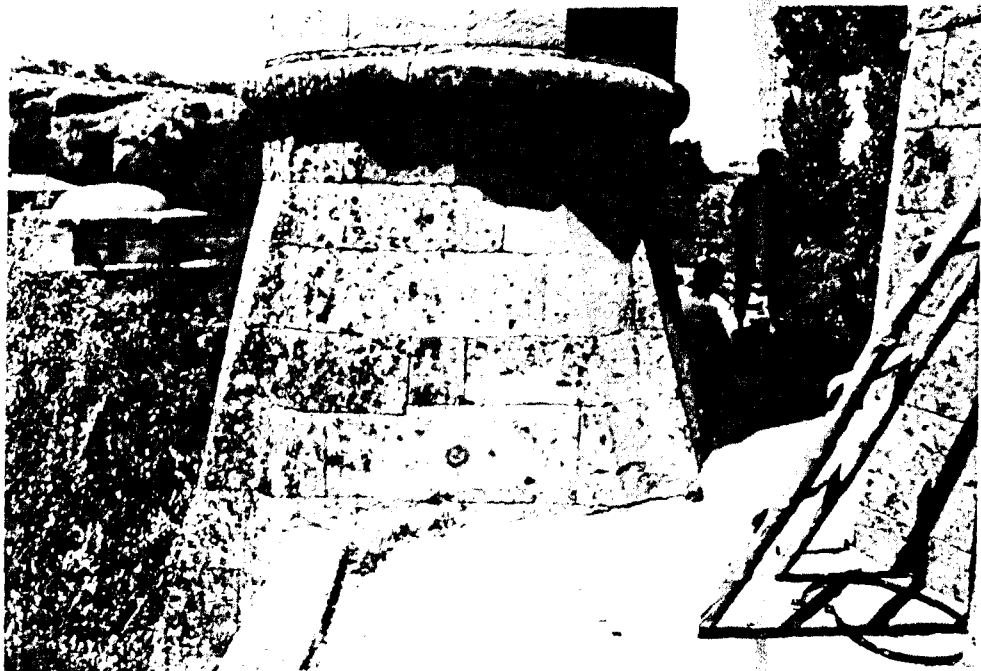
69

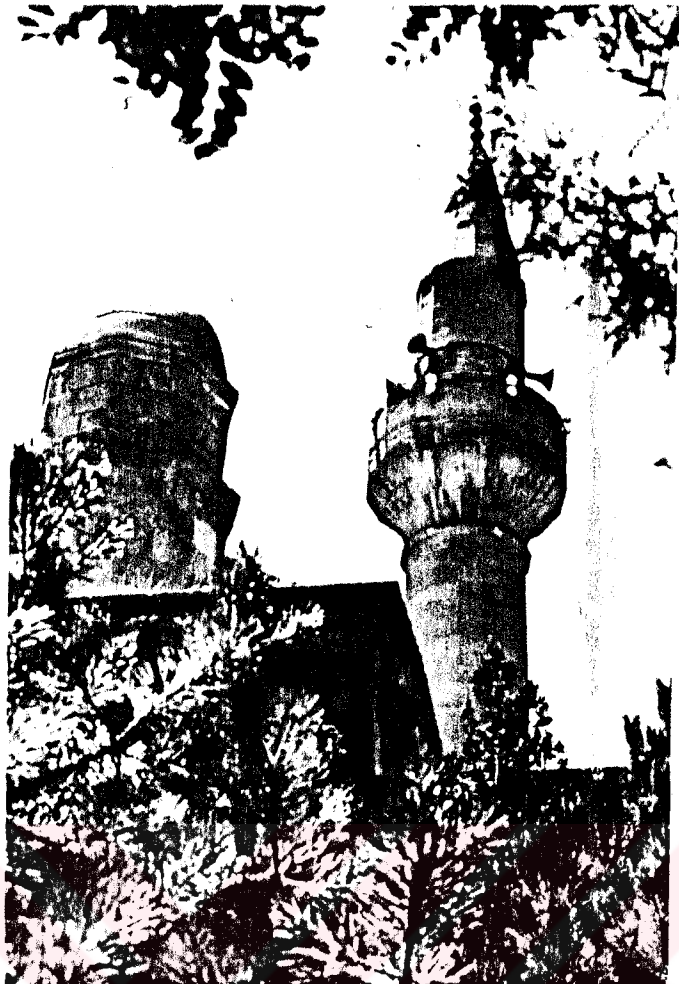
70

71

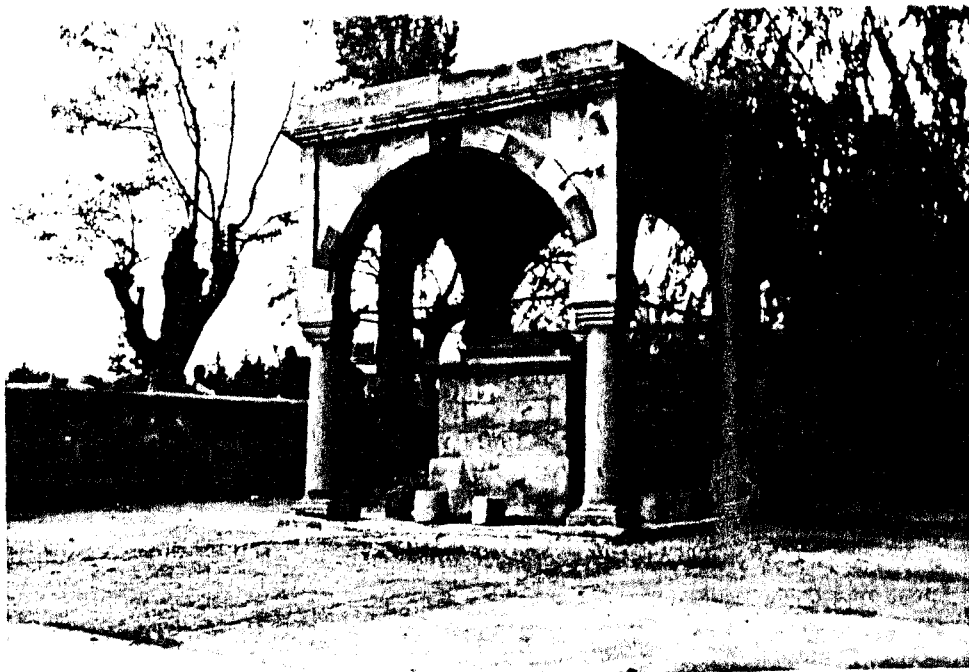
72

73

74

75

76

77

78

79

80

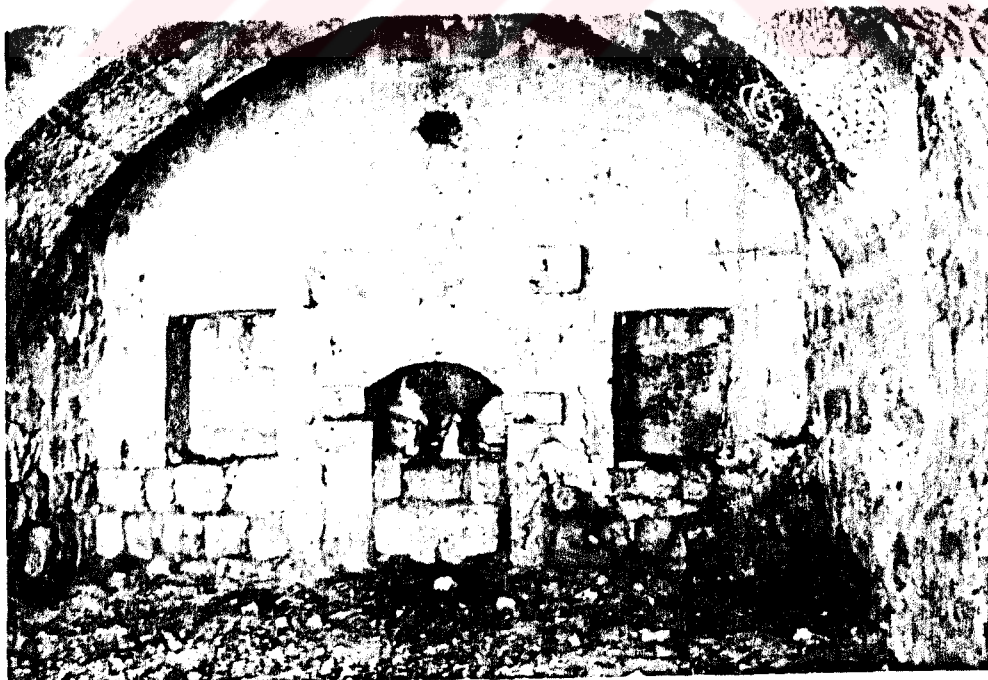
81

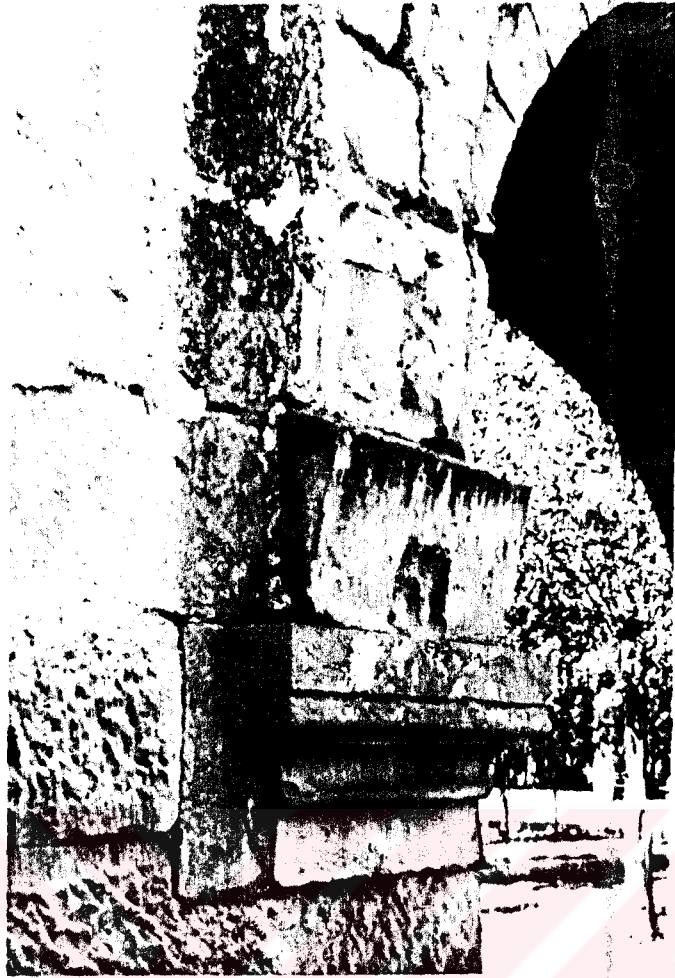
82

83

84

85

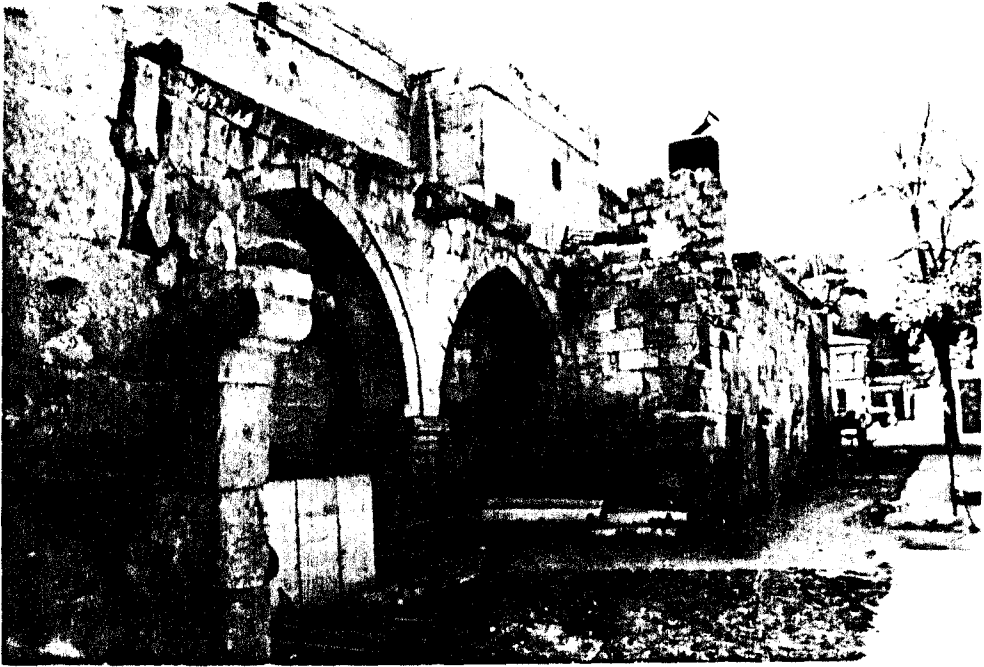
86

87

88

89

90

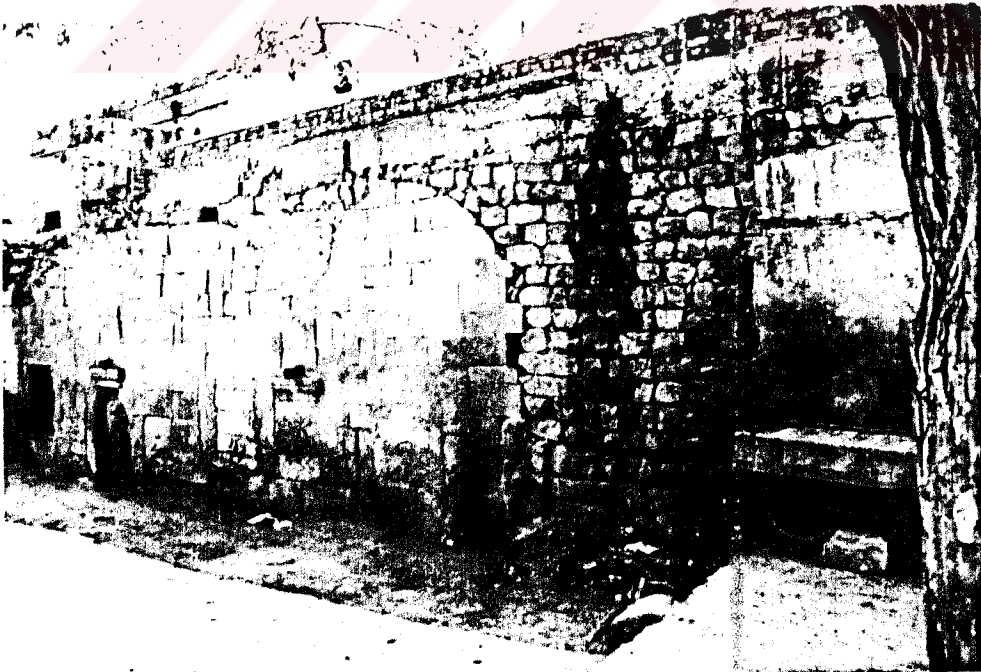
91

92

93

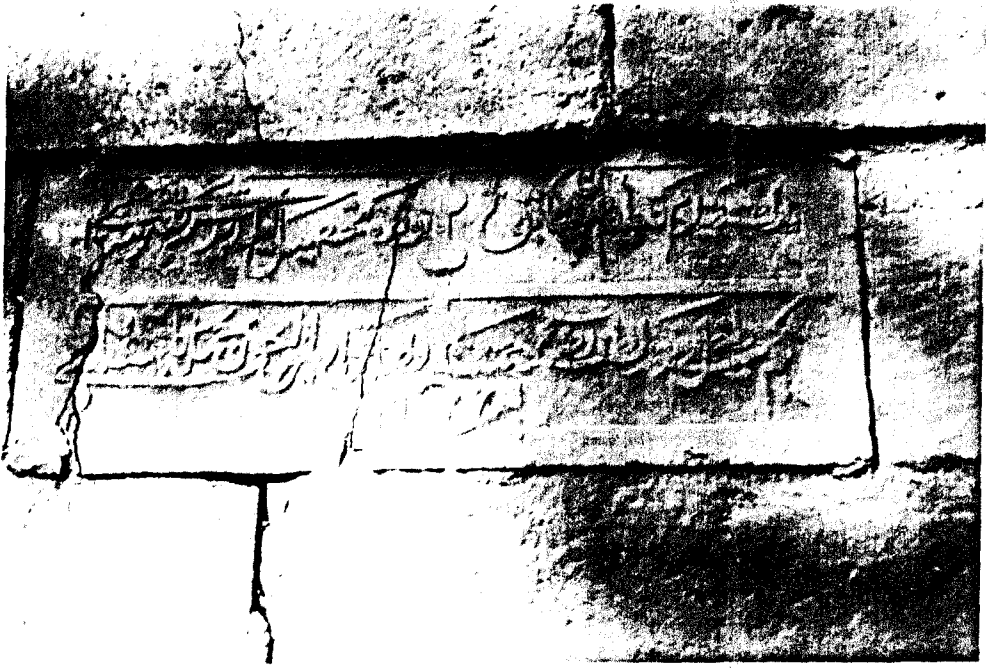
94

95

96

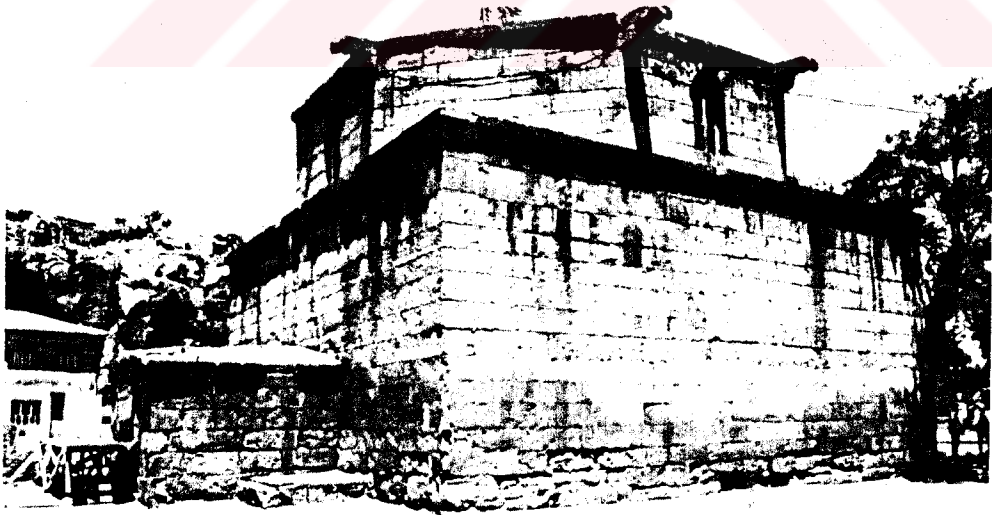
97

98

100

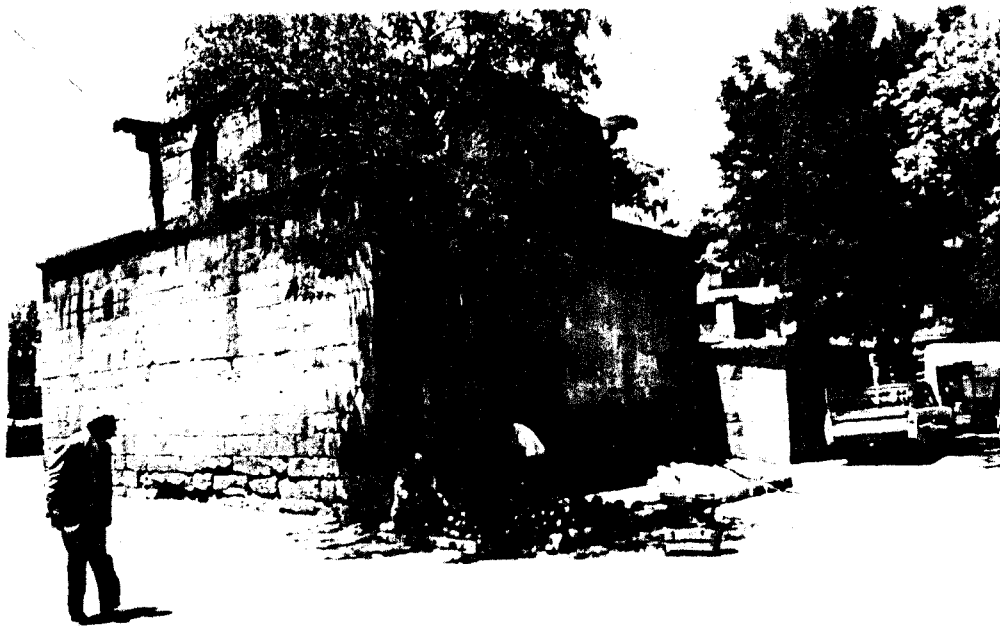
100

101

102

103

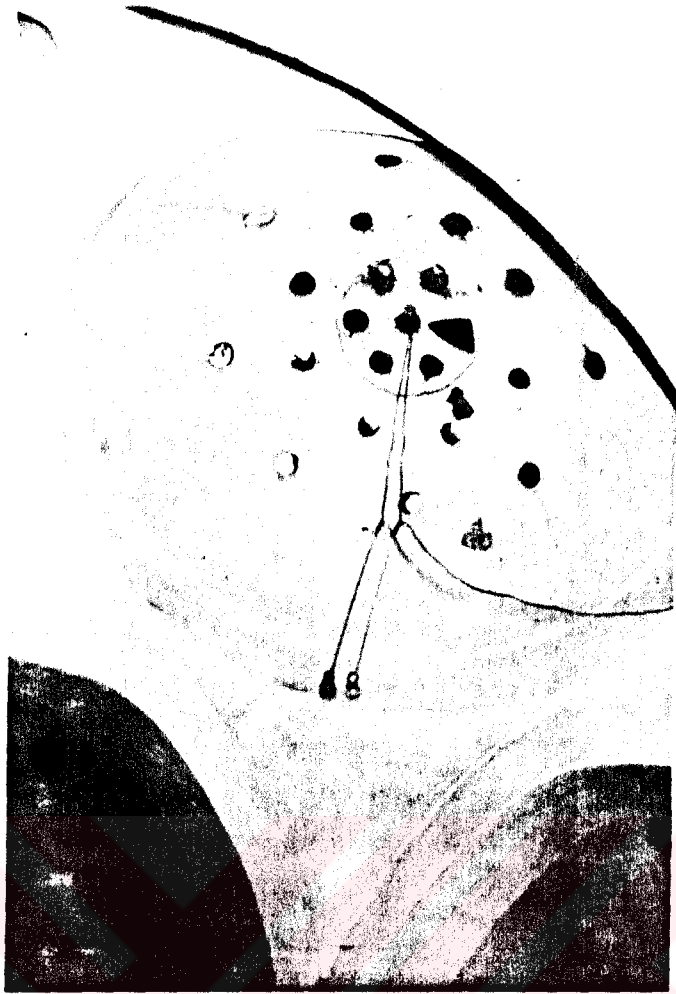
104

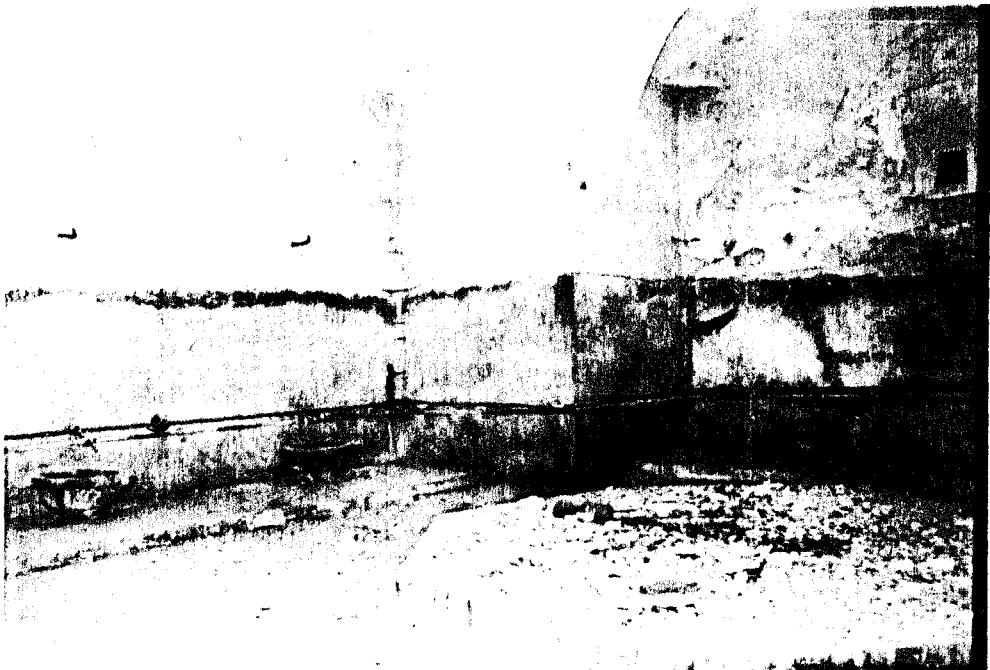
105

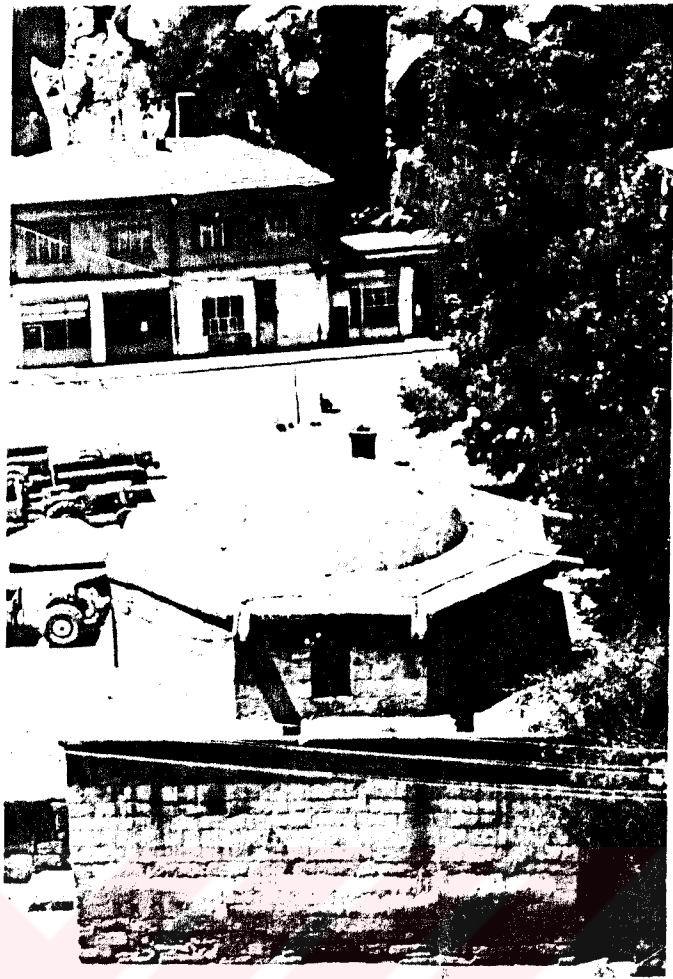
106

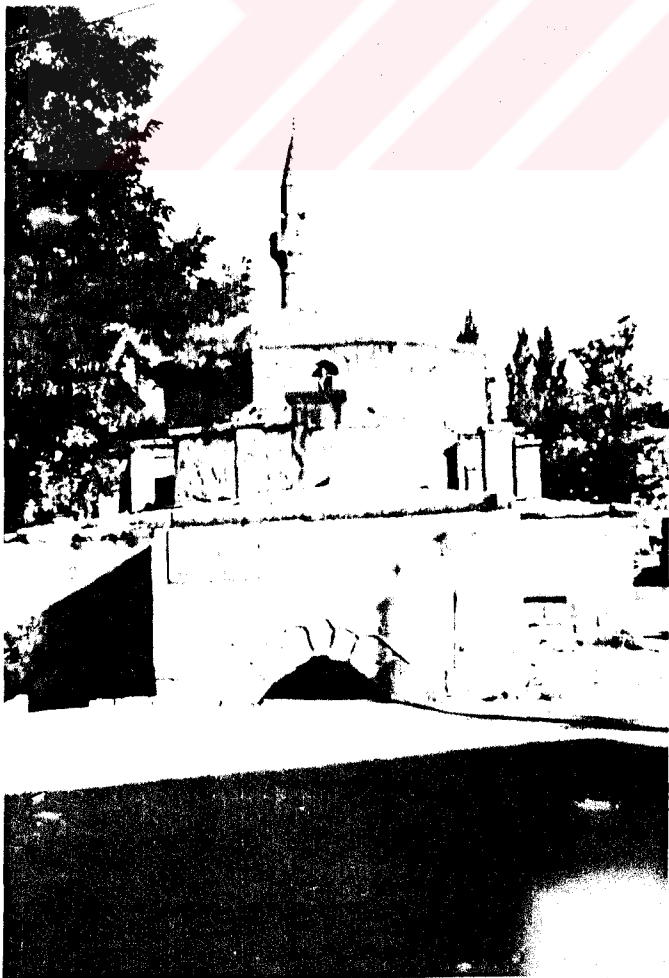
107

108

109

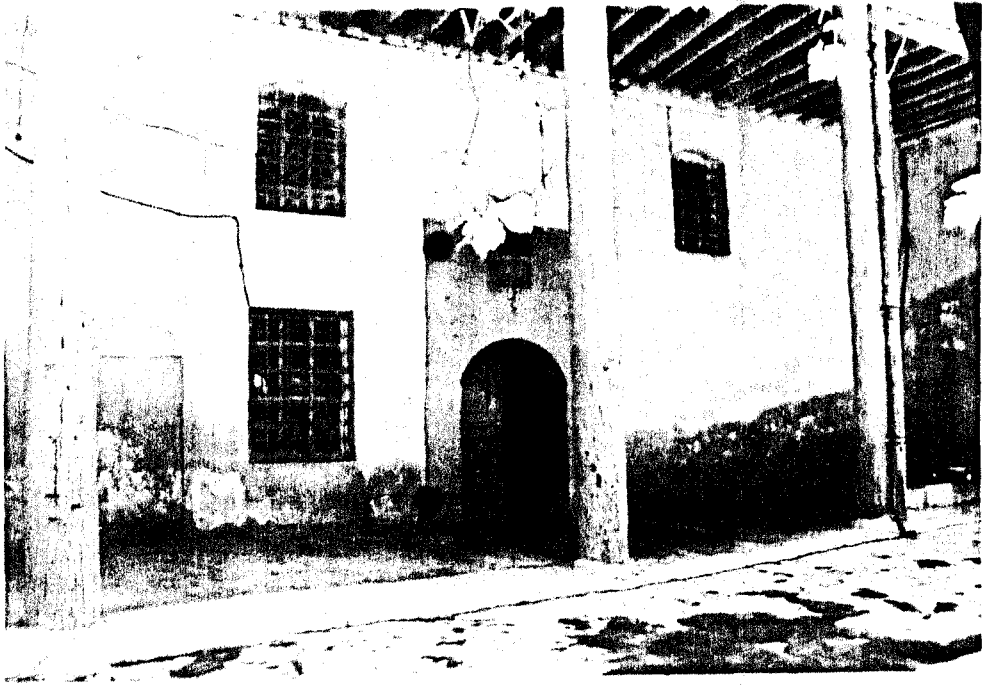
110

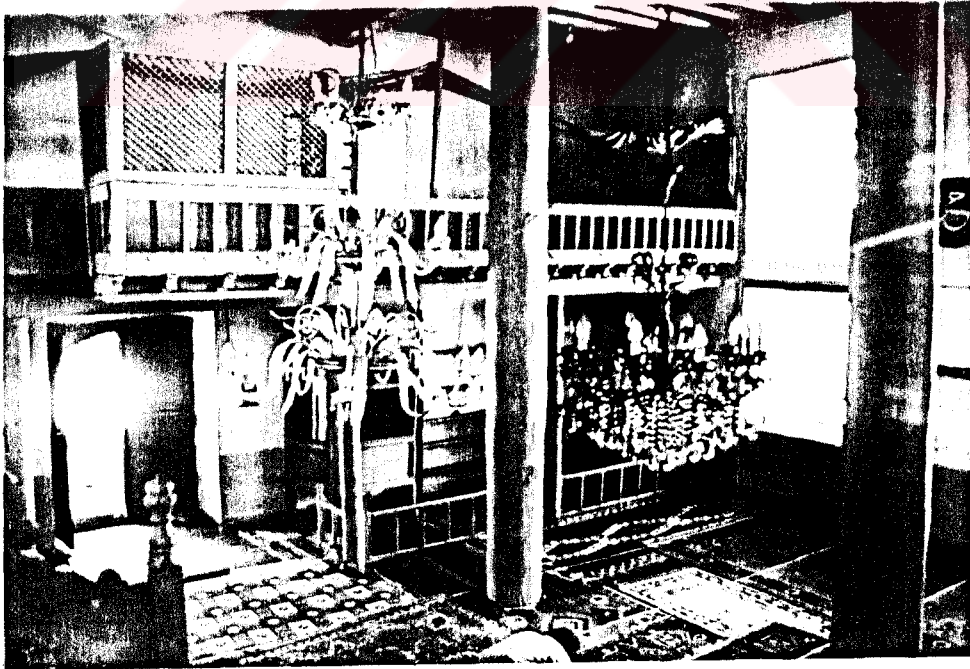
111

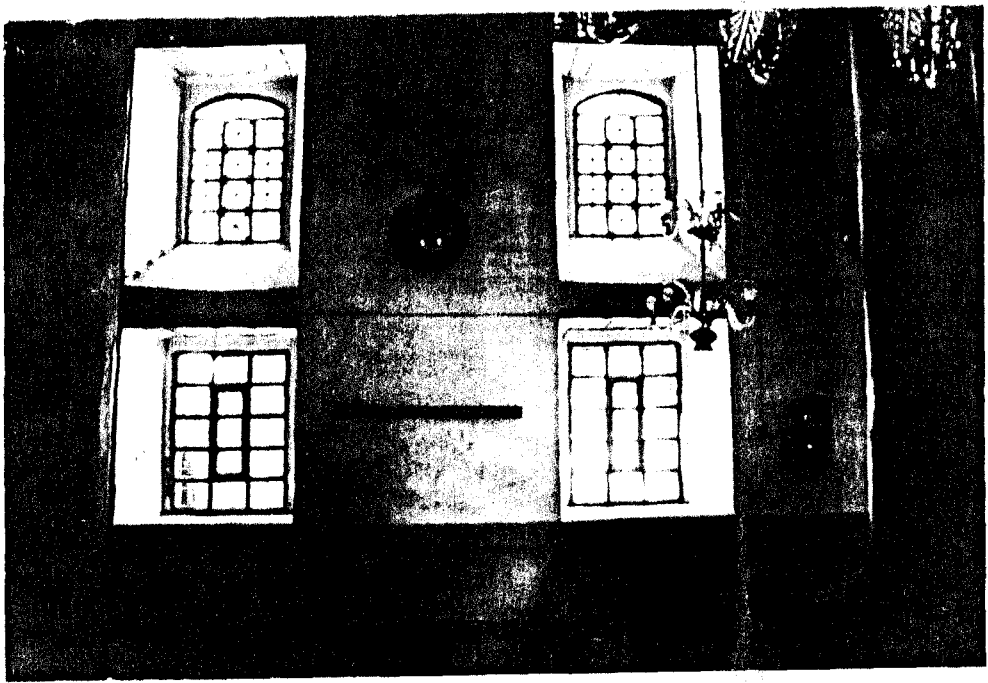
112

113

114

115

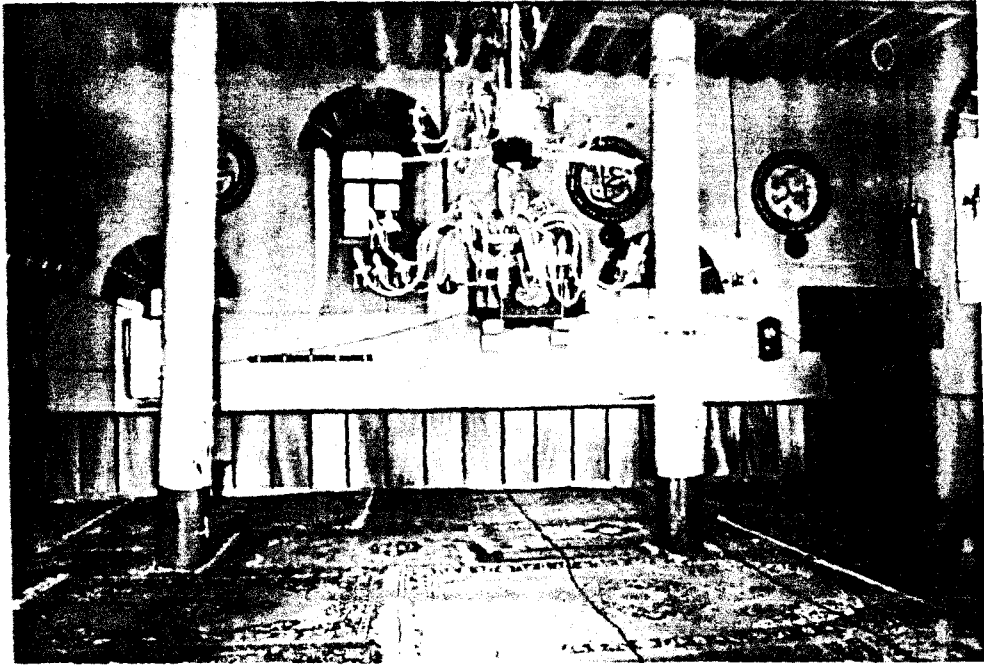
116

117

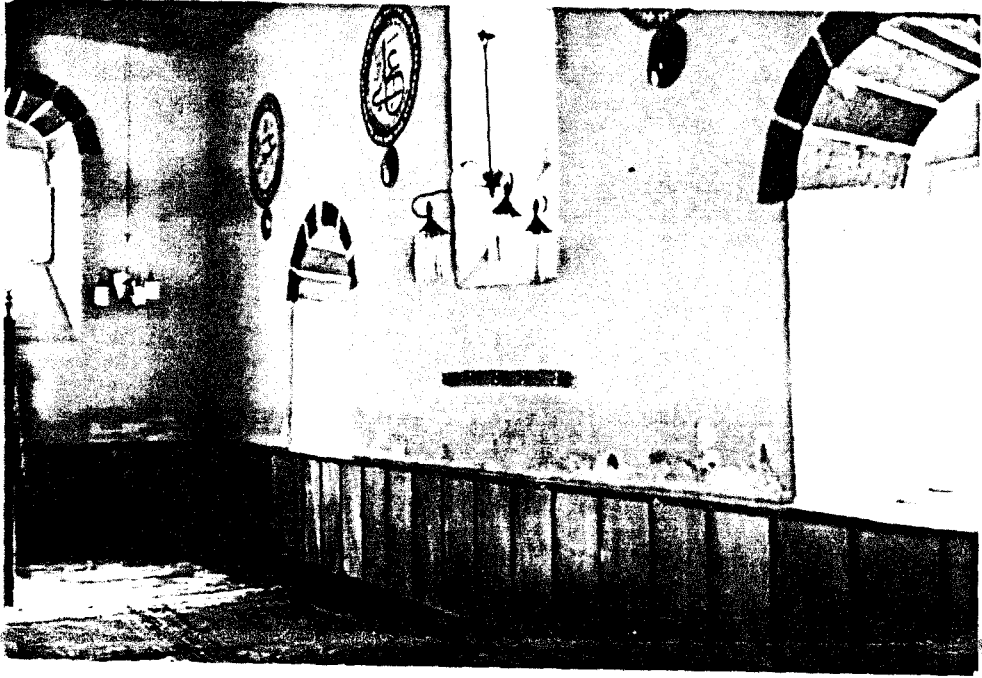
118

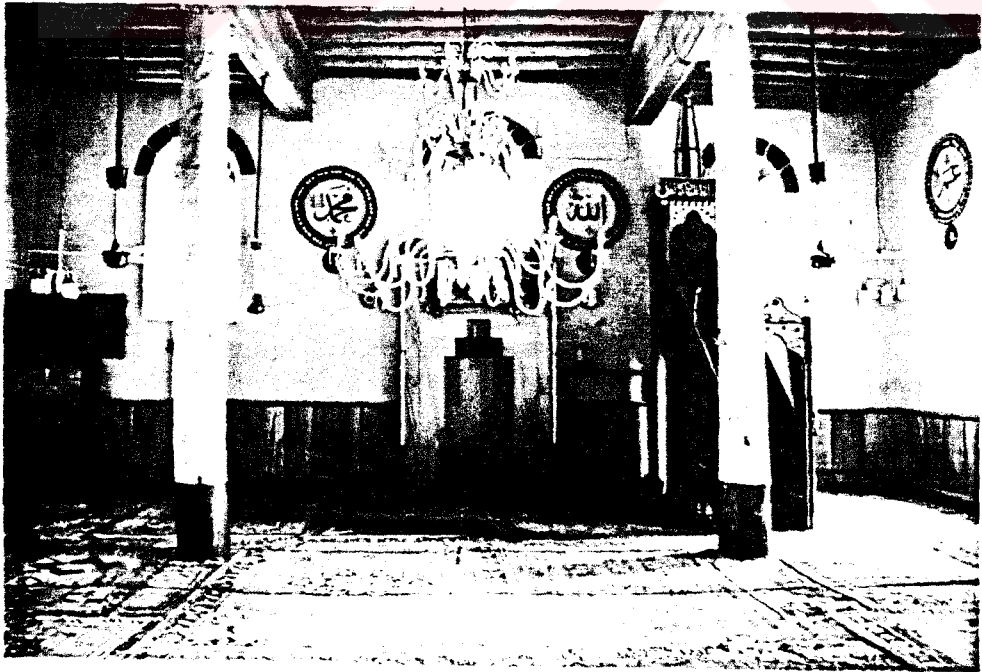
119

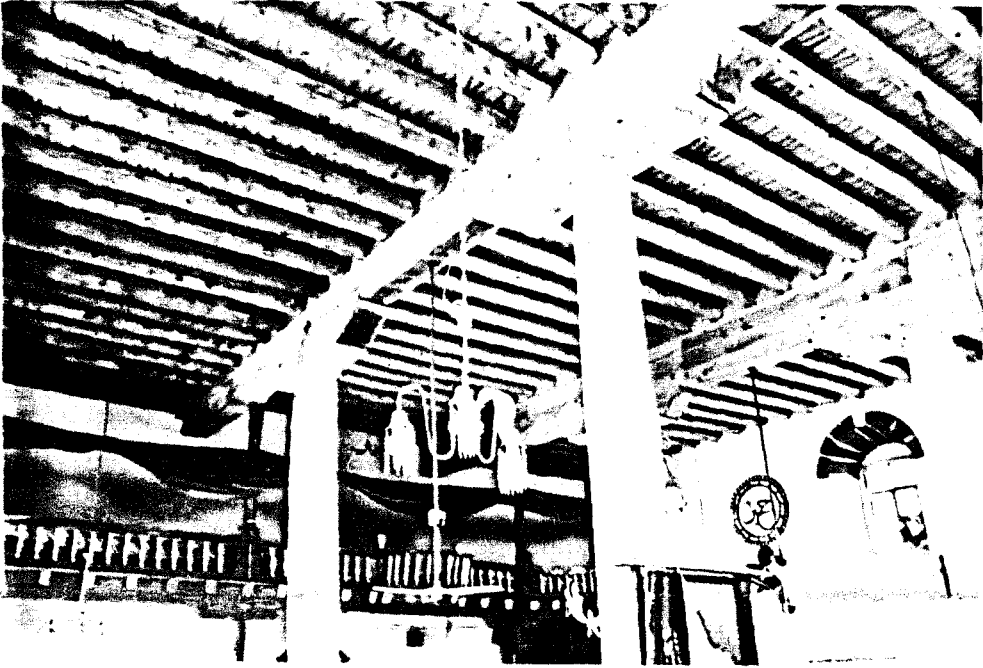
120

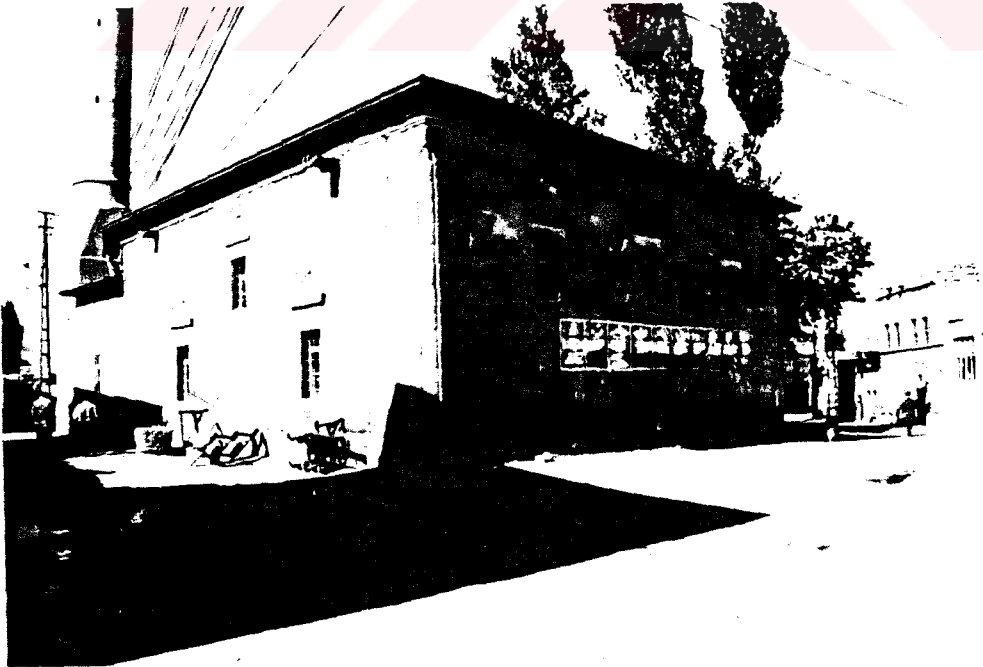
121

122

123

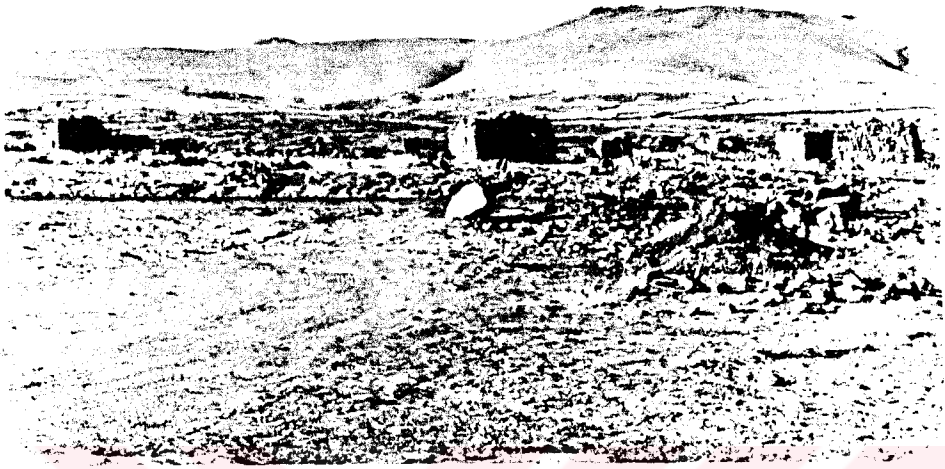
124

125

126

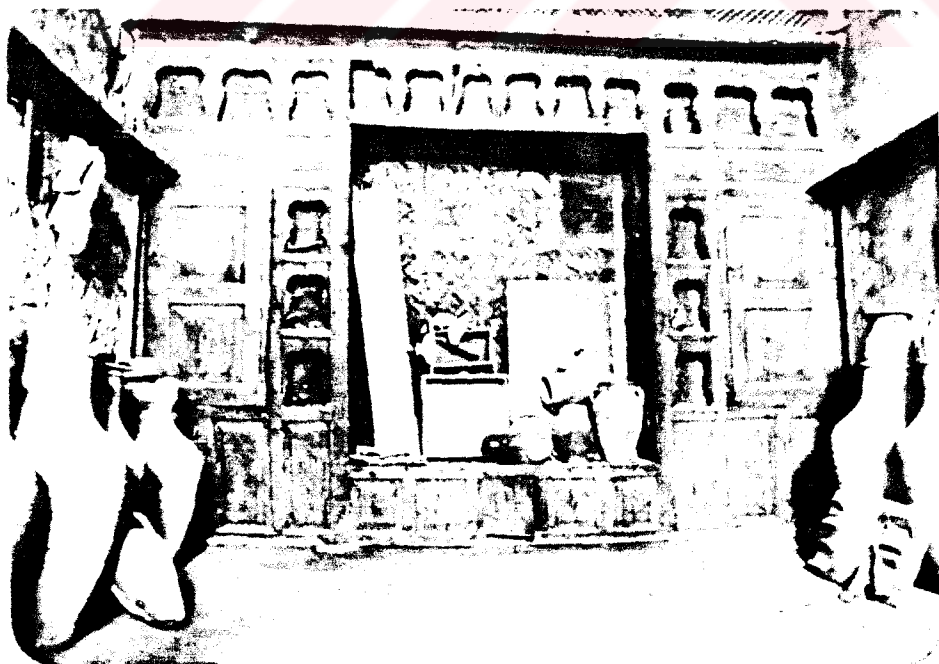
127

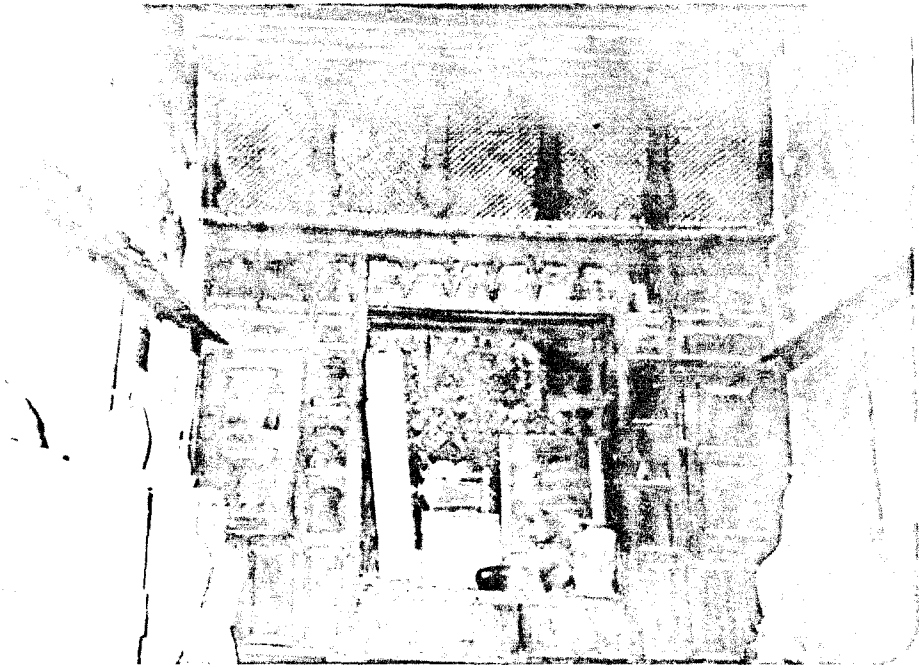
128

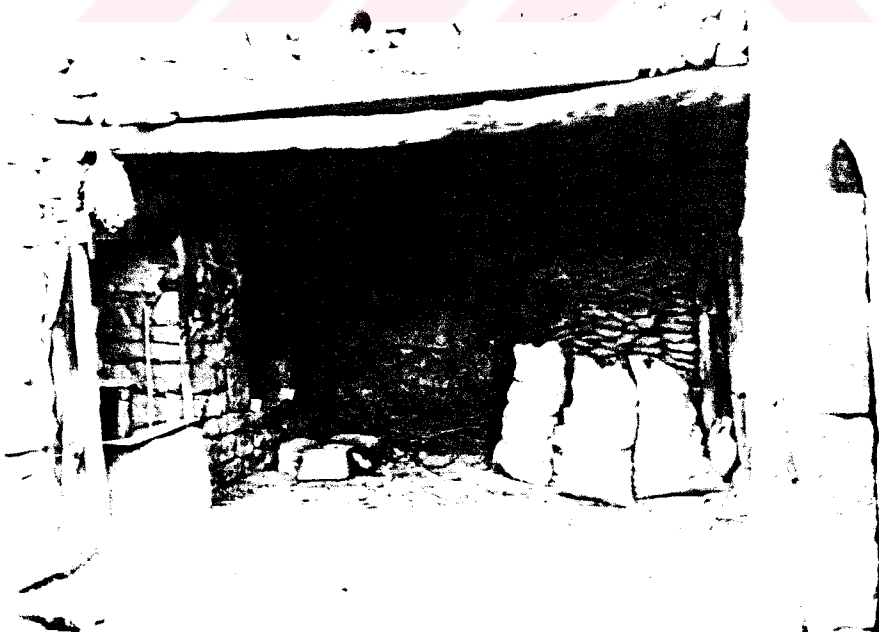
129

130

131

132

133

134

135

136